

TARTU ÜLIKOOL
ÕIGUSTEADUSKOND
Karistusõiguse osakond

Laura Liisa Mölder

Tahtlikud tapmised ja inimareng Eestis 1991-2018
Magistritöö

Juhendaja: dr. iur. Jüri Saar

Tallinn 2019

Sisukord

Sissejuhatus.....	3
1. Tahtlikud tapmised Eesti karistusõiguses aastatel 1991–2018	7
1.1. Tahtlikud tapmised Eesti Vabariigi kriminaalkoodeksis	7
1.2. Tahtlikud tapmised Eesti karistusseadustikus.....	10
1.3. Tahtlike tapmiste koosseisude võrdlus kriminaalkoodeksis ja karistusseadustikus	16
2. Tahtlikud tapmised Eesti ja rahvusvahelises statistikas.....	20
2.1. Eesti tahtlike tapmiste statistika ja tendentsid	20
2.2. Surmapõhjuste statistika	26
2.3. Tahtlikud tapmised rahvusvahelises võrdluses	29
3. Ian Bremmeri teooria ja ühiskondlikud muutused Eestis	34
3.1. Ian Bremmeri J-kõvera teooria	34
3.2. Demokratiseerumisprotsess Eestis.....	39
3.3. Eesti inimarengu indikaatorid	45
3.4. Eesti tahtlike tapmiste taseme ja inimarengu seosed	50
Kokkuvõte.....	56
Intentional homicide and human development in Estonia during 1991-2018	60
Lühendite loetelu	64
Kasutatud materjalide loetelu	65
Lisa 1.....	74

Sissejuhatus

Teise inimese tapmine kujutab endast iidset ja nn loomulikku kuritegu, mida keelavaid sätteid leiame kõigi maade kriminaalseadustest. Tänapäeval loetakse läänemaailma riikides tahtlikku tapmist üheks kõige raskemaks, elu kui kõrgeima väärtuse ja ülimalt hõbe vastu suunatud kuriteoks, mille toimepanemise eest karistatakse maksimaalselt rangelt.¹ Inimelu õiguslik kaitse Eestis tuleneb otseselt Eesti Vabariigi põhiseaduse² (edaspidi PS) §-st 16.³ PS § 16 sätestab, et igal inimesel on õigus elule, seda õigust kaitseb seadus ja meelevaldselt ei tohi kellelki elu võtta. Õigust elule võib pidada kõige olulisemaks põhiõiguseks, sest see on eelduseks kõigi teiste õiguste ja vabaduste kasutamisele.⁴

Tahtlikud tapmised on üks kriminoloogiliselt huvipakkuvamaid kuritegude liike, sest nende puhul on tegemist madala latentsusastmega kuritegudega.⁵ Latentne ehk varjatud kuritegevus koosneb õiguskaitseametkondadele teadmata kuritegudest ja registreerimata kuritegudest.⁶ Tahtlike tapmisi iseloomustab veel suur avastamise määr, suhteliselt väike sõltuvus konkreetse seadusandja tahtest ja statistilistest manipulatsioonidest.⁷ Näiteks on võrreldes tahtlike tapmistega väga kõrge latentsusastmega narkokuriteod, salakaubavedu ja prostitutsioon ning madala avastamisnäitajaga autoärändamised ja salajased vargused korteritest.⁸

Madala latentsuse tõttu on tahtlike tapmistest rahvusvahelised andmed paremini kõrvutatavad kui teisi kuriteoliike käsitlevad andmed või registreeritud kuritegude üldarv.^{9,10} Sellest

¹ Saar, J. Kriminaalkorras karistatavate ja õiguspäraste surmamiste regulatsioon Eestis võrrelduna Ameerika Ühendriikide ja Saksamaa õigusega. – *Juridica* I/2000, lk 14

² Eesti Vabariigi põhiseadus. – RT I, 15.05.2015, 2

³ Sootak, J., Pikamäe, P. (koost.). Karistusseadustik: kommenteeritud väljaanne. 4., täiendatud ja ümbertöötatud väljaanne. Tallinn: Juura 2015, 9. peatükk kom 1

⁴ Kask, O. Triipan, M. – Madise, Ü jt (toim). Eesti Vabariigi põhiseadus: kom 1. 4. parandatud ja täiendatud väljaanne. Tallinn: Juura 2017, § 16 kom 1

⁵ Saar, J., Markina, A., Ahven, A., Annist, A., Ginter, J. Kuritegevus Eestis 1991-2001. Tallinn: Juura 2002, lk 27

⁶ *Samas*, lk 22

⁷ Saar, J. Intentional Homicides in Estonia: The Short-term and Long-term Trends. – *Juridica International: Law Review of University of Tartu*, XVII/2010, lk 236

⁸ Saar, J., Markina, A., Ahven, A., Annist, A., Ginter, J. Kuritegevus Eestis 1991-2001, lk 28-29

⁹ *Samas*, lk 27

¹⁰ Saar, J. Kuritegevus ja elanikkonna turvatunne. Eesti inimarengu aruanne 2012/2013. Tallinn: Eesti Koostöö Kogu, 2013, lk 78. Arvutivõrgus: https://www.kogu.ee/wp-content/uploads/2014/05/EIA_lowres.pdf (15.01.19)

tulenevalt on tahtlikud tapmised erinevate riikide kuritegevuse taseme võrdlemisel heaks aluseks.¹¹ Samas tuleb tahtlike tapmiste statistika kasutamisel arvestada, et ei ole võimalik teada kõiki ala- või üleregistreerituse ning klassifitseerimise erinevustest tulenevaid erinevusi konkreetsete riikide tasandil.¹²

Peale Eesti taasiseseisvumist 1991. aastal oluliselt suurenenud kuritegevus pälvis suurt avalikkuse huvi.¹³ Kuritegevuse kõrget taset peeti 1990. aastatel üheks kõige teravamaks probleemiks Eesti ühiskonnas.¹⁴ Kuritegevuse suurenemist on tõlgendatud kui siirdeühiskonna Eestile iseloomuliku sotsiaalse desorganisatsiooni ilminguna ja seda vaadeldakse kui arenguga kaasnevat soovimatut kõrvalprodukti.¹⁵ Siirde all mõeldakse süsteemseid muutusi kogu ühiskonnas, mille tulemuseks on ühiskonnatüübi vahetumine.¹⁶

Eestis 1990. aastatel toimepandud tahtlikud tapmised äratasid oma kõrge taseme tõttu rahvusvaheliselt tähelepanu. Tahtlike tapmiste näitaja alusel asus Eesti 1990. aastatel kõrvuti maailma kõige kõrgema vägivaldsuse taseme poolest tuntud riikidega.¹⁷ Tahtlike tapmiste tase Eestis on taasiseseisvunud olemise aja jooksul oluliselt vähenenud, kuid on siiski jätkuvalt suhteliselt kõrge võrreldes Euroopa Liidu teiste liikmesriikidega.¹⁸ Seetõttu on käesoleva magistritöö teema ehk Eesti tahtlike tapmiste ja sotsiaalmajandusliku arengu seoste uurimine aktuaalne.

Eestis läbiviidud tahtlike tapmiste analüüsid on jäänud valdavalt 1990. aastatesse. Tahtlikke tapmisi uuris aastatel 1996-1997 põhjalikumalt Soome teadlane Martti Lehti. Tema analüüsi eesmärk oli uurida tapmiste struktuuri Eestis ja selles toimunud muutuste põhjuseid.¹⁹ Siiani on vaid mõned vägivaldsete kuritegude süvaanalüüsid Eestis, mis on avaldatud siseriiklikus

¹¹ Saar, J. Intentional Homicides in Estonia: The Short-term and Long-term Trends, lk 236

¹² Saar, J., Markina, A., Ahven, A., Annist, A., Ginter, J. Kuritegevus Eestis 1991-2001, lk 27

¹³ *Samas*, lk 11

¹⁴ Ahven, A., Tabur, L., Aromaa, K. Victims of Crime in Estonia 1993-2000. Tallinn-Helsinki 2001, lk 1. Arvutivõrgus: <https://www.kriminaalpoliitika.ee/et/victims-crime-estonia-1993-2000> (17.01.19)

¹⁵ Saar, J., Markina, A., Ahven, A., Annist, A., Ginter, J. Kuritegevus Eestis 1991-2001, lk 11

¹⁶ Vihalemm, P., Lauristin, M., Kalmus, V., Vihalemm, T. Eesti ühiskond kiirenevas ajas: uuringu „Mina. Maailm. Meedia“ 2002-2014 tulemused. Tartu: Tartu Ülikooli kirjastus, 2017, 2%

¹⁷ Saar, J. Kuritegevus ja elanikkonna turvatunne. Eesti inimarengu aruanne 2012/2013, lk 79

¹⁸ UNODC. Intentional Homicide Victims. Arvutivõrgus: <https://dataunodc.un.org/crime/intentional-homicide-victims> (15.12.18)

¹⁹ Lehti, M. Tahtlikud tapmised Eestis 1990ndatel aastatel. Tallinn: Sisekaitseakadeemia kirjastus 1998

teaduskirjanduses.²⁰ Käesoleva töö uudsus seisnebki selles, et vaatluse alla tulevad tahtlikud tapmised kui inimarengu näitaja senistest uuringutest pikema ajaperioodi jooksul.

Tahtlike tapmiste uurimine on oluline, sest selle järgi on võimalik hinnata kuritegevuse trende ja ühiskonna arengut tervikuna.²¹ Tahtlike tapmiste taset kasutatakse sotsiaalteaduslikes käsitlustes kriminogeense olukorra ja turvalisuse taseme hindamisel. Nende esinemissageduses kajastub kompleksel viisil vägivaldsus inimsuhetes, peegeldades justkui inimelu „sümboolset väärtust”.²²

Magistritöö eesmärgiks on analüüsida Eesti tahtlike tapmiste dünaamikat aastatel 1991–2018 ja tuvastada selle kuriteoliigi arengu seaduspärasused. Käesolev magistritöö lähtub hüpoteesist, et tahtlikud tapmised Eestis on seotud Eesti üldise inimarenguga. Magistritöös kasutatavaks peamiseks uurimismeetodiks on võrdlev analüüs.

Magistritöö on jaotatud neljaks peatükiks. Esimeses peatükis esitatakse Eestis aastatel 1991–2018 kasutusel olnud tahtlike tapmiste erinevad õiguslikud definitsioonid. Välja on toodud vaadeldaval perioodil kehtinud seadustes leidunud koosseisud, nende koosseisude sarnasused ja erinevused. Aastatel 1991–2018 on Eestis kehtinud kaks kriminaalseadust: 1991–2002. aastal Eesti Vabariigi kriminaalkodeks²³ ja alates 2002. aastast Eesti Vabariigi karistusseadustik²⁴.

Teises peatükis esitatakse tahtlike tapmiste statistika aastatel 1991–2018 ja selle kuriteoliigi taseme muutumise tendentsid. Välja on toodud Eestis toime pandud tahtlikud tapmised ja rünnete tulemusel surnute arv aastatel 1991–2018 ning tahtlike tapmiste statistika UNODC (*United Nations Office of Drugs and Crime*) andmetel aastatel 1995–2015. Esile on toodud ka Euroopa Liidu liikmesriikide tahtlike tapmiste ohvrite määra võrdlus aastatel 2013–2015.

Kolmandas peatükis antakse ülevaade teoreetilistest lähtekohtadest, mis käsitlevad demokratiseerumisprotsessi mõju tahtlikele tapmistele, ning Eestis toimunud demokratiseerumisprotsessist. Teoorias tuginetakse eeskätt Ian Bremmeri J-kõvera teooriale seostades Eesti tahtlike tapmiste arengutendentsid siinse inimarenguga. Samuti esitatakse

²⁰ Saar, J. Intentional Homicides in Estonia: The Short-term and Long-term Trends, lk 236

²¹ *Samas*

²² Saar, J. Kuritegevus ja elanikkonna turvatunne. Eesti inimarengu aruanne 2012/2013, lk 78

²³ Kriminaalkodeks. – RT 1992, 20, 288

²⁴ Karistusseadustik. – RT I, 29.06.2018, 66

Eesti tahtlike tapmiste arvukuse ja inimarengu seoste analüüs, arvestades Ian Bremmeri J-kõvera teooria lähtekohti.

Käesolevas magistritöös on kasutatud teemakohaseid ning usaldusväärseid elektroonilisi allikaid, erialaseid raamatuid ja artikleid, riikide ja rahvusvaheliste organisatsioonide raporteid, samuti Justiitsministeeriumi materjale. Lisaks eestikeelsele kirjandusele on kasutatud ka inglisekeelset kirjandust. Samuti on kasutatud asjakohaseid Eesti siseriiklike õigusakte ning nende kommenteeritud väljaandeid.

Magistritööd iseloomustavateks märksõnadeks on: tapmine, karistusõigus, Eesti, demokratiseerimine, inimareng.

1. Tahtlikud tapmised Eesti karistusõiguses aastatel 1991–2018

1.1. Tahtlikud tapmised Eesti Vabariigi kriminaalkoodeksis

Eesti Vabariigi kriminaalkoodeks²⁵ (edaspidi KrK) kehtestati Eesti Vabariigi Ülemnõukogu 7. mai 1992. aasta seadusega „Eesti NSV Kriminaalkoodeksi“ uue redaktsiooni – Kriminaalkoodeksi kehtestamise kohta. Kriminaalkoodeks jõustus 1. juunil 1992. aastal. Taasiseseisvunud Eesti esimeses kriminaalkoodeksis olid tahtlikud tapmised koos teiste isikuvastaste süütegudega liigitatud isikuvastaste süütegude peatüki alla.

Kriminaalkoodeksis piirdus tapmise mõiste ainult tahtliku tapmisega.²⁶ Seega oli kriminaalkoodeksis kasutatud tapmist ja tahtlikku tapmist sünonüümidenä. See kehtis sõltumata asjaolust, kas konkreetne tapmiskuriteo koosseis paikneb koodeksis isikuvastaste või mõne muu kuritegude kategooria all.²⁷ Kriminaalkoodeksis kasutusel olevat tapmise mõistet võib defineerida kui teise isiku surma tahtlikku õigusvastast põhjustamist.²⁸ Seejuures oli tapmine niinimetatud suvalise teokirjeldusega koosseis, mis tähendab, et surma põhjustavana käsitletakse iga tegu, mille isik toime pani ja mis on surma kui tagajärjega põhjuslikus seoses.²⁹

Kriminaalkoodeksis toodi isikuvastaste kuritegude peatüki all tahtlike tapmistena välja järgmised koosseisud: tahtlik tapmine (KrK § 100), tahtlik tapmine raskendavil asjaoludel (KrK § 101), ema poolt oma vastsündinud lapse tapmine (KrK § 102), tapmine hingelise erutuse seisundis (KrK § 103). Tahtlike tapmistega andmete esitamisel jäeti kuriteokoosseisuna välja tapmine hädakaitse piiride ületamisel (KrK § 104).³⁰

Nendest koosseisudest on KrK § 100 tapmise niinimetatud lihtkoosseis, mille eest karistati vabadusekaotusega viiest kuni kaheteistkümne aastani. Tapmise lihtkoosseisuga on tegemist,

²⁵ Kriminaalkoodeks. – RT 1992, 20, 288

²⁶ Sootak, J. Kuriteod elu ja tervise vastu. Õppevahend õigusteaduskonna üliõpilastele. Tartu Ülikool: 1995, lk 15

²⁷ Saar, J. Kriminaalkorras karistatavate ja õiguspäraste surmamiste regulatsioon Eestis võrrelduna Ameerika Ühendriikide ja Saksamaa õigusega, lk 21

²⁸ Sootak, J. Kuriteod elu ja tervise vastu. Õppevahend õigusteaduskonna üliõpilastele, lk 15

²⁹ RKKKo 3-1-1-28-01, p 6.2

³⁰ Saar, J., Markina, A., Ahven, A., Annist, A., Ginter, J. Kuritegevus Eestis 1991-2001, lk 77

kui süüdlase teos puuduvad enamohtlike ja vähemohtlike koosseisude tunnused. Selle koosseisu järgi kvalifitseeritakse tapmine enamasti tülis, vihavaenu pinnalt, kättemaksuks, armukadedusest, samuti tapmine kannatanu nõusolekul või palvel.³¹

KrK § 101 on tapmise kvalifikatsioon, mille eest karistati vabadusekaotusega kaheksast kuni viieteistkümne aastani või surmanuhtlusega, mis hiljem seaduse muudausega asendati eluaegse vabadusekaotusega. KrK § 22 lg 1 järgi oli erakorraliselt lubatud mõista surmanuhtlust mahalaskmise läbi, kuid seda ei kohaldatud sama paragrahvi lg 2 alusel naisele ja kuriteo toimepanemise ajal nooremale kui 18- või vanemale kui 65-aastasele isikule. Samuti lubas KrK § 22 lg 3 asendada surmanuhtluse armuandmise korras eluaegse vabadusekaotusega kinnises vanglas. Surmanuhtluse kasutamine karistusena kaotati inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsiooni lisaprotokoll nr 6 surmanuhtluse kaotamise kohta³² ratifitseerimisel 1998. aastal. Lisaprotokoll artikkel 1 kehtestas, et surmanuhtlus tuleb kaotada, kedagi ei või surmanuhtlusega karistada ega surmamõistva kohtuotsuse alusel hukata ning lisaprotokoll artikkel 2 täpsustas, et surmanuhtluse seadustamine on lubatud vaid sõja ajal või vahetu sõjaohu korral.

KrK § 101 kui tapmise enamohtlik koosseis kujutab endast raskeimat isikuvastast kuritegu. See määratletakse ammendava raskendavate asjaolude loetelu kaudu.³³ Tapmist raskendavate asjaolude loetelu on oluline seetõttu, et just selle abil diferentseeritakse erinevaid tahtlike tapmiste liike.³⁴ KrK § 101 raskendavateks asjaoludeks on, kui tahtlik tapmine pandi toime:

- 1) omakasu ajendil või
- 2) huligaansel ajendil või
- 3) teise kuriteo varjamise või selle toimepanemise hõlbustamise eesmärgil või seoses vägistamisega või
- 4) seoses kannatanu poolt teenistusliku või ühiskondliku kohustuse täitmisega või
- 5) kahe või enama isiku suhtes või
- 6) süüdlasele teadvalt raseda naisisiku, rauga või lapsealise suhtes või

³¹ Sootak, J. Isikuvastased kuriteod. Õppevahend õigusteaduskonna üliõpilatele. 2., ümbertöötatud ja täiendatud väljaanne. Tartu: Juura 1998, lk 37

³² Inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsiooni lisaprotokoll nr 6 surmanuhtluse kaotamise kohta - RT II 1998, 14, 22

³³ Sootak, J. Kuriteod elu ja tervise vastu. Õppevahend õigusteaduskonna üliõpilastele, lk 16

³⁴ Saar, J. Kriminaalkorras karistatavate ja õiguspäraste surmamiste regulatsioon Eestis võrrelduna Ameerika Ühendriikide ja Saksamaa õigusega, lk 22

- 7) eriti piinaval või eriti julmal või paljude inimeste elule ohtlikul viisil või
- 8) isiku poolt, kes on varem toime pannud tahtliku tapmise, välja arvatud käesoleva koodeksi §-des 103 ja 104 ettenähtud tapmine,
- 9) lõhkeseadeldise või lõhkematerjali kasutamisega.

KrK § 101 raskendavate asjaolude loetelust kolm esimest asjaolu on seotud tapmise motivatsiooniga, kolm järgmist raskendavat asjaolu tulenevad tapmise ohvrite arvust ja karakteristikutest, seitsmes ja üheksas asjaolu iseloomustavad tapmise viisi ja kaheksas kuriteo subjekti õiguslikku staatust.³⁵

KrK § 101 järgi kvalifitseeritakse tegu vähemalt ühe asjaolu esinemisel ning juhul kui puuduvad tapmise vähemohtlike koosseisude tunnused.³⁶ Teo toimepanemisel nii raskendavatel kui kergendavatel asjaoludel kvalifitseeritakse kuritegu tapmise vähemohtliku koosseisu järgi.³⁷

Kriminaalkoodeks sätestab kaks vähemohtlikku tapmiskoosseisu. Nendeks on ema poolt vastsündinud lapse tahtlik tapmine sünnituse ajal või vahetult pärast sünnitust (KrK § 102) ja tahtlik tapmine äkki tekkinud tugeva hingelise erutuse seisundis, mille põhjustas vägivald või raske solvamine kannatanu poolt (KrK § 103). Mõlema koosseisu karistuseks on vabadusekaotus kuni neli aastat.

Subjekttiivsest küljest on KrK § 8 lg 1 järgi tahtliku kuriteo toimepanemine võimalik kui süüdlane tegutseb otsese või kaudse tahtlusega. Tahtluse liikide piiritlemisel tuleb lähtuda kõikidest tehiooludest, nagu näiteks kuriteo toimepanemise viis ja vahendid.³⁸ KrK § 8 lg 2 järgi on tegemist otsese tahtlusega, kui isik saab aru oma tegevuse või tegevusetuse laadist ja tähendusest ning juhul, kui tegu loetakse lõpule viiduks teatava tagajärje saabumisega, näeb ette selle tagajärje ja soovib seda. KrK § 8 lg 3 järgi on tegemist kaudse tahtlusega, kui isik saab aru oma tegevuse või tegevusetuse laadist ja tähendusest, näeb ette, et tema tegu

³⁵ Saar, J. Kriminaalkorras karistatavate ja õiguspäraste surmamiste regulatsioon Eestis võrrelduna Ameerika Ühendriikide ja Saksamaa õigusega, lk 22

³⁶ Sootak, J. Kuriteod elu ja tervise vastu. Õppevahend õigusteaduskonna üliõpilastele, lk 17

³⁷ Sootak, J. Isikuvastased kuriteod. Õppevahend õigusteaduskonna üliõpilastele. 2., ümbertöötatud ja täiendatud väljaanne, lk 37

³⁸ Sootak, J. Kuriteod elu ja tervise vastu. Õppevahend õigusteaduskonna üliõpilastele, lk 16

põhjustab tagajärje, mille saabumisega loetakse tegu lõpule viiduks, ja kuigi ei soovi seda tagajärge, möönab teadlikult selle saabumist.

KrK § 15 lg 2 järgi on kuriteokatse tahtlik tegu, mis oli vahetult suunatud kuriteo toimepanemisele, kui seejuures kuritegu ei viidud lõpule põhjusel, mis ei olenenud süüdlase tahtest. Kui isik tegutses kaudse tahtlusega, vastutab ta mitte tapmiskatse, vaid tegelikult saabunud tagaärgede eest.³⁹ KrK § 15 lg 3 järgi mõisteti tapmiskatse eest karistus vastava paragrahvi järgi, mis nägi ette vastutuse antud kuriteo eest. Seejuures arvestati karistuse mõistmisel süüdlase isikut, toimepandud kuriteo raskust ja laadi, kuritegeliku kavatsuse teostamise astet ning põhjusi, mille tõttu kuritegu jäi lõpule viimata.

1.2. Tahtlikud tapmised Eesti karistusseadustikus

01.09.2002 jõustunud ja praegu Eesti Vabariigis kehtivas karistusseadustikus⁴⁰ (edaspidi KarS) on tahtlikud tapmised liigitatud isikuvastate süütegude peatüki ja eluvastaste süütegude jao alla. Isikuvastaste süütegudena käsitletakse eelkõige neid süütegeid, mis on suunatud vahetult konkreetse inimesega seotud individuaalõigushüvede vastu.⁴¹ Selles peatükis on kaitstavateks õigushüvedeks esmased inimõigused, mis tulenevad ainuüksi inimeseks olemise faktist. Isikuvastaste süütegude eristumine iseseisva peatükina teistest isikuõigusi ründavatest süütegudest on põhjendatud nende õiguste fundamentaalsuse ja sellest tuleneva karistuse ranguse tõttu.⁴² Eluvastaste süütegude jao alla kuuluvad kõik materiaalsed deliktid, mille koosseisuline tagajärg on inimese surm ja teobjekt on juba sündinud ja veel mitte surnud inimene. Eluvastaste rünnete eest ettenähtud karistused on KarS rangeimad.⁴³

Karistusseadustikus on tahtlike tapmistena välja toodud järgmised koosseisud: tapmine (KarS § 113), mõrv (KarS § 114), provotseeritud tapmine (KarS § 115) ja lapse tapmine (KarS § 116). Eestis kehtiva süüteo raskusest tuleneva kolmeastmelise tapmisdeliktid liigituse järgi on nimetatud koosseisudest KarS § 113 tapmise põhikoosseis, KarS § 114 tapmise

³⁹ Sootak, J. Kuriteod elu ja tervise vastu. Õppevahend õigusteaduskonna üliõpilastele, lk 16

⁴⁰ Karistusseadustik. – RT I, 29.06.2018, 66

⁴¹ Sootak, J. Isikuvastased süüteod. 5., ümbertöötatud ja täiendatud väljaanne. Tallinn: Juura 2014, lk 11

⁴² Sootak, J., Pikamäe, P. (koost.). Karistusseadustik: kommenteeritud väljaanne. 4., täiendatud ja ümbertöötatud väljaanne (edaspidi KarS komm vlj). Tallinn: Juura 2015, 9. peatükk isikuvastased süüteod komm 1

⁴³ *Samas*, § 113 komm 1.1

kvalifikatsioon ehk enamohtlik koosseis ning KarS §-d 115 ja 116 tapmise privilegeeringud ehk vähemohtlikud koosseisud.⁴⁴ Eluvastaste süütegude alla käiv surma põhjustamine ettevaatamatusest (KarS § 117) ei liigitu tahtlike tapmistele alla ja antud magistritöös vaatluse alla ei tule.

Käesoleva magistritöö jaoks on praegu kehtivas karistusseadustikus tähtsaimad kaks peamist surma põhjustavat tahtlikku kuritegu. Nendest koosseisudest esimene on tapmine (KarS § 113) ning teine on mõrv (KarS § 114). Mõlema nimetatud koosseisu puhul on kurjategija eesmärgiks teise inimese tapmine, kuid mõrva puhul lisanduvad koosseisule raskendavad ehk kvalifitseerivad asjaolud.

Kars §-s 113 välja toodud tapmine on suvalise teokirjeldusega koosseis, mis tähendab, et see on võimalik mistahes teoga nii tegevuse kui tegevusetuse vormis.⁴⁵ KarS § 113 tapmise eest karistatakse füüsilisi isikuid kuue- kuni viieteistaastase vangistusega (§ 113 lg 1) ning juriidilisi isikuid rahalise karistusega (Kars § 113 lg 2). KarS § 113 puhul loobumine koosseisuteo terminist tahtlik tapmine on põhjendatud sellega, et vastavalt KarS § 15 lõikele 1 on kuriteona karistatav üksnes tahtlik tegu, välja arvatud siis, kui KarS ei sätesta karistust ka ettevaatamatu teo (näiteks KarS § 117 surma põhjusamine ettevaatamatusest) eest. Seega on iga eriosas kuriteona määratletud tegu tahtlik ja tapmise kuriteokoosseisu nimetusse tahtluse lisamine ebavajalik.⁴⁶

Tapmise põhikoosseisuga on tegemist siis, kui süüdlase teos puuduvad tapmise kvalifikatsiooni ja tapmise privilegeeringute tunnused.⁴⁷ KarS § 113 koosseisuline tagajärg on teise inimese surm.⁴⁸ See tähendab, et tapmise teobjekt on teine inimene ning laiendi „teine“ tõttu on välistatud enesetapmise koosseisupärasus.⁴⁹ KarS § 113 koosseisu puhul on oluline, et tegu ja teo tagajärjeks olev inimese surm oleksid põhjuslikus seoses. Seejuures ei sõltu põhjuslik seos sellest, kas surm saabus vahetult pärast tegu või pikema ajavahemiku

⁴⁴ Sootak, J. Isikuvastased süüteod. 5., ümbertöötatud ja täiendatud väljaanne, lk 26-27

⁴⁵ Sootak, J., Pikamäe, P. (koost.). KarS komm vlj, § 113 komm 3.1.1

⁴⁶ Sootak, J. Karistusõiguse eriosa terminitest isikuvastaste süütegude näitel (1). Õiguskeel 3/2017, lk 5

⁴⁷ Sootak, J. Isikuvastased süüteod. 5., ümbertöötatud ja täiendatud väljaanne, lk 27

⁴⁸ Sootak, J., Pikamäe, P. (koost.). KarS komm vlj, § 113 komm 3.2

⁴⁹ *Samas*, § 113 komm 3.1.2

möödumisel.⁵⁰ Põhjuslik seos on olemas, kui tegu ei saa ära mõelda ilma, et langeks ära surm kui konkreetne tagajärg.⁵¹

KarS §-s 114 sätestatud mõrv on tapmise raskem koosseis ehk kvalifikatsioon.⁵² Mõrv kujutab endast raskeimat isikuvastast süütegu.⁵³ See tuleb välja ka mõrva eest ettenähtud karistustest. KarS § 114 eest karistatakse füüsilisi isikuid kaheksa- kuni kahekümneaastase või eluaegse vangistusega (KarS § 114 lg 1) ning juriidilisi isikuid rahalise karistusega (§ 114 lg 2).

Mõrva puhul eluaegse vangistuse kohaldamine nõuab erakorraliste asjaolude nagu äärmuslike üld- ja eripreventiivsete tingimuste esinemist lisaks suurele süüle. Eripreventiivsed asjaolud võivad väljenduda varasemas kuritegude toimepanemises ja edasise käitumise prognoosis. Eluaegse vangistuse kohaldamiseks peab toimepandud kuritegu kahjustama kaitstavat õigushüve ja õiguskorda sedavõrd, et tähtajalise vangistuse mõistmine ei tagaks õiguskorra piisavat kaitset. Menetlusõiguslikult nõuab eluaegse vangistuse kohaldamine kohtu poolt eriti hoolikat ja põhjalikku motiveerimist.⁵⁴

KarS § 114 järgi subsumeeritakse tapmine juhul, kui esineb üks või mitu KarS § 114 lg 1 punktides loetletud raskendavatest asjaoludest ning puuduvad tapmise vähemohtlike koosseisude ehk privilegeeringute tunnused.⁵⁵ See tähendab, et mõrva koosseis sisaldab endas esiteks tapmist ja teiseks vähemalt ühte asjaolu, mis eetilisel ja õiguslikult muudab tapmise eriti taunitavaks.⁵⁶ KarS § 114 lg 1 punktides toodud raskendavate asjaolude loetelu on ammendav.⁵⁷ Mõrva puhul raskendavateks asjaoludeks on, kui see on toime pandud:

- 1) piinaval või julmal viisil;
- 2) üldohtlikul viisil;
- 3) kahe või enama inimese suhtes;
- 4) vähemalt teist korda;
- 5) seoses röövimisega või omakasu motiivil;

⁵⁰ Sootak, J., Pikamäe, P. (koost.). KarS komm vlj, § 113 komm 3.3

⁵¹ Sootak, J. Isikuvastased süüteod. 5., ümbertöötatud ja täiendatud väljaanne, lk 27

⁵² Sootak, J., Pikamäe, P. (koost.). KarS komm vlj, § 114 komm 1

⁵³ Sootak, J. Isikuvastased süüteod. 5., ümbertöötatud ja täiendatud väljaanne, lk 33

⁵⁴ RKKKo 3-1-1-76-12, p 8

⁵⁵ Sootak, J., Pikamäe, P. (koost.). KarS komm vlj, § 114 komm 1

⁵⁶ Sootak, J. Karistusõiguse eriosa terminitest isikuvastaste süütegude näitel (1), lk 6

⁵⁷ Sootak, J. Isikuvastased süüteod. 5., ümbertöötatud ja täiendatud väljaanne, lk 33

- 6) teise süüteo varjamise või selle toimepanemise hõlbustamise eesmärgil;
- 7) lõhkeseadeldise või lõhkeaine kasutamisega;
- 8) kättemaksuks ametialase tegevuse eest.

KarS §-s 114 nimetatud süütegu iseloomustavad mõrvatunnused on liigitatavad tegu (p-d 1-3, 7) ja tegjat iseloomustavateks (p-d 4-6, 8).⁵⁸ Tegu iseloomustavad tunnused kuuluvad objektiivsesse koosseisu ja nende eest vastutab ainult see osavõtja, kellel oli selle tunnuse suhtes tahtlus.⁵⁹ Toimepanijat iseloomustavad mõrvatunnused on vastutust muutvad erilised isikutunnused. Erilise isikutunnuse esinemist arvestatakse nii osavõtu kui ka kaastäideviimise puhul.⁶⁰ Vastavalt KarS § 24 lg-le 3 kehtib vastutust raskendav, kergendav või välistav eriline isikutunnus üksnes erilise isikutunnusega toimepanija suhtes.

Lisaks tapmise ja mõrva koosseisudele on karistusseadustikus välja toodud kaks vähemohtlikku tapmise koosseisu. Nendest esimene koosseis on provotseeritud tapmine (KarS § 115) ja teine lapse tapmine (KarS § 116).

KarS § 115 provotseeritud tapmine on toime pandud tapja või tema lähedase isiku suhtes kannatanupoolse vägivalla või solvamise tõttu äkki tekkinud tugeva hingelise erutuse seisundis. Termin solvamine on määratlemata õigusmõiste, mis tähendab, et selle mõiste sisustamine toimub kohtupraktika kaudu. Seega peab solvamise hindamiseks kuriteo asjaolude kirjeldusest nähtuma, milliseid sõnu, žeste, miimikat või muud taolist kasutades on kedagi väidetavalt solvatud. Kohtupraktikas aga ei avaldata ebatsensuurseid, vulgaarseid, inimväärlikust alandavaid väljendeid.⁶¹

Provotseeritud tapmise objektiivne külg eeldab, et on olemas põhjuslik seos erutusseisundi ja kannatanu provotseeriva käitumise vahel. Kannatanupoolne provokatsioon võib olla ka pikaajaline või süstemaatiline ning seda käsitletakse üksikutest vägivalla- või solvamistegudest koosneva tervikteona.⁶² Provotseeritud tapmise eest karistatakse ühe- kuni viieaastase vangistusega.

⁵⁸ Sootak, J. Isikuvastased süüteod. 5., ümbertöötatud ja täiendatud väljaanne, lk 33

⁵⁹ Sootak, J., Pikamäe, P. (koost.). KarS komm vlj, § 114 komm 10.2

⁶⁰ Samas, § 114 komm 10.3

⁶¹ RKKKo 3-1-1-3-05, p 7.1

⁶² RKKKo 3-1-1-1-15, p 11.1

KarS § 116 lapse tapmisena loetakse ema poolt oma sündiva või vastsündinud lapse tapmist. Koosseisutüübilt on tegemist erilise isikutunnusega süüteoososseisuga, mille subjekt saab olla vaid lapse bioloogiline ema. Kõik teised vastutavad sündiva või vastsündinud lapse tapmise täideviimise või osavõtu eest KarS §-de 113 või 114 järgi.⁶³ Ema poolt lapse tapmise eest karistatakse kuni viieaastase vangistusega.

Subjektiivsest küljest on tahtlike tapmistehingute puhul KarS § 16 lg 1 järgi tahtluse liikideks kavatsesus, otsene ja kaudne tahtlus. Tahtlus peab esinema kõigi objektiivsete tunnuste nagu näiteks surmava teo, surma ja nendevahelise kausaalse suhte.⁶⁴ Tahtlusliikide piiritlemisel tuleb lähtuda kõikidest tehiloludest, nagu süüteo toimepanemise viis ja vahend, haavade või muude vigastuste iseloom ja paiknemine.⁶⁵

KarS § 16 lg 1 järgi on tegemist kavatsesega, kui isik seab eesmärgiks süüteoososseisule vastava asjaolu teostamise ja teab, et see saabub, või vähemalt peab seda võimalikuks. KarS § 16 lg 3 järgi on tegemist otsese tahtlusega, kui isik teab, et teostab süüteoososseisule vastava asjaolu, ja tahab või vähemalt mõnab seda. KarS § 16 lg 4 järgi on tegemist kaudse tahtlusega, kui isik peab võimalikuks süüteoososseisule vastava asjaolu saabumist ja mõnab seda. Seejuures on kaudse tahtluse voluntatiivsel elemendil kriitiline ülesanne määrata ära tapmise subjektiivse koosseisu nii-öelda alumine piir. Kui kuriteo toimepanija ei mõõna kannatanu surma saabumist ning loodab seda hoopis vältida, siis võib tegemist olla kergemeelsusega ja tegu kuuluda subsumeerimisele KarS § 117 (surma põhjustamise ettevaatamatusest) või § 118 lg 1 p 7 (raske tervisekahjustuse tekitamise kui sellega on põhjustatud surma) järgi.⁶⁶

KarS § 25 lg 1 järgi on süüteokatse tahtlik tegu, mis on suunatud süüteo toimepanemisele. Seega on nii tapmis- kui ka mõrvakatse tahtlik tegu, mis on suunatud surma põhjustamisele ning algab hetkest, mil süüdlane alustab tegu, mis tema ettekujutuses põhjustab kindlasti või vähemalt võib põhjustada kannatanu surma.⁶⁷ Tapmiskatse saab süüdlasele omistada vaid juhul, kui on võimalik tuvastada tahtlus kannatanu surma suhtes.⁶⁸ Lõpuleviidud tapmise

⁶³ Sootak, J., Pikamäe, P. (koost.). KarS komm vlj, § 116 komm 2

⁶⁴ *Samas*, § 113 komm 4.1

⁶⁵ Sootak, J. Isikuvastased süüteod. 5., ümbertöötatud ja täiendatud väljaanne, lk 31

⁶⁶ Sootak, J., Pikamäe, P. (koost.). KarS komm vlj, § 113 komm 4.4

⁶⁷ *Samas*, § 113 komm 5.1

⁶⁸ *Samas*, § 113 komm 7

KarS § 113 järgi ja mõrvakatse korral subsumeeritakse tegu üksnes mõrvakatse koosseisu järgi.⁶⁹

Karistusseadustiku jõustumisest 2002. aastal tänaseni on kehtinud samad tahtlike tapmiste koosseisud. Karistusseadustiku redaktsioonide võrdlemisel on näha, et peamiselt on tehtud kosmeetilisi parandusi koosseisude sõnastustes. Kõige suurem muutus tahtlike tapmiste koosseisude juures on juriidilise isiku vastutuse lisamine KarS §-de 113 ja 114 juurde 01.01.2015 jõustunud redaktsioonis. Enne 01.01.2015 redaktsiooni ei näinud karistusseadustik ette juriidilise isiku vastutust. Samas redaktsioonis lisati KarS §-le 114 punkt 8 ehk tapmine kui see on toime pandud kättemaksuks ametialase tegevuse eest. KarS §-de 115 ja 116 ehk tapmise privilegeeringute ning KarS § 25 ehk süüteokatse sõnastus on alates 2002. aastast jäänud samaks.

01.01.2015 jõustunud juriidilise isiku kriminaalvastutuse alused KarS §-de 113 ja 114 eest tulenevad KarS §-st 14. Tegemist on omistamisnormiga, mille alusel ja tingimustel saab füüsilise isiku karistatava käitumise omistada juriidilisele isikule.⁷⁰ Juriidilise isiku vastutus on derivatiivne ehk tuletatud, mis tähendab, et juriidilise isiku vastutus eeldab kõigi karistatavuseelduste tuvastamist teo vahetult toime pannud füüsilise isiku käitumises. Juriidilise isiku vastutus ei ole autonoomne, paralleelselt füüsilise isiku omaga esinev spetsiifiline vastutuse liik, vaid derivatiivsel teel füüsilise isiku süülisest käitumisest pärinev vastutus. Selle puhul on ühe subjekti ehk füüsilise isiku tegevus teise subjekti ehk juriidilise isiku vastutuse eelduseks.⁷¹

Juriidiline isik kui õiguslik abstraktsioon saab tegutseda vaid füüsilise isiku kaudu.⁷² Seega ei saa juriidiline isik iseseisvalt panna toime tahtlikku tapmist ning juriidilise isiku vastutuse lisamine KarS §-de 113 ja 114 koosseisudele ei oma antud magistritöö jaoks tähtsust.

⁶⁹ Sootak, J., Pikamäe, P. (koost.). KarS komm vlj, § 113 komm 6

⁷⁰ Samas, § 14 komm 1

⁷¹ Samas, § 14 komm 2

⁷² RKKKo 3-1-1-30-11, p 15.1

1.3. Tahtlike tapmiste koosseisude võrdlus kriminaalkoodeksis ja karistusseadustikus

Tahtlike tapmiste statistika võrdlemisel on oluline, et esitatud statistika oleks järjepidev. Seetõttu on käesoleva magistritöös läbiviidava tahtlike tapmiste statistika analüüsi jaoks vajalik anda ülevaade Eestis 1991-2002. aastal kehtinud kriminaalkoodeksis ja alates 2002. aastast kehtinud karistusseadustikus esitatud tahtlike tapmiste koosseisude sarnasustest ja erinevustest ning nende koosseisude erinevuste potentsiaalsest mõjust tahtlike tapmiste statistikale.

KrK §-s 100 välja toodud tahtlik tapmine vastab tapmise lihtkoosseisuna tänapäeva KarS § 113 tapmisele. Mõlema puhul on tegemist suvalise teokirjeldusega koosseisuga, mille puhul puuduvad süüdlase teos tapmise kvalifikatsiooni ja tapmise privilegeeringute tunnused. Erinevus koosseisudes on karistuse minimaal- ja maksimaalmäärades. Kriminaalkoodeks nägi tapmise eest ette vabadusekaotuse viiest kuni kaheteistkümne aastani ja hetkel kehtiv karistusseadustik näeb füüsilisele isikule tapmise eest ette vabadusekaotuse kuuest kuni viieteistkümneks aastaks. Seega on toimunud tapmise eest ettenähtud karistuse määra suurenemine, kuid tapmise koosseisus endas ei ole toimunud muutusi.

KrK § 101 välja toodud tahtlik tapmine raskendavail asjaoludel vastab tänapäeva KarS § 114 mõrvale nii nagu nähti ette karistusseadustiku vastuvõtmise eelnõus.⁷³ Toimunud on kvalifitseerivate asjaolude nimekirja vähenemine ja ümbertõstmine karistusseadustikus. Karistusseadustikus ei leidu § 114 mõrva all raskendava asjaoluna KrK § 101 p 4 ette nähtud süüdlasele teadvalt ohvri karakteristikute loetelu raseda naisisiku, rauga või lapsealise näol. Muutunud on ka KrK § 101 p 3 tahtliku tapmise toimepanemise seoses vägistamisega üleviimine karistusseadustikus § 114 mõrva kvalifitseeriva asjaoluna esinemise asemel seksuaalse enesemääramise vastaste süütegude all oleva vägistamise koosseisu alla §-s 141 lg 2 p 4.

Samuti ei leidu karistusseadustikus otsest vastet kriminaalkoodeksis esitatud tapmisele huligaansel ajendil (KrK § 101 p 2), millega avaldatakse otsest lugupidamatust

⁷³ Karistusseadustiku eelnõu (119 SE), lk 89. Arvutivõrgus:

<https://www.riigikogu.ee/tegevus/ee/noud/ee/nou/5c321fb1-dc00-3e2a-aef2-a88bef6d0f5c/Karistusseadustik> (14.01.19)

ühiselureeglite ja üldtunnustatud moraalnormide vastu.⁷⁴ Huligaanset ajendit on kvalifitseeriva asjaoluna võimalik ka kasutada, kui kuriteo täpsemat põhjust veel ei teata.⁷⁵ Samas ei pea huligaanseks ajendiks olema ajendi vähene tähtsus või puudumine.⁷⁶ Kriminaalkoodeks nägi iseseisva koosseisuna ette vastutuse huligaansuse eest (KrK § 195) ning huligaanse ajendi kui kvalifitseeritud koosseisu tunnuse tapmise raskendava asjaoluna ja üliraske kehavigastuse korral (KrK § 107 lg 2 p 2). Karistusseadustikus huligaansuse koosseisu ei esine. Sellega sarnane on avaliku korra rikkumine (KarS § 262) ja avaliku korra raske rikkumine (KarS § 263), kuid karistusseadustikus puudub huligaanne motiiv kvalifikatsioonina mõrva (KarS § 114) ja raske tervisekahjustuse tekitamise (KarS § 118) koosseisudest.⁷⁷

Kriminaalkoodeks nägi tapmise raskendavatel asjaoludel eest karistusena vabadusekaotuse kaheksast kuni viieteistkümne aastani või surmanuhtlusega, mis inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsiooni kuuenda lisaprotokolli ratifitseerimisel asendati eluaegse vabadusekaotusega. Karistusseadustik näeb mõrva eest karistusena füüsilise isiku vabadusekaotuse kaheksast kuni kahekümne aastani või eluaegse vangistuse. Jättes kõrvale eluaegse vabadusekaotuse, mille rakendamine karistusena oli võimaldatud nii kriminaalkoodeksis kui ka karistusseadustikus, võimaldab karistusseadustik tapmise eest raskendavatel asjaoludel mõningaselt karmimat karistust kui kriminaalkoodeks.

Nii kriminaalkoodeks kui ka karistusseadustik sätestavad kaks tapmise privileeeritud koosseisu. KrK § 102 lapse tapmine vastab tänapäeva KarS § 116 lapse tapmisele ja KrK § 103 tapmine hingelise erutuse seisundis vastab KarS § 115 provotseeritud tapmisele. Lapse tapmise koosseisuna näevad nii kriminaalkoodeks kui ka karistusseadustik ette ema poolt sündiva või vastsündinud lapse tahtlikku tapmist.

Provotseeritud tapmise koosseisudes on oluline kannatanu enda roll tapmise esiletoomises. Mõlema provotseeritud tapmise koosseisu puhul on süüdlane tegutsenud äkki tekkinud tugeva hingelise erutuse seisundis, mille põhjustas kannatanupoolne vägivald või raske solvamine. KarS § 115 sõnastus näeb ette, et vägivald või raske solvamine võib olla peale

⁷⁴ RKKKo 3-1-1-44-98

⁷⁵ Lehti, M. Tahtlikud tapmised Eestis 1990ndatel aastatel, lk 36

⁷⁶ RKKKo 3-1-1-44-98

⁷⁷ Sootak, J. Karistusõiguse eriosa terminitest iskuvastaste süütegude näitel (1), lk 7

tapja suunatud ka tapja lähedase isiku suhtes. Taoline täpsustus puudub KrK § 103 koosseisu sõnastusest, kuid on KrK § 103 mõte.⁷⁸

Mõlema privilegeeritud koosseisu puhul näeb kriminaalkodeks karistusena ette vabadusekaotuse kuni neli aastat. Taaskord võimaldab karistusseadustik mõningaselt karmimat karistust võimaldades provotseeritud tapmise eest kohaldada ühe- kuni viieaastast vangistust ja lapse tapmise eest kuni viieaastast vangistust.

Võrreldes Eestis praegu kehtivat karistusseadustikku ja 1992. aastal jõustunud kriminaalkodeksit saab öelda, et Eestis kehtinud tahtlike tapmiste süüteo koosseisud on terve taasiseseivusmisaja olnud väga sarnased.

Suuremaks karistusseadustiku vastuvõtmisega tehtud muudatuseks saab pidada kriminaalkodeksis tuntud kaheliigilise tahtluse asendamist kolmeliigilise tahtlusega. Tahtliku kuriteo toimepanemise subjektiivsest küljest näeb kriminaalkodeks ette otsese ja kaudse tahtluse ning karistusseadustik kavatsuse, otsese ja kaudse tahtluse. Erinevus tahtluse tuvastamisel seaduste vahel seisneb ka selles, et karistusseadustiku kohaselt tuleb tahtlus tuvastada teo toimepanemise hetke seisuga. Kriminaalkodeks aga ei näe tahtluse tuvastamises erilist tähtsust. Muus osas tahtlike tapmiste jaoks olulisi tahtlust puudutavaid põhimõttelisi erinevusi kriminaalkodeksi ja karistusseadustiku vahel ei ole.⁷⁹

Karistusseadustiku kavatsusele (KarS § 16 lg 2) vastab põhimõtteliselt kriminaalkodeksi otsene tahtlus (KrK § 8 lg 2)⁸⁰, karistusseadustiku kaudsele tahtlusele (KarS § 16 lg 4) on identne kriminaalkodeksi kaudne tahtlus (KrK § 16 lg 3)⁸¹. Ainult karistusseadustiku otsesele tahtlusele (KarS § 16 lg 3) puudub kriminaalkodeksis täpselt vastav tahtluse liik.⁸² Samas näevad nii kriminaalkodeks kui ka karistusseadustik ette samasuguse tahtlusliikide piiritlemise ja nõude, et tahtlus esineks kõigi objektiivsete tunnuste suhtes.

⁷⁸ Sootak, J. Isikuvastased kuriteod. Õppevahend õigusteaduskonna üliõpilatele. 2., ümbertöötatud ja täiendatud väljaanne, lk 43

⁷⁹ Pikamäe, P. Kavatsetus, otsene ja kaudne tahtlus – kolmeliigiline tahtlus karistusseadustikus. – *Juridica* VII/2001, lk 459

⁸⁰ *Samas*, lk 460

⁸¹ *Samas*, lk 462

⁸² *Samas*, lk 461

Kõige olulisem sisuline muudatus tahtlike tapmiste koosseisude juures on 01.01.2015 jõustunud karistusseadustiku redaktsiooni juriidilise isiku vastutuse lisamine §-dele 113 ja 114. Juriidilise isiku tuletatud vastutuse olemusest tulenevalt on tegemist juriidilisele isikule omistatava vastutusega füüsilise isiku süülise käitumise eest. Kuna juriidiline isik saab tegutseda vaid füüsilise isiku kaudu ning ei saa ise toime panna tahtlikku tapmist, ei ole juriidilise isiku vastutus antud magistritöös oluline.

Taasiseseisvunud Eestis on toimunud tahtlike tapmiste koosseisudes mõningased muutused koosseisude nimedes ja sõnastuses, näiteks kriminaalkodeksi tahtliku tapmise raskendavatel asjaoludel ümbernimetamine mõrvaks karistusseadustikus, kuid erilisi muutusi pole toimunud koosseisudes endas. Elu- ja tervisevastaste süütegude peatükk on olnud aastate jooksul üks stabiilsemaid. Karistusseadustiku vastuvõtmisega ei kaasnenud selles valdkonnas suuri ümberkorraldusi ning kriminaalkodeksi ajal välja kujunenud kohtupraktika jäi valdavas osas järgitavaks ka karistusseadustiku kontekstis.⁸³ Seega saab eelneva analüüsi/ülevaate tulemusel järeldada, et tahtlike tapmiste koosseisudes toimunud muutused pole olnud nii suured, et tahtlike tapmiste statistika poleks järjepidevalt kasutatav.

⁸³ Pikamäe, P. Kuidas omistada surma? Vägivallategudega põhjustatud surma süüksarvamise mõningatest probleemidest. – *Juridica VIII/2013*, lk 565

2. Tahtlikud tapmised Eesti ja rahvusvahelises statistikas

Tahtlike tapmiste staatus iidse keeluna väljendub muuhulgas selles, et kriminoloogias käsitletakse tahtlikku tapmist *mala in se* tüüpi isikuvastase vägivallakuriteona.⁸⁴ Paljude riikide kriminaalõigus teeb vahet *mala in se* ja *mala prohibita* kuritegudel. Kuriteod, mis juba oma olemuselt on kuritegelikud, liigitatakse *mala in se* alla. Kuriteod, mis on küll ebaseaduslikud, kuid ei ole amoraalsed on liigitatud *mala prohibita* alla.⁸⁵ *Mala prohibita* süütegude näol on tegemist tegudega, mis on illegaalsed kuna need on seadusandja poolt kriminaliseeritud. Sinna alla kuuluvad näiteks kiiruse ületamine ja ohtlike jäätmete kõrvaldamine ilma vastava loata.⁸⁶

2.1. Eesti tahtlike tapmiste statistika ja tendentsid

Kõige laiemat ja põhjalikumat informatsiooni pakuvad kuritegevuse kohta õiguskaitsesega tegelevad ametkonnad.⁸⁷ Enim levinud kasutuseololev statistika on politsei poolt registreeritud kuritegude statistika.⁸⁸ Õigusametkondade poolt koostatud statistika on kõige regulaarsem ja täpsem teave kuritegevusest.⁸⁹

Eestis tuuakse kuritegevuse statistikas eraldi välja tapmised ja mõrvad koos kuriteokatsetega. Lõpuleviidud tapmiste ja tapmiskatsete koos esitamine tuleneb seadusandlikust loogikast, mille järgi tapmiskatse ja lõpule viidud tapmise korral kaasneb kriminaalvastutus sama paragrahvi alusel.⁹⁰ Eestis registreeritud tapmiste, tapmiskatsete, mõrvade ja mõrvakatsete arv aastatel 1991–2018 on esitatud tabelis 2.1. (järgmisel leheküljel).

⁸⁴ Saar, J. Kriminaalkorras karistatavate ja õiguspärase surmamiste regulatsioon Eestis võrrelduna Ameerika Ühendriikide ja Saksamaa õigusega, lk 14

⁸⁵ Traat, U., Markina, A. Üldkriminoloogia II. Tallinn: Sisekaitseakadeemia 2005, lk 14

⁸⁶ Travers, M. L. Mistake of Law in Mala Prohibita Crimes. The University of Chicago Law Review: vol. 62: iss. 3, art 10, lk 1301. Arvutivõrgus:

<https://chicagounbound.uchicago.edu/cgi/viewcontent.cgi?referer=https://www.google.com/&httpsredir=1&article=4887&context=uclrev> (14.01.19)

⁸⁷ Saar, J., Markina, A., Ahven, A., Annist, A., Ginter, J. Kuritegevus Eestis 1991-2001, lk 19

⁸⁸ Samas, lk 26

⁸⁹ Samas, lk 19

⁹⁰ Samas, lk 77

Tabel 2.1. Eesti registreeritud tapmiste ja mõrvade arv koos katsetega (1991-1993⁹¹; 1994-2001⁹²; 2002⁹³; 2003-2017⁹⁴; 2018⁹⁵) aastatel 1991–2018 Statistikaameti andmetel

Aasta	Tapmiste ja mõrvade arv (katsetega)	Aasta	Tapmiste ja mõrvade arv (katsetega)
1991	136	2005	156
1992	239	2006	119
1993	327	2007	110
1994	365	2008	104
1995	304	2009	95
1996	268	2010	84
1997	247	2011	100
1998	248	2012	80
1999	200	2013	62
2000	189	2014	55
2001	164	2015	50
2002	155	2016	44
2003	188	2017	45
2004	127	2018	43

Viimase kuuekümnepäevase aasta jooksul on tahtlike tapmiste arv Eestis olnud suhteliselt muutlik. Näiteks aastatel 1961–1975 pandi Eestis toime keskmiselt 48 tapmist aastas, kuid aastatel 1976–1990 oli vastav näitaja 87. Toime pandud tahtlike tapmiste arv on suhteliselt kõrgem olnud sõjajärgsetel aastatel ja 1980-ndate aastate algul.⁹⁶ Aastal 1991, mil Eesti taasiseseisvus, registreeriti 136 tapmist ja mõrva koos katsetega.

Tahtlike tapmiste statistikas toimus vaatlusaluseks olevate aastate jooksul järsk tõus kuni 1994. aastani. 1994. aastal saavutas tapmiste, mõrvade ja nende katsete toimepanemine

⁹¹ Saar, J. Intentional Homicides in Estonia: The Short-term and Long-term Trends, lk 242

⁹² JS022: Registreeritud kuriteod toimepanekupaiga ja kuriteo liigi järgi (1994-2001). Statistikaamet. Arvutivõrgus: <http://andmebaas.stat.ee/Index.aspx?lang=et&DataSetCode=Js022> (10.11.18)

⁹³ JS041: Politseis registreeritud kuriteod liigi järgi (1999-2007). Statistikaamet. Arvutivõrgus: <http://andmebaas.stat.ee/Index.aspx?lang=et&DataSetCode=Js041> (11.11.18)

⁹⁴ JS001: registreeritud kuriteod astme/liigi järgi. Statistikaamet. Arvutivõrgus: http://pub.stat.ee/px-web.2001/Dialog/varval.asp?ma=JS001&ti=REGISTREERITUD+KURITEOD+ASTME%2FLIIGI+J%C4RGI&path=../Database/Sotsiaalelu/17Eigus_ ja_turvalisus/02Kuritegevus/&lang=2 (11.11.18)

⁹⁵ Justiitsministeerium. Kuritegevus Eestis 2018. Tallinn 2019, lk 31. Arvutivõrgus: https://www.kriminaalpoliitika.ee/sites/krimipoliitika/files/elfinder/dokumendid/peatukk_6.pdf (10.02.19)

⁹⁶ Urvaste, H. 1994. aastal Eesti Vabariigis toimepandud tapmistest. – Juridica II/1995, lk 50

rekordiliselt kõrge taseme kui registreeriti 365 sellist kuritegu. Sel aastal moodustasid tapmised 46% kõikidest rasketest vägivallakuritegudest Eestis.⁹⁷ 1994. aastal saavutatud tahtlike tapmiste määr oli Eesti kõrgeim alates 1940. aastate lõpust.⁹⁸

Juba 1995. aastaks oli tahtlike tapmiste arv vähenenud 304 kuriteoni. Alates 1995. aastast on tahtlike tapmiste hulgas esinenenud langustendents. 1996. aastal moodustasid tapmised 36% kõikidest rasketest vägivallakuritegudest.⁹⁹ Tahtlike tapmiste statistikas toimus mõnevõrra tõus 2003. aastal kui registreeriti 188 tapmist ja mõrva võrreldes 2002. aasta 155 mõrva ja tapmisega, 2005. aastal kui registreeriti 156 tapmist ja mõrva võrreldes 2004. aasta 127 mõrva ja tapmisega ning 2011. aastal kui registreeriti 100 tapmist ja mõrva võrreldes 2010. aasta 84 mõrva ja tapmisega.

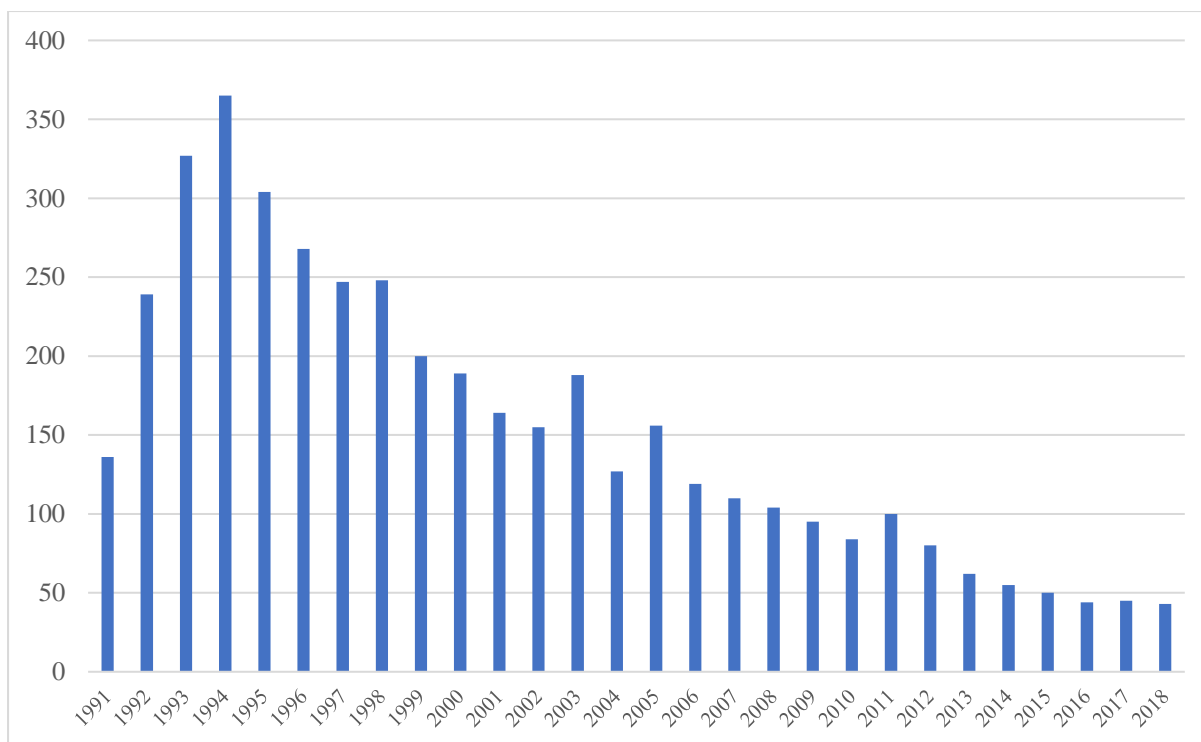
Aastatel 2003, 2005 ja 2011 toimunud märgatavam tõus tapmiste ja mõrvade koos katsetega statistikas on jäänud erandlikuks. Nendele aastale järgnes taaskordne langus kuritegude arvus. Nimelt langes 2004. aastal tase 61 kuriteo võrra ja registreeriti 127 tapmist ja mõrva koos katsetega, 2006. aastal langes tase 37 kuriteo võrra ja registreeriti 119 tapmist ja mõrva koos katsetega ning 2012. aastal langes tase viiendiku võrra ja registreeriti 80 tapmist ja mõrva koos katsetega. Seetõttu saab väita, et aastatel 2003, 2005 ja 2011 toimunud tahtlike tapmiste hulga tõus on olnud juhusliku iseloomuga. See tähendab, et nimetatud üksikutel aastatel toimunud tahtlike tapmiste hulga suurenemine ei ole olnud järjepidevate negatiivsete protsesside tulemus.

Taasiseseisvumisaja senini madalaim tase saavutati 2018. aastal kui toime pandi 43 tapmist ja mõrva koos katsetega (36 tapmist ja 7 mõrva). 2017. aastal registreeriti koos katsetega 45 kuritegu (37 tapmist ja 8 mõrva) ning 2016. aastal 44 tapmist ja mõrva koos katsetega (35 tapmist ja 9 mõrva). Tahtlike tapmiste arv on alates 2015. aastast küll vähenenud, kuid muutus on olnud suhteliselt vähene. Seetõttu võib mõnel viimasel aastal toimunud tahtlike tapmiste hulga jätkuvat vähenemist Eestis pidada pigem juhuslikuks kui selget jätkuvat trendi näitavaks muutuseks. Tahtlike tapmiste, mõrvade, tapmiskatsete ja mõrvakatsete summa muutumine Eestis aastatel 1991–2018 on graafiliselt kujutatud joonisel 2.1. (järgmisel leheküljel).

⁹⁷ Lehti, M. Tahtlikud tapmised Eestis 1990ndatel aastatel, lk 9

⁹⁸ Ahven, A., Tabur, L., Aromaa, K. Victims of Crime in Estonia 1993-2000, lk 1

⁹⁹ Lehti, M. Tahtlikud tapmised Eestis 1990ndatel aastatel, lk 9

Joonis 2.1. Eestis registreeritud tapmiste ja mõrvade arv koos katsetega aastatel 1991–2018 (Allikas: 1991-1993¹⁰⁰; 1994-2001¹⁰¹; 2002¹⁰²; 2003-2017¹⁰³; 2018¹⁰⁴)

Kõige kõrgema ja kõige madalama tahtlike tapmiste koos katsetega arvuga aasta näitaja vahe on peaaegu 8,5-kordne. 21. sajandil on kõige kõrgema ja kõige madalama vastava näitaja vahe olnud peaaegu 4,4-kordne. Jooniselt on näha, et tahtlike tapmiste arvu vähenemise tendents on Eestis ajavahemikus 1994–2018 olnud suhteliselt järsk. Seejuures eriti järsk vähenemine toimus 1990. aastate keskel. Kõige suurem vähenemine ühe aasta alusel toimus 2004. aastal, mil tahtlike tapmiste arv moodustas 2003. aasta vastavast tasemest vähem kui 68%. Peaaegu sama järsk oli vähenemine 2006. aastal, mil tahtlike tapmiste hulk moodustas 2005. aasta vastavast näitajast natuke enam kui 76%. Teisalt tuleb arvestada, et nii mõlemale järsu languse aastale eelnes tahtlike tapmiste hulga suhteliselt järsu tõusu aasta. Perioodidel, mil tahtlike tapmiste järsu tõusu aastaid ei ole esinenud, on seni langus suurim olnud 2013. ja 2012. aastal, mil tahtlike tapmiste hulk moodustas eelneva aasta tasemest vastavalt 77,5% ja 80,0%.

¹⁰⁰ Saar, J. Intentional Homicides in Estonia: The Short-term and Long-term Trends, lk 242

¹⁰¹ JS022: Registreeritud kuriteod toimepanekupaiga ja kuriteo liigi järgi (1994-2001). Statistikaamet.

¹⁰² JS041: Politseis registreeritud kuriteod liigi järgi (1999-2007). Statistikaamet

¹⁰³ JS001: registreeritud kuriteod astme/liigi järgi. Statistikaamet

¹⁰⁴ Justiitsministeerium. Kuritegevus Eestis 2018. Tallinn 2019, lk 31

Tahtlike tapmiste arv ja esinemissagedus on Eestis käesolevas magistritöös vaadeldavate aastate jooksul vähenenud ja seda nii juhul kui vaadelda üksnes tahtlikke tapmisi ja mõrvu kui ka juhul võtta arvesse ka tapmiskatsed ja mõrvakatsed. Samas on Eestis Euroopa Liidu liikmesriikidega võrreldes endiselt suhteliselt kõrge tahtlike tapmiste määr.¹⁰⁵

Tahtlike tapmiste määr 100 000 elaniku kohta on arvatud töö autori poolt, võttes aluseks käesoleva magistritöö tabelis 2.1 esitatud Eesti registreeritud tapmiste ja mõrvade arvud koos katsetega aastatel 1991–2018, mis said vastavalt aastatele jagatud Statistikaameti poolt esitatud aastakeskmise rahvaarvuga aastatel 1991–2017¹⁰⁶ ja Statistikaameti poolt esitatud rahvaarvuga 1. jaanuari seisuga 2018. aasta¹⁰⁷ kohta ning seejärel korrutatud 100 000-ga. Tulemused ümardati esimese komakohani ja on esitatud tabelis 2.2. (järgmisel leheküljel)

Statistikaameti rahvastikustatistika põhineb peamiselt rahvaloenduste rahvaarvul, mida loenduste vahelisel perioodil korrigeeritakse registreeritud rahvastikumuutuste andmetega. Hilisemalt kohendatakse loendustevaheliste aastate rahvaarvud vastavalt vajadustele.¹⁰⁸

Tahtlike tapmiste ja mõrvade koos katsetega määr 100 000 elaniku kohta iseloomustab põhimõtteliselt sarnane dünaamika nagu tahtlike tapmiste ja mõrvade koos katsetega üldarvus. Samas on tahtlike tapmiste määr vähenemine olnud natuke vähem järsk kui tahtlike tapmiste hulga vähenemine, sest Eesti rahvaarv on taasisesisvumise järgsel ajal valdavalt vähenenud. Tahtlike tapmiste ja mõrvade koos katsetega hulk 100 000 elaniku kohta tõusis 1991. aasta 8,7 pealt kuni 1994. aastani, mil see saavutas taseme 25 tahtlikku tapmist ja mõrva koos katsetega 100 000 elaniku kohta. 1995. aastast alates hakkas see määr langema ja edasist arengut on iseloomustanud langustrend. Esimest korda jõudis eelpoolnimetatud näitaja tasemele alla kümne tahtliku tapmise ja mõrva koos katsetega 100 000 inimese kohta aastal 2004.

¹⁰⁵ UNODC. Intentional Homicide Victims

¹⁰⁶ RV0211: Aastakeskmise rahvastik soo ja vanuserühma järgi. Statistikaamet. Arvutivõrgus: <http://andmebaas.stat.ee/Index.aspx?lang=et&DataSetCode=RV0211> (21.03.19)

¹⁰⁷ RV021: Rahvastik soo ja vanuserühma järgi, 1. jaanuar. Statistikaamet. Arvutivõrgus: <http://andmebaas.stat.ee/Index.aspx?lang=et&DataSetCode=RV021> (21.03.19)

¹⁰⁸ Metoodika. Rahvaarv. Statistikaamet. Arvutivõrgus: http://pub.stat.ee/px-web.2001/Database/Rahvastik/01Rahvastikunaitajad_ ja_koosseis/04Rahvaarv_ ja_rahvastiku_koosseis/RV_021.htm (21.03.19)

Tabel 2.2. Tahtlike tapmiste ja mõrvade koos katsetega määr Eestis 100 000 elaniku kohta aastatel 1991–2018 (autori poolt arvutatud)

Aasta	Tahtlike tapmiste ja mõrvade koos katsetega määr 100 000 elaniku kohta	Aasta	Tahtlike tapmiste ja mõrvade koos katsetega määr 100 000 elaniku kohta
1991	8,7	2005	11,5
1992	15,6	2006	8,8
1993	21,9	2007	8,2
1994	25,0	2008	7,8
1995	21,2	2009	7,1
1996	18,9	2010	6,3
1997	17,6	2011	7,5
1998	17,9	2012	6,0
1999	14,5	2013	4,7
2000	13,5	2014	4,2
2001	11,8	2015	3,8
2002	11,2	2016	3,3
2003	13,7	2017	3,4
2004	9,3	2018	3,3

Tahtlike tapmiste statistikas toimunud vähene tõus aastatel 2003, 2005 ja 2011 tuleb välja ka 100 000 elaniku kohta välja toodud statistikast. Kõigile kolmele erandlikule aastale järgnes taaskordne langus tahtlike tapmiste arvus. Taasiseseisvumisaja senini madalaim tase saavutati 2016. aastal kui toime pandi 3,3 tapmist ja mõrva koos katsetega 100 000 elaniku kohta. Tahtlike tapmiste ja mõrvade koos katsetega üldarvus on 2018. aasta statistika ühe võrra madalam 2016. aasta näitajast, kuid 100 000 elaniku kohta arvutatud statistikas on nii 2016. aastal kui ka 2018. aastal tahtlike tapmiste ja mõrvade koos katsetega hulk 3,3 taolist kuritegu 100 000 elaniku kohta. Tahtlike tapmiste määras 100 000 elaniku kohta on suurima ja vähima näitaja vahe peaaegu 7,6-kordne. Erinevus tahtlike tapmiste hulga kõrgeima ja madalaima aasta näitajate vahega (8,5 korda) on seega 90 protsendipunkti ja see tuleneb asjaolust, et Eesti rahvaarv oli nii 2016. aastal kui ka 2018. aastal väiksem kui 1994 aastal.

2.2. Surmapõhjuste statistika

Surmapõhjuste statistika annab ülevaate kriminaalsete surmamiste ohvritest, sest rahvusvahelises haiguste klassifikatsioonis tuuakse ära välipõhjustest tingitud ehk vägivaldsed surmad.¹⁰⁹ Nagu kuritegevuse statistika tuleneb õiguskaitseametkondade tööst, nii tuleneb surmapõhjuste statistika tervishoiuametkondade tööst.

Statistikaamet klassifitseerib surmapõhjusteid Rahvusvahelise Haiguste Klassifikatsiooni 10. versiooni (edaspidi RHK-10) järgi. RHK-10 on rahvusvaheline alus haiguste trendide ja statistika kindlakstegemiseks. See määratleb haigused, häired, vigastused ja muud tervisega seonduvad probleemid võimaldades tervisega seotud andmete süstemaatilist registreerimist, jagamist, analüüsimist ja võrdlemist.¹¹⁰

RHK-10 toob välja ründe definitsioonid alampeatükis X85-Y09. Rünne on teise isiku poolt mistahes vahendiga tekitatud vigastused eesmärgiga vigastada või tappa ning mõrv. Selle alla kuuluvad näiteks rünne rohtude (X85), käsirelvalasu (X93), terava eseme (X99), tõmbi eseme (Y00) ja rünne kehalise vägivallaga (Y04) ning seksuaalrünne kehalise vägivallaga (Y05). Ründe alt jäävad välja vigastused seaduslikust sekkumisest ning lahingutegevusest saadud vigastused.¹¹¹ Samuti pannakse rünnete alla Eesti puhul tahtliku tapmise ja üliraske kehavigastuse tekitamisega kaasnenud surmad ning veel mõnede kuritegude tulemusena toimunud surmad.¹¹² Seega on rünne laiem mõiste kui tahtlikud tapmised ja ründe tõttu surnute surmapõhjuste hulk on laiem kui tahtlike tapmistest tõttu surnute surmapõhjuste hulk. Eestis registreeritud rünnete tulemusel surnute arv aastatel 1991–2017 Statistikaameti andmetel (2018. aasta vastavat näitajat ei olnud Statistikaamet magistr töö kirjutamise ajaks veel avaldanud) on esitatud tabelis 2.3. (järgmisel leheküljel).

¹⁰⁹ Saar, J., Markina, A., Ahven, A., Annist, A., Ginter, J. Kuritegevus Eestis 1991-2001, lk 30

¹¹⁰ World Health Organization. Classifications. Arvutivõrgus: <https://www.who.int/classifications/icd/en/> (16.12.18)

¹¹¹ World Health Organization. Chapter XX: External causes of morbidity and mortality (V01-Y98) <http://apps.who.int/classifications/apps/icd/icd10online2005/fr-icd.htm?gx85.htm> (16.12.18)

¹¹² Saar, J., Markina, A., Ahven, A., Annist, A., Ginter, J. Kuritegevus Eestis 1991-2001, lk 30

Tabel 2.3. Eesti registreeritud rünnete tulemusel surnute arv aastatel 1991–2017

Statistikaameti andmetel¹¹³

Aasta	Rünnete tulemusel surnute arv	Aasta	Rünnete tulemusel surnute arv
1991	170	2005	123
1992	302	2006	99
1993	389	2007	95
1994	426	2008	91
1995	328	2009	82
1996	293	2010	64
1997	237	2011	65
1998	267	2012	63
1999	227	2013	52
2000	190	2014	41
2001	207	2015	42
2002	159	2016	32
2003	148	2017	29
2004	109		

Sarnaselt tapmiste ja mõrvade (katsetega) statistikas toimunud tõusule aastani 1994 ja sellele järgnevale langustendentsile on ka rünnete tulemusel surnute arvus toimunud järsk tõus aastani 1994. Aastal 1994 saavutas rünnete tulemusel surnute arv taasiseseisvumisele järgnenud aja seni kõige kõrgema taseme 426. ründe tõttu surnud inimesega. Alates aastast 1995 on üldiselt toimunud langustendents, kuigi mõnedel üksikutel aastatel rünnete tulemusena surnute hulk kahanemise asemel kasvanud. 2017. aastal saavutati taasiseseisvumisaja senini madalaim tase 29. ründe tulemusel toimunud surmaga. Seega on kõige kõrgema ja kõige madalama rünnete tulemusel surnute arvuga aastate näitajate vahe peaaegu 15-kordne. 21 sajandil on kõrgeima ja madalaima näitajaga tasemega aasta vastavate näitajate vahe olnud enam kui seitsme kordne.

¹¹³ RV56: Surnud surmapõhjuse, soo ja vanuserühma järgi. Statistikaamet. Arvutivõrgus: <http://andmebaas.stat.ee/Index.aspx?lang=et&DataSetCode=RV56> (06.12.18)

Tabel 2.4. Eesti registreeritud tapmiste ja mõrvade arv (koos katsetega) ning tahtlike tapmiste tulemusel surnute arv aastatel 2003–2018 Justiitsministeeriumi andmetel (Allikas: 2004-2010 ja 2012-2017¹¹⁴, 2003¹¹⁵, 2011¹¹⁶, 2018¹¹⁷)

Aasta	Tapmiste ja mõrvade arv (katsetega)	Tahtlike tapmiste tulemusel surnute arv	Aasta	Tapmiste ja mõrvade arv (katsetega)	Tahtlike tapmiste tulemusel surnute arv
2003	188	148 ¹¹⁸	2011	100	65 ¹¹⁹
2004	127	109 ¹¹⁸	2012	80	65 ¹¹⁹
2005	156	123 ¹¹⁸	2013	62	52 ¹¹⁹
2006	119	99 ¹¹⁸	2014	55	42 ¹²⁰
2007	110	95 ¹¹⁸	2015	50	40 ¹¹⁹
2008	104	91 ¹¹⁸	2016	44	30 ¹²¹
2009	95	82 ¹¹⁸	2017	45	33 ¹²²
2010	84	64 ¹¹⁸	2018	43	26 ¹¹⁷

Justiitsministeeriumi kriminaalpoliitika osakonna poolt on välja antud Kuritegevus Eestis aastaraamatud aastatel 2006–2017.¹²³ Nendes aastaraamatutes on eraldi välja toodud tapmiste statistika. Justiitsministeeriumi andmetel esitatud tapmise või mõrvana registreeritud kuriteod sisaldavad lisaks lõpuleviidud koosseisudele ka katseid ning väga harvadel juhtudel ka

¹¹⁴ Justiitsministeerium. Kriminaalpoliitika uuringud 26. Kuritegevus Eestis 2017. Tallinn 2017, lk 46. Arvutivõrgus: <https://www.kriminaalpoliitika.ee/et/kuritegevus-eestis-2017> (25.11.18)

¹¹⁵ Justiitsministeerium. Kriminaalpoliitika uuringud 8. Kuritegevus Eestis 2007. Tallinn 2008, lk 31. Arvutivõrgus: <https://www.kriminaalpoliitika.ee/et/kuritegevus-eestis-2007> (25.11.18)

¹¹⁶ Justiitsministeerium. Kriminaalpoliitika uuringud 16. Kuritegevus Eestis 2011. Tallinn 2012, lk 58. Arvutivõrgus: <https://www.kriminaalpoliitika.ee/et/kuritegevus-eestis-2011> (25.11.18)

¹¹⁷ Justiitsministeerium. Kuritegevus Eestis 2018. Tallinn 2019, lk 31. Arvutivõrgus: https://www.kriminaalpoliitika.ee/sites/krimipoliitika/files/elfinder/dokumendid/peatukk_6.pdf (10.02.19)

¹¹⁸ Justiitsministeerium. Kriminaalpoliitika uuringud 16. Kuritegevus Eestis 2011, lk 58

¹¹⁹ Justiitsministeerium. Kriminaalpoliitika uuringud 22. Kuritegevus Eestis 2015. Tallinn 2016, lk 42. Arvutivõrgus: <https://www.kriminaalpoliitika.ee/et/kuritegevus-eestis-2015> (25.11.18)

¹²⁰ Justiitsministeerium. Kriminaalpoliitika uuringud 22. Kuritegevus Eestis 2015, lk 40

¹²¹ Justiitsministeerium. Kriminaalpoliitika uuringud 23. Kuritegevus Eestis 2016. Tallinn 2017, lk 36. Arvutivõrgus: <https://www.kriminaalpoliitika.ee/et/kuritegevus-eestis-2016-0> (26.11.18)

¹²² Ahven, A. Kriminaalpoliitika uuringud 28. Kuritegevus Eestis 2018: 6. Vägivallakuritegevus. Tallinn: Justiitsministeerium 2018, lk 29. Arvutivõrgus:

https://www.kriminaalpoliitika.ee/sites/krimipoliitika/files/elfinder/dokumendid/kuritegevus_eestis_2018_viidet_ega_lisadele.pdf (02.03.19)

¹²³ Kriminaalpoliitika. Kuritegevus Eestis. Arvutivõrgus: <https://www.kriminaalpoliitika.ee/et/statistika-ja-uuringud/kuritegevus-eestis> (19.12.18)

näiteks kuriteo ettevalmistamise juhtumeid. Seetõttu on hukkunute arv enamasti väiksem kui kuritegude arv. Tuleb arvestada ka asjaoluga, et ühe kuriteo tagajärjel võib hukkuda mitu inimest. Vastav surmasaanute arv kajastub ka hukkunute statistikas.¹²⁴

Lisaks Statistikaameti andmetele on käesolevas töös võrdluse eesmärgil esitatud Eestis registreeritud tapmiste, tapmiskatsete, mõrvade ja mõrvakatsete arv ning tahtlike tapmiste tulemusel surnute arv aastatel 1991–2017 Justiitsministeeriumi andmetel tabelis 2.4. (eelmisel leheküljel). Justiitsministeeriumi 2003–2018. aasta statistika tapmiste ja mõrvade (koos katsetega) arvu kohta kattub Statistikaameti poolt esitatud samade aastate statistikaga. Põhjuseks on asjaolu, et Statistikaamet avaldab andmeesitajate poolt kajastatud statistikat. Üldjoontes kattuv on ka nende rünnete tagajärjel surnute arv.

Käesolevas magistritöös vaadeldavate aastate jooksul on nii tahtlike tapmiste kui ka surmapõhjuste statistika tendentsid olnud suhteliselt sarnased. Tahtlike tapmiste koos katsetega arvu kõige kõrgema ja kõige madalama aasta näitaja vahe on 8,5-kordne ning alates aastast 1991 kuni aastani 2018 on tahtlike tapmiste koos katsetega arv vähenenud 3 korda. Rünnete tulemusel surnute arvu kõige kõrgema ja kõige madalama aasta vahe on 16-kordne ning aastast 1991 aastani 2018 on rünnete tulemusel surnute arv vähenenud 6,5 korda. Seega tahtlike tapmiste (koos katsetega) ja rünnete tulemusel surnute statistika tendentsid on suhteliselt sarnased. Nii tahtlike tapmiste arv ja esinemissagedus kui ka rünnete tõttu surnute arv on vaadeldavate aastate jooksul oluliselt vähenenud.

2.3. Tahtlikud tapmised rahvusvahelises võrdluses

Rahvusvahelisest perspektiivist on tahtlike tapmiste puhul vaja kasutada standardseid lähenemisviise ja määratlust, et parandada rahvusvaheliselt kättesaadavate andmete täpsust ja võrreldavust. Laialdaselt on kasutusel Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni (edaspidi ÜRO) Narkootikumide ja Kuritegevuse Büroo (edaspidi UNODC – *United Nations Office of Drugs and Crime*) poolt on välja toodud tahtlike tapmiste mõiste. Tahtlikud tapmised on UNODC poolt defineeritud kui sihipäraselt ja seadusevastaselt teise inimese surma põhjustamine.

¹²⁴ Justiitsministeerium. Kriminaalpoliitika uuringud 12. Kuritegevus Eestis 2009. Tallinn 2010, lk 39. Arvutivõrgus: <https://www.kriminaalpoliitika.ee/et/kuritegevus-eestis-2009> (26.11.18)

Seega ei kuulu rahvusvahelise definitsiooni kohaselt tahtlike tapmiste alla sõdades, õigusliku sekkumise käigus ja enesekaitseks toime pandud tapmised ega ettekatsetatud tapmised ja enesetapud.¹²⁵

UNODC on oluline rahvusvaheline organisatsioon, mis esitab rahvusvahelist tahtlike tapmiste statistikat. Oma andmed saab organisatsioon peamiselt riiklikest statistikasüsteemidest ja kuritegevuse ja kriminaalõiguse andmed pärinevad ÜRO iga-aastase kuritegevuse suundumuste ja kriminaalõigussüsteemide toimimise uuringust. UNODC tähtsus seisneb selles, et nad uuendavad regulaarselt kuritegevuse, kriminaalõiguse, uimastikaubanduse ja hindade, narkootikumide tootmise ja uimastitarbimise statistilisi aegridasid ning töötlevad andmeid, et suurendada andmete võrreldavust ning koostada piirkondlikke ja üldisi hinnanguid kuritegevuse kohta.¹²⁶

UNODC avaldas 2014. aastal raporti Global Study on Homicide 2013, mis annab ülevaate rahvusvahelisest tahtlike tapmiste statistikast läbi rahvusvahelise ja riikliku statistika.¹²⁷ Raporti eesmärk oli suurendada teadmisi tahtlike tapmiste taseme ja suundumuste kohta analüüsides kättesaadavaid andmeid erinevate riikide tahtlike tapmiste taseme kohta. Raportis analüüsiti teadlikkuse tõstmiseks ja kuritegevuse ja vägivalda ennetamiseks tapmiste tõukejõude, tüpoloogiad, mehhanisme, geograafilist levikut ja seda, et kes on tahtlike tapmiste ohvriks langemisest kõige rohkem ohustatud.¹²⁸ UNODC plaanide kohaselt pidi 2018. aastal koostatama uus raport ning selle avaldamise tähtajaks oli määratud 2019. aasta esimene kvartal. Tegelikult ei olnud UNODC 2019. aasta märtsi lõpuks uut raportit veel avaldada jõudnud. Samas UNODC statistikapoortaal oli 2019. aasta märtsi lõpu seisuga tahtlike tapmiste andmed esitatud alates aastast 2000 kuni 2016. aastani.

Global Study on Homicide 2013 aitab analüütilise raamistikuna valitsustel välja töötada strateegiaid ja poliitikaid kõige rohkem ohus olevate inimeste kaitseks ja kõige tõenäolisemalt tahtliku tapmise kuritegu toimepanijate vastu. Selleks analüüsiti ka riikide kriminaalõiguse reaktsioone tapmistele ning vägivalda konfliktijärgsetes riikides, kus kuritegevusega seotud vägivald võib olla sama laastav kui riigis asetleidnud konfliktiga

¹²⁵ UNODC. Global Study on Homicide 2013. 2014, lk 11-12

¹²⁶ UNODC. Statistics and data. Arvutivõrgus: <https://dataunodc.un.org/> (24.03.19)

¹²⁷ UNODC. Global Study on Homicide 2013. 2014, lk 11

¹²⁸ UNODC. Global Study on Homicide: Gender-related killing of women and girls. Arvutivõrgus: <https://www.unodc.org/unodc/en/data-and-analysis/global-study-on-homicide.html> (01.03.19)

seotud vägivald.¹²⁹ ÜRO, sealhulgas UNODC andmed tahtlike tapmiste kohta Eestis on esitatud tabelis 2.5.

Tabel 2.5. Eesti tahtlike tapmiste arv aastatel 1995–2015 (Allikas: aastate 2003–2011 kohta UNODC andmed¹³⁰, aastate 1995–2002¹³¹ ja 2012–2015¹³² kohta ÜRO andmed)

Aasta	Tahtlike tapmiste arv	Aasta	Tahtlike tapmiste arv	Aasta	Tahtlike tapmiste arv
1995	246	2002	142	2009	70
1996	214	2003	147	2010	70
1997	178	2004	91	2011	65
1998	196	2005	113	2012	63
1999	157	2006	91	2013	52
2000	143	2007	93	2014	41
2001	137	2008	84	2015	42

1995. aastast toimuv tahtlike tapmiste langustendents tuleb välja ka ÜRO poolt kogutud andmetest. ÜRO andmetel on Eestis tahtlike tapmiste arv aastatel 1995–2015 vähenenud peaaegu kuuekordselt. Vaatlusalusel perioodil on tahtlike tapmiste arvukuses olnud vähe anomaalseid aastaid. 13-1 aastal 20-st on tahtlike tapmiste hulk Eestis võrreldes eelneva aastaga vähenenud, kusjuures kahe järjestikuse aasta tahtlike tapmiste hulga vahe on olnud vaid kolmel aastal (2004. aastal vähenemise suunas, 2005. aastal suurenemise suunas ja 2014. aastal vähenemise suunas) suurem kui 20% eelmise aasta tasemest. Kõige anomaalsemaks võib pidada 2005. aastat, mil tahtlike tapmisi registreeriti Eestis 113, kusjuures nii eelnenud kui ka järgmisel aastal registreeriti neid 91.

UNODC statistikaportaali andmed näitavad, et ajavahemikus 2000–2016 (mõne riigi puhul 2000–2014, sest 2015. ja 2016. aasta kohta pole veel näitajaid avaldatud) on tahtlike tapmiste esinemissagedus vähenenud peaaegu kõikides Euroopa riikides, kus 1980. aastate lõpus või 1990. aastate alguses algas üleminek demokraatlikule ühiskonnakorraldusele. Erandiks on

¹²⁹ UNODC. Global Study on Homicide 2013. 2014, lk 11

¹³⁰ Samas, lk 130

¹³¹ Intentional homicide, number and rate per 100,000 population. 2012. UN Data. A World of Information. Arvutivõrgus: <http://data.un.org/Data.aspx?d=UNODC&f=tableCode%3A1> (11.09.18)

¹³² UNODC. Intentional Homicide Victims

olnud vaid Ungari, kus tahtlike tapmiste määr on jäänud samaks või isegi natuke kasvanud. Kui Eesti puhul ületab aasta 2000 tahtlike tapmiste määr aasta 2016 vastavat määra UNODC andmetel 3,29 korda, siis näiteks Lätis 3,14 korda (võrdlus 2014. aasta näitajaga), Leedus 2,01 korda, Tšehhis 2,87 korda, Slovakkias 2,28 korda, Poolas 3,31 korda, Sloveenias 3,76 korda, Horvaatias 2,18 korda, Bosnias ja Hertsegovinas 2,06 korda, Serbias 1,72 korda ja Albaanias 1,55 korda. Endistes NSV Liidu liiduvabariikides, mis asusid Euroopas, on vastav näitaja olnud Ukrainas 1,43 korda (võrdlus 2014. aastaga), Valgevenes 2,84 korda (võrdlus 2014. aastaga), Moldovas 3,23 korda (võrdlus 2014. aastaga) ja Venemaal 2,59 korda.¹³³ Seega ajavahemikus 2000–2016 on tahtlike tapmiste määra langus Eestis olnud Ida-Euroopa riikide seas üks kiiremaid.

Euroopa vanades demokraatiates, see tähendab riikides, kus viimase kolmekümne aasta jooksul ei ole demokraatiale ülemineku protsesse toimunud (sest demokraatia on neis riikides juba varem toimunud), on tahtlike tapmiste esinemissagedus ajavahemikus 2000–2016 vähenenud valdavalt aeglasemalt kui Ida-Euroopa siirdeühiskondades. Aasta 2000 tahtlike tapmiste määr ületab aasta 2016 vastavat näitajat näiteks Saksamaal ainult 1,06 korda, Taanis 1,11 korda, Belgias 1,11 korda (võrdlus 2014 aastaga) Irimaal 1,2 korda, Ühendkuningriigis 1,29 korda, Prantsusmaal 1,3 korda, Austrias 1,55 korda, Portugalis 1,76 korda, Šveitsis 1,79 korda. Rootsi puhul on 2000. ja 2016. aasta vastav näitaja aga võrdsed.¹³⁴

Käesoleva magistritöö lisas 1 on esitatud tahtlike tapmiste ohvrite määr 100 000 elaniku kohta Euroopa Liidu liikmesriikides ajavahemikus 2013–2015 (uuemaid andmeid ei ole esitatud uuemate andmete puudulikkuse tõttu). Nende andmete alusel saab väita, et Eestis on tahtlikke tapmisi suhteliselt rohkem võrreldes 25 liikmesriigiga, kuid ligikaudu sama palju kui kahes teises Euroopa Liidu liikmesriigis.

Kõikidel vaatlusolevatel aastatel oli Euroopa Liidus kõige kõrgem tahtlike tapmiste ohvrite määr 100 000 elaniku kohta Leedus (2013. a 6,61; 2014. a 5,37; 2015. a 5,87), millele järgnes kahel aastal Läti (2014. a 3,17; 2015. a 3,36) ja ühel aastal Eesti (2013. a 3,93). Kõigil kolmel vaatluse all oleval aastal oli Leedu, Läti ja Eesti tahtlike tapmiste ohvrite määr Euroopa Liidu kolme kõige kõrgema vastava näitaja seas. Teistest liikmesriikidest ületas 2,0 määra ainult Ungari aastal 2015 ja seda määraga 2,26. Kõige madalama määra saavutas Luksemburg

¹³³ Intentional homicide victims, counts and rates per 100,000 population. UNODC 2019

¹³⁴ *Samas*

aastal 2013 ühe tapmisega ja määraga 0,18. Kokkuvõtteks saab väita, et Eestis on tahtlikke tapmisi Euroopa Liidu liikmesriikide üldise tasemega võrreldes ka viimastel aastatel olnud suhteliselt palju. See tähendab, et kuigi tahtlike tapmiste hulk on Eestis viimase enam kui 20 aasta jooksul oluliselt vähenenud, on arenguruumi kaasaegse Euroopa tasemeni jõudmiseks veel palju.

3. Ian Bremmeri teooria ja ühiskondlikud muutused Eestis

3.1. Ian Bremmeri J-kõvera teooria

Ian Bremmeri 2006. aastal avaldatud teos „The J Curve: A New Way to Understand Why Nations Rise and Fall“ pakub välja raamistiku, mille abil paremini mõista loomulikke protsesse, mis õõnestavad autoritaarseid režiime ja toetavad avatud valitsusi.¹³⁵ Ian Bremmeri J-kõvera teooria on loodud kirjeldamaks poliitilisi ja majanduslikke jõude, mis aitavad osasid riike taaselustada ja suunavad teised riigid kokkuvarisemisele. Poliitilise riski mudelina aitab J-kõver ennustada, kuidas erinevad riigid reageerivad poliitilistele ja majanduslikele šokkidele ning milles seisnevad riikide nõrgad kohad olukorras, kus globaliseerumine vähendab autoritaarsete riikide stabiilsust.¹³⁶

J-kõvera teooriaid on ka enne Bremmerit kasutatud poliitiliste ja majanduslike mudelitena. Näiteks 1950. aastatel töötas James Davies välja J-kõvera, mis väljendas olemuslikku ohtu, mis tuleneb inimeste kasvavate majanduslike ootuste ja nende tegelike olude vahel eksisteerivast lõhest.¹³⁷ Davies'i teooria järgi on revolutsioonide puhkemine kõige tõenäolisem siis, kui pikaajalisele majandusliku ja sotsiaalse arengu perioodile järgneb lühike järsk tagasipööre. Selle tagajärjel kardavad inimesed, et suurte jõupingutustega võidetu on kaotatud ja nende meeleolu muutub revolutsiooniliseks.¹³⁸

Bremmeri J-kõvera teooria kesksed mõisted on ühiskonna avatus, kinnisus, stabiilsus ja ebastabiilsus. Avatud ühiskonna mõiste arendas 1932. aastal oma teoses „Moraali ja religiooni kaks allikat“¹³⁹ välja prantsuse filosoof Henri Bergson, kelle ideed arendas edasi Austria päritolu briti filosoof Karl Popper oma teoses „Avatud ühiskond ja selle vaenlased“¹⁴⁰.

¹³⁵ Bremmer, I. *The J Curve: A New Way to Understand Why Nations Rise and Fall*. New York: Simon & Schuster 2006, lk 1

¹³⁶ *Samas*, lk 5

¹³⁷ *Samas*

¹³⁸ Davies, J. *Toward a Theory of Revolution*. *American Sociological Review*, 27(1), lk 17. Arvutivõrgus: <http://www.jstor.org/stable/2089714> (25.01.19)

¹³⁹ Bergson, H. *The Two Sources of Morality and Religion*. London: Macmillan & Co 1932.

¹⁴⁰ Popper, K. *The Open Society and its Enemies*, Volume 1, 1st edition: *The Spell of Plato*. London: George Routledge & Sons, Ltd. 1945

Bergsoni tõlgenduse järgi on avatud ühiskond dünaamiline, vastandudes suletud ühiskonna staatilisusele. Bergsoni väite kohaselt hoiavad suletud ühiskonna liikmed kokku ja ei hooli ülejäänud inimkonnast. Suletud ühiskond on pidevalt valmis ründama või ennast kaitsma ning on seega pidevas valmisolekus lahinguks.¹⁴¹ Popperi sõnul on suletud ühiskond maagiline, kollektivistlik või ka hõimuühiskond¹⁴² ning seda iseloomustab usk, et hõim on peamine ja üksikisikud ei ole nii tähtsad kui üldine hõim.¹⁴³ Suletud ühiskond viib sageli totalitarismini.¹⁴⁴ Bergsoni järgi on avatud ühiskond selline ühiskond, mis võtab omaks kogu inimkonna. Liikumine avatud ühiskonna poole ei toimu pelgalt suletud ühiskonna laienemisega, sest need kaks ühiskonda ei ole sama sisuga.¹⁴⁵ Popperi tõlgenduse järgi laseb avatud ühiskond vabaks inimeste kriitilised võimed¹⁴⁶ ning inimesed puutuvad kokku vajadusega teha isiklike otsuseid.¹⁴⁷ Avatud ühiskonnas on tähtsal kohal võrdsed elustandardid¹⁴⁸, usk inimlikesse põhjustesse¹⁴⁹, võrdne õigusemõistmine¹⁵⁰, mõistus ja vabadus¹⁵¹. Popperi avatud ühiskond vastandub autoritaarsele ühiskonnale.¹⁵²

Bergsoni ja Popperi avatud ja suletud ühiskondade mõistete kasutamise peamine erinevus tuleneb sellest, et Popper viitab intellektuaalsele vahetegemisele – suletud ühiskonda iseloomustab usk maagilistesse keeldudesse, avatud ühiskonnas on inimesed aga õppinud suhtuma keeldudesse teatud kriitilisusega. Bergson viitab aga omamoodi religioossele vahetegemisele.

Bremmeri majandusliku ja poliitilise lähenemise järgi mõõdetakse avatusega ühiskonna kooskõla globaliseerumisega ehk protsessiga, mille kaudu inimesed, ideed, teave, kaubad ja

¹⁴¹ Bergson, H. The Two Sources of Morality and Religion, lk 229

¹⁴² Popper, K. The Open Society and its Enemies, Volume 1, 1st edition: The Spell of Plato, lk 152

¹⁴³ *Samas*, lk 166

¹⁴⁴ Gorton, W. Karl Popper: Political Philosophy. Internet Encyclopedia of Philosophy. Arvutivõrgus: www.iep.utm.edu/popp-pol/#H1 (27.01.19)

¹⁴⁵ Bergson, H. The Two Sources of Morality and Religion, lk 230

¹⁴⁶ Popper, K. The Open Society and its Enemies, Volume 1, 1st edition: The Spell of Plato, lk 1

¹⁴⁷ *Samas*, lk 152

¹⁴⁸ *Samas*, lk 160

¹⁴⁹ *Samas*, lk 166

¹⁵⁰ *Samas*, lk 165

¹⁵¹ Popper, K. The Open Society and Its Enemies, Volume 2, 1st edition: The High Tide of Prophecy: Hegel, Marx, and the Aftermath. London: George Routledge & Sons, Ltd. 1968, lk 47

¹⁵² Popper, K. The Open Society and its Enemies, Volume 1, 1st edition: The Spell of Plato, lk 1

teenused ületavad rahvusvahelisi piire enneolematu kiiruse ja mõjudega. Ühiskonna avatus tähendab ka teabe ja ideede liikumise vabadust riigi oma piiride sees.¹⁵³

Ebastabiilsed riigid on ilmsed ja sageli dramaatilised näited ebaõnnestunud valitsemisest ja avaliku halduse ebaõnnestumisest. Nendes riikides on arengunäitajad madalad ja sageli kahanevad, valitsused on röövellikud, infrastruktuur võib praktiliselt puududa, inimõigusi kuritarvitatakse ning ühiskondlik kokkuvarisemine on ilmne või silmapaistev. Sagedased on ulatuslik korrupsioon, kõrge kuritegevuse ja vägivalla tase. Riigi ebastabiilsus väljendub äärmuslikus vormis kodusõjana, mida toidavad ja mis ise toidab teisi ebastabiilsuse aspekte.¹⁵⁴ Stabiilseid riike iseloomustab seevastu valitsuse suutlikkus, legitiimsus, demokraatia ja inimõigused ning areng ja majanduslik integratsioon.¹⁵⁵

Bremmeri sõnul on ühiskonna stabiilsusel kaks olulist komponenti. Nendeks on riigi võime vastu pidada erinevatele ühiskonda ohustavatele šokkidele ja riigi võime vältida taoliste šokkide tekitamist. Mõlema komponendi puudumisel on ühiskond ebastabiilne. Stabiilsus tugevdab ühiskonna taluvust poliitiliste, majanduslike ja sotsiaalsete turbulentside suhtes ning võimaldab riigil jääda riigiks.¹⁵⁶

Ühiskonna stabiilsuse ja avatuse vahel on vastandlik suhe nii välismaailma kui ka ühiskonnasiseste mõjude suhtes. Mõned riigid on stabiilsed just seetõttu, et nende ühiskond on suletud. Vähimigi väline mõju nende kodanikele võib suruda kõige suletumad riigid ohtliku ebastabiilsuse poole.¹⁵⁷ Teised riigid on stabiilsed tänu globaliseerumisele ja ühiskonna avatusele. Taolised riigid suudavad vastu pidada poliitilistele konfliktidele, sest nende kodanikud teavad, et kerkivaid poliitilisi ja sotsiaalseid probleeme lahendavad rahumeelselt üksteisest sõltumatud riiklikud institutsioonid ja et valijad nõustuvad üldjoontes tulemuste seaduslikkusega. Sellises riigis on tähtsad riiklikud institutsioonid, mitte üksikud isikud.¹⁵⁸ Bremmeri poolt väidetud ühiskonna stabiilsuse ja avatuse vaheline suhe J-kõveral on kujutatud joonisel 3.1. (järgmisel leheküljel).

¹⁵³ Bremmer, I. *The J Curve: A New Way to Understand Why Nations Rise and Fall*, lk 7

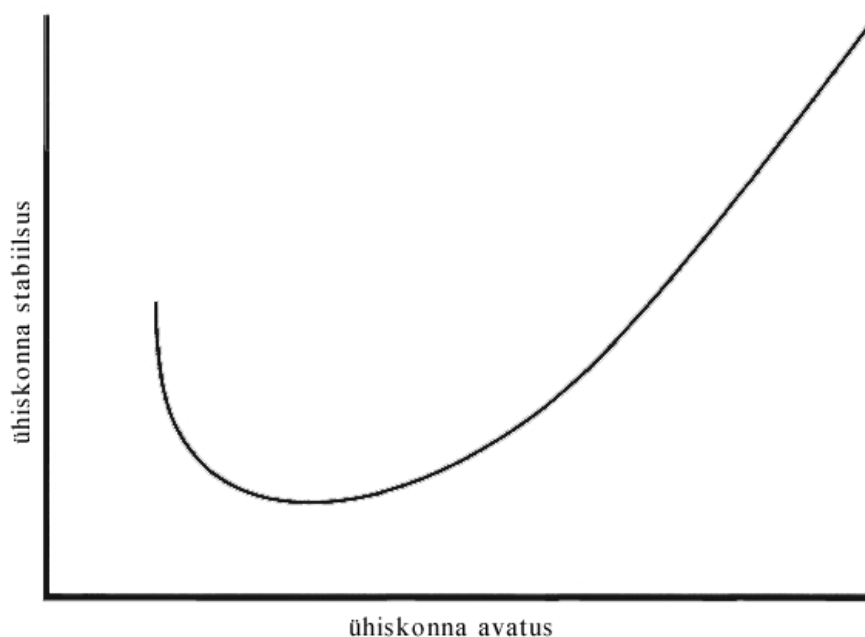
¹⁵⁴ DeRouen, K. jr, Goldfinch, S. What Makes a State Stable and Peaceful? Good Governance, Legitimacy and Legal-Rationality Matter Even More for Low-Income Countries. *Civil Wars*, 14:4, lk 499. Arvutivõrgus: <http://dx.doi.org/10.1080/13698249.2012.740201> (28.01.19)

¹⁵⁵ *Samas*, lk 501

¹⁵⁶ Bremmer, I. *The J Curve: A New Way to Understand Why Nations Rise and Fall*, lk 8

¹⁵⁷ *Samas*, lk 4

¹⁵⁸ *Samas*, lk 5

Joonis 3.1. Ühiskonna stabiilsuse ja avatuse suhe Bremmeri järgi (allikas: *The J Curve: A New Way to Understand Why Nations Rise and Fall*, lk 6)

J-kõvera graafiku ordinaattelg mõõdab ühiskonna stabiilsust. Mida kõrgemal riik ordinaatteljel asub, seda stabiilsem see on. Abstsissstelg mõõdab ühiskonna poliitilist ja majanduslikku avatust. Mida enam paremal riik abstsisssteljel asub, seda avatum, vabam ja demokraatlikum on sealne ühiskond.¹⁵⁹

Kõik riigid on J-kõveral pidevas liikumises. J-kõveral vasakul pool asuvates riikides on pidev pinge ühest küljest ühiskonna suurema avatuse loomuliku tõmbe ja teisest küljest autoritaarse riigi poolse jõu pideva kindlustamise pingutuse vahel. J-kõveral paremal pool asuvate riikide otsused näiteks rahutustele reageerimisel riigi ebastabiilsemas piirkonnas mõjutavad riigi liikumist J-kõvera mõlemas suunas. Samuti on J-kõver ise üles ja alla liikumas. Igal riigil on oma J-kõver, mida mõjutavad ajalugu, geograafia, kultuur ja muud tegurid, luues igale riigile omaseid tugevusi ja nõrkusi. Seetõttu võib J-kõvera üles-alla liikumist mõjutada näiteks naftatulust sõltuva majandusega riigis nafta globaalse hinna kõikumine.¹⁶⁰ Stabiilsust võivad

¹⁵⁹ Bremmer, I. *The J Curve: A New Way to Understand Why Nations Rise and Fall*, lk 6

¹⁶⁰ *Samas*, lk 20

kahjustada ka riigi majanduslik võlgnevus ja looduskeskkonna halvenemine.¹⁶¹ Vaatamata riigiti esinevatele erinevustele säilitab iga J-kõver sama põhikuju.¹⁶²

J-kõvera vasakpoolne külg on palju järsem kui parempoolne, sest riigi sulgemine on kiirem ja lihtsam kui selle avamine ning riigipoolne kontroll pakub stabiilsust. Lihtsam on saavutada kontrolli riigi üle sõjaseisukorra väljakuulutamisega kui vabadust edendava seadusandluse vastuvõtmisega. Ühiskonnad, milles puudub pikem avatuse ja pluralismi ajalugu, on harjunud reageerima segadustele riigivõimu tsentraliseerimisega. Sellist harjumust on raske murda.¹⁶³ Kui aga riik rajab ja rahvas võtab omaks arenenud poliitilised institutsioonid on need palju vastupidavamad ja aitavad kaitsta riigi elujõulisust rohkem kui ükski politseiriigi taktika seda suudab.¹⁶⁴

Selleks, et riigist, mis on stabiilne oma ühiskondliku suletuse tõttu, saaks riik, mis on stabiilne oma ühiskondliku avatuse tõttu, peab riik läbima ohtliku ebastabiilsuse üleminekuperioodi. Mõned riigid, nagu näiteks Lõuna-Aafrika Vabariik, peavad taolise taolise üleminekuperioodi vastu. Teised riigid, nagu näiteks Jugoslaavia, kukuvad üleminekuperioodil aga kokku.¹⁶⁵ J-kõveral vasakult paremale liikudes ehk läbides ebastabiilse üleminekuperioodi, avaneb riik välismaailmale. J-kõveral vasakult paremale liikudes niiöelda otseteid pole, sest autoritaarset eliiti ei saa kiiresti asendada institutsioonidega, mille legitiimsus on laialdaselt tunnustatud.¹⁶⁶

Siirdeühiskonnas on iseloomulikuks süsteemsed muutused kogu ühiskonnas, mille tulemuseks on ühiskonnatüübi vahetumine. Seejuures tehakse vahet siirdel kitsamas tähenduses, milleks on transitsioon ehk üleminek planeeritud riiklikult majandussüsteemilt turumajandusse ja kommunistlikult režiimilt avatud demokraatiasse ning siirdel laiemas tähenduses, milleks on transformatsioon, mis hõlmab ka sügavaid sotsiaalseid ja kultuurilisi muutusi.¹⁶⁷

¹⁶¹ DeRouen, K. jr, Goldfinch, S. What Makes a State Stable and Peaceful? Good Governance, Legitimacy and Legal-Rationality Matter Even More for Low-Income Countries, lk 501

¹⁶² Bremmer, I. The J Curve: A New Way to Understand Why Nations Rise and Fall, lk 12

¹⁶³ Bremmer, I. The J Curve: A New Way to Understand Why Nations Rise and Fall, lk 14-15

¹⁶⁴ *Samas*, lk 18

¹⁶⁵ *Samas*, lk 5

¹⁶⁶ *Samas*, lk 6

¹⁶⁷ Vihalemm, P., Lauristin, M., Kalmus, V., Vihalemm, T. Eesti ühiskond kiirenevas ajas: uuringu „Mina. Maailm. Meedia“ 2002-2014 tulemused, 2%

Vaieldamatu ebastabiilsus ei vii tingimata kriisini, kuid riigi ebaõnnestumise või läbikukkumise tõenäosus on kõrgem kui valitsustel on vähe poliitilist kapitali, mille abil reageerida ebastabiilsusele. Liikudes J-kõvera kõige madalamasse punkti on igal riiki tabaval šokil destabiliseerivam mõju kui J-kõvera kõrgemates punktides. J-kõvera madalaimas punktis tabav šokk võib kergesti põhjustada riigi kokkuvarisemise.¹⁶⁸

Esmapilgul näib, et J-kõvera teooria järgi on demokraatlikud riigid stabiilsuse osas autoritaarsete riikide vastandid. Reaalsus on keerulisem.¹⁶⁹ Demokraatia ei ole ainuke ega isegi kõige olulisem riigi stabiilsust määrav tegur.¹⁷⁰ Kui vaadata J-kõvera ordinaattelge ehk ühiskonna stabiilsust, siis on niinimetatud politseiriikidel demokraatlike riikidega rohkem ühist kui halvasti juhitud autoritaarsete režiimidega.¹⁷¹

Siirdeühiskonna transitsiooni võib lugeda lõpetatuks uue ühiskonnatüübi põhialuste väljakujunemise ja ühiskonna esialgse stabiliseerumise järel. Enamik uurijaid peab siirdeaja lõpuks postkommunistlikes riikides nende astumist Euroopa Liitu. Transformatsioon toimub hoopis teisel ajaskaalal, hõlmates aastakümneid.¹⁷²

3.2. Demokratiseerumisprotsess Eestis

20. augustil 1991. aastal kell 23.03 võttis Eesti Vabariigi Ülemnõukogu 69 poolthäälega vastu otsuse Eesti Vabariigi iseseisvusest ja Eesti Vabariigi põhiseaduse väljatöötamiseks Põhiseadusliku Assamblee moodustamisest.^{173;174} Taastati riik, mis oli algselt välja kuulutatud 24. veebruaril 1918. aastal.¹⁷⁵ Iseseisvuse taastamise tagas Vene okupatsiooniväe lahkumine ja Eestis asuvate sõjaväebaaside sulgemine. 1992. aasta septembris viibis Eestis veel umbes 40 000 Vene sõdurit ja viimased Vene väeosad lahkusid Eestist 31. augustil

¹⁶⁸ Bremmer, I. *The J Curve: A New Way to Understand Why Nations Rise and Fall*, lk 14

¹⁶⁹ *Samas*, lk 11

¹⁷⁰ *Samas*, lk 10

¹⁷¹ *Samas*, lk 11

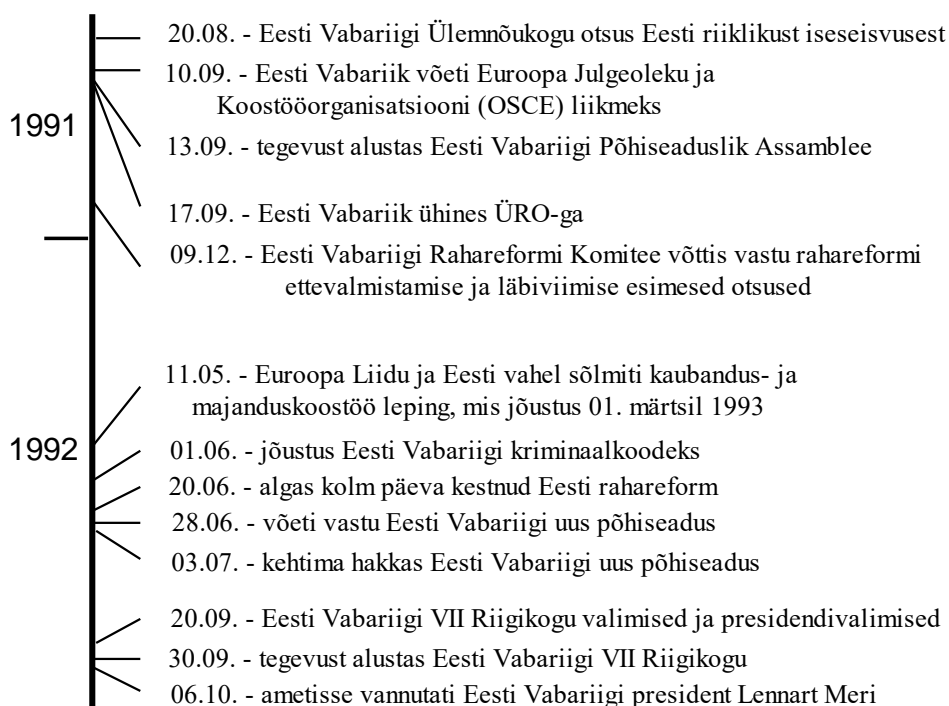
¹⁷² Vihalemm, P., Lauristin, M., Kalmus, V., Vihalemm, T. Eesti ühiskond kiirenevas ajas: uuringu „Mina. Maailm. Meedia“ 2002-2014 tulemused, 2017, 2%

¹⁷³ Riigikogu. Eesti taasiseseisvumise 25. aastapäev. Arvutivõrgus: <https://m.riigikogu.ee/fookusteemad/taasiseseisvumine/> (10.01.19)

¹⁷⁴ Eesti riiklikust iseseisvusest – RT 1991, 25, 312

¹⁷⁵ Riigikogu. Eesti taasiseseisvumise 25. aastapäev

1994.¹⁷⁶ Iseseisvus taastati Eestis vägivallata.¹⁷⁷ Sellega olid Eesti rahva jaoks lõppenud nii Teine maailmasõda kui ka kolme järjestikuse okupatsiooni periood, mis olid kokku kestnud 54 aastat ja 75 päeva.¹⁷⁸ Eesti Vabariigi demokratiseerumisprotsessi olulisemad sündmused taasiseseisvumisest kuni 1992 aasta lõpuni on esitatud ajajoonel joonisel 3.2.

Joonis 3.2. Eesti demokratiseerumisprotsessi tähtsamad sündmused ajavahemikus 20.08.1991 – 31.12. 1992

(Allikad: Eesti riiklikust iseseisvusest – RT 1991, 25, 312; Põhiseadusliku Assamblee valimistest – RT 1991, 30, 356; Riigikogu. Eesti taasiseseisvumise 25. aastapäev; Kriminaalkodeks. – RT 1992, 20, 288; Eesti Vabariigi põhiseadus. – RT I, 15.05.2015, 2; VII Riigikogu koosseis. Riigikogu; Lennart Meri. President.ee)

Taasiseseisvunud Eestis kui siirdeühiskonnas leidis aset sotsiaalne desorganisatsioon.¹⁷⁹ Sotsialismijärgse siirde peamised koostiosad Eestis olid demokratiseerimine, omandireform

¹⁷⁶ TEA entsüklopeedia eriväljaanne. EESTI VABARIIK. Maa. Rahvas. Kultuur. Tallinn: TEA kirjastus 2013, lk 85

¹⁷⁷ Estonica. Encyclopedia about Estonia. The road to independence. Arvutivõrgus: http://www.estonica.org/en/History/1985-1991_Restoration_of_independence/The_road_to_independence/ (03.01.19)

¹⁷⁸ Sarv, E., Varju, P. Ülevaade okupatsioonidest. Valge raamat. Eesti rahva kaotustest okupatsioonide läbi 1940–1991. Eesti Entsüklopeediakirjastus 2005, lk 21. Arvutivõrgus: <https://www.riigikogu.ee/wpcms/wp-content/uploads/2014/11/Valge-Raamat.pdf> (09.01.19)

¹⁷⁹ Saar, J., Markina, A., Ahven, A., Annist, A., Ginter, J. Kuritegevus Eestis 1991-2001, lk 11

ja rahvusriigi taastamine. Lootus, et need olulised üleminekuprotsessid üksteist toetavad ja tugevdavad, ei täitunud. Tegelikuses hakkasid nimetatud protsessid üksteist pigem segama.¹⁸⁰

Esimestel taasiseseisvumisjärgsetel aastatel suunati tähelepanu iseseisvale riigile vajalike struktuuride loomisele ning reformide algatamisele, et tagada üleminek poliitilisele demokraatialle ja turumajandusele.¹⁸¹ Aega, mis Eestis kulus uue ühiskonnakorralduse institutsionaalsete aluste rajamisele ja majanduse nii-öelda väljatõmbamisele sotsialistliku plaanimajanduse lagunemise järgsest kriisist, hinnatakse Eesti puhul neljale aastale. Selle ajaga suudeti Eestis luua keskkond turumajanduslikuks arenguks.¹⁸²

1992. aasta rahareform kehtestas rahaühikuks Eesti krooni. Seda reformi on peetud kõigist endises rublatsoonis toimunud rahareformidest kõige radikaalsemaks.¹⁸³ Eesti-keskne majanduspoliitika korraldas erastamise ja omandireformi, rajas nüüdisaegse panganduse ja kujundas nõukoguliku suurpõllumajanduse ümber talumajapidamisele tuginevaks süsteemiks. Need protsessid, eriti põllumajanduse ümberkorraldamine, arenesid kohati valuliselt.¹⁸⁴ Taasiseseisvunud Eestil tuli pea üleöö loobuda ka endisest sotsiaalkaitse- ning ettevõtete majandamise süsteemist, mis põhinesid Nõukogude Liidu rahasüsteemil ja eelarvel, ühtsel majandusruumil ning maavarade, infrastruktuuri ja ettevõtete kuulumisel riigile.¹⁸⁵

Muuhulgas suudeti kiiresti ümberorienteerida ka Eesti väliskaubandus. 1992. aastal oli Eesti kõige olulisem väliskaubanduspartner Venemaa, mille osatähtsus nii ekspordis kui ka impordis oli väga suur. 1995. aastal oli Venemaa osatähtsus ekspordis langenud

¹⁸⁰ Inimareng ja sotsialismijärgne siirdeperiood. Eesti Inimarengu Aruanne 1995. Tallinn: Tallinna Ülikool 1995. Arvutivõrgus: <http://web.archive.org/web/19980110233026/http://www.ciesin.ee/undp/nhdr/PTK1.html> (30.01.19)

¹⁸¹ Inimareng ja sotsialismijärgne siirdeperiood. Eesti Inimarengu Aruanne 1995. Tallinn: Tallinna Ülikool 1995.

¹⁸² Lauristin, M. 2011. Inimareng siirdeajal: Balti riikide ees seisvad väljakutsed. Eesti Inimarengu Aruanne 2010/2011. Tallinn: Eesti Koostöö Kogu, lk 10. Arvutivõrgus: https://kogu.ee/public/eia2011/EIA_2011.pdf (30.01.19)

¹⁸³ Kraft, V. 2002. Eesti raha ja majandus Euroopa Liiduga ühinemise lävel. Eesti Panga presidendi Vahur Krafti kõne 11. juunil 2002 Tallinnas toimunud Eesti krooni taaskehtestamise 10. aastapäevale pühendatud rahvusvahelisel konverentsil "Alternatiivsed vahetuskursirežiimid globaliseerivas maailmas". Kroon ja majandus nr 1, lk 8. Arvutivõrgus:

https://www.eestipank.ee/sites/default/files/publication/et/Arhiiv/kroon_majandus/2002/08-20Vahur_Kraft.pdf

¹⁸⁴ TEA entsüklopeedia eriväljaanne. EESTI VABARIIK. Maa. Rahvas. Kultuur, lk 86

¹⁸⁵ Lauristin, M. 2011. Inimareng siirdeajal: Balti riikide ees seisvad väljakutsed. Eesti Inimarengu Aruanne 2010/2011. lk 10.

põhikaubanduse arvestuses 16,4%-ni ja impordis 14,4%-ni. Edaspidi langes Venemaa osatähtsus Eesti väliskaubanduses veelgi (arvutuste alused^{186,187}). Eesti tähtsamaks kaubanduspartneriteks kujunes juba 1993. aastal Soome¹⁸⁸. Selle Eesti lähinaabri osatähtsus Eesti ekspordis oli 1995. aastal 23,3% ja impordis 39,3%. Kiiresti kasvas ka Rootsi tähtsus Eesti kaubanduspartnerite seas. 1995. aastal oli Rootsi osatähtsus Eesti ekspordis 11,8% ja impordis 9,2%. Olulisteks Eesti väliskaubanduspartneriteks olid kujunenud ka Saksamaa ja Madalmaad (arvutuste alused^{189,190}). See tähendas, et Eesti väliskaubandus oli kõigest mõne aastaga suudetud olulises osas ümbersuunata riikidele, mis kuulusid Euroopa Liitu. Eesti väliskaubanduslikule avanemisele oli kaasa aidanud muuhulgas imporditariifidest täielik loobumine.¹⁹¹

Eestis toimunud mitmeid neoliberaalseid poliitilisi ja majanduslikke reforme on peetud kogu Kesk- ja Ida-Euroopa kiiremateks ja radikaalsemateks.¹⁹² Neid reforme peeti Lääne vaatlejate poolt edukateks juba 1996. aastal¹⁹³, mil reformid olid iseseisvas riigis kestnud vaid vähem kui viis aastat. Reformimisel ei peetud aga inimarengu küsimusi esmatähtsateks ja aastatel 1991–1995 sotsiaalsed probleemid Eestis teravnesid. Märgatavalt halvenes vanemate inimeste, lastega noorte perekondade ja naiste olukord. Suurenesid psüühilised pinged, enesetappude arv, kuritegevus, alkoholism ja narkomaania levimine, mis on iseloomulikum teistegi postkommunistlike riikide arengule.¹⁹⁴ Täielikult muutunud majanduslikud võimalused suurendasid muuhulgas hüppeliselt Eesti elanike varanduslikku ebavõrdsust, mis

¹⁸⁶ VKP195: Põhieksport ja -import partnerriikidega hs kaubagrupi järgi, 1995 (kuud). Statistikaamet.

Arvutivõrgus: <http://andmebaas.stat.ee/Index.aspx?lang=et&DataSetCode=VKP195> (30.03. 2019)

¹⁸⁷ VKP02: Põhieksport ja -import hs kaubagrupi järgi (1995-2003, kuud). Statistikaamet. Arvutivõrgus:

<http://andmebaas.stat.ee/Index.aspx?lang=et&DataSetCode=VKP02> (30.03. 2019)

¹⁸⁸ Eesti Väliskaubandus. 1994. aasta. Eesti Pank. Lk 10. Arvutivõrgus:

www.digar.ee/arhiiv/en/download/266576 (30.03. 2019)

¹⁸⁹ VKP195: Põhieksport ja -import partnerriikidega hs kaubagrupi järgi, 1995 (kuud). Statistikaamet.

¹⁹⁰ VKP02: Põhieksport ja -import hs kaubagrupi järgi (1995-2003, kuud). Statistikaamet.

¹⁹¹ Terk, E., Reid, A. 2011. Tee riigiettevõtetele innovatsioonipõhilisele eraettevõtlusele. Eesti Inimarengu

Aruanne 2010/2011. Tallinn: Eesti Koostöö Kogu, lk 32. Arvutivõrgus:

https://kogu.ee/public/eia2011/EIA_2011.pdf (30.01.19)

¹⁹² Veebel, V., Namm, A., Tillmann, T. 2014. Testing the Myths of Transition: Was Estonia Following the Shock Therapy Model and Slovenia Following the Gradualist Model in 1991-2000? // Studies of Transition States and Societies. Vol 6, Issue 2, lk 18. Arvutivõrgus:

<http://publications.tlu.ee/index.php/stss/article/viewFile/226/169> (20.01.19)

¹⁹³ Michalopoulos, C., Tarr, D. 1996, 17–20, viidatud Lauristin, M, Vihalem, P. 1997. Postkommunistlik siirdeaeg Eestis: tõlgendusvõimalusi! Lk 899. Arvutivõrgus: <https://www.digar.ee/arhiiv/et/download/161675>

¹⁹⁴ Inimareng ja sotsialismijärgne siirdeperiood. Eesti Inimarengu Aruanne 1995

süvenes eriti kiiresti aastatel 1995–1998.¹⁹⁵ Esimesed aastad peale taasiseseisvumist tõid paljude jaoks kaasa elatustaseme järsu languse.¹⁹⁶ Samas oli Eesti sotsiaalpoliitika vähemasti reformide alguses üpris piiratud.¹⁹⁷

Üleminekuaja teise perioodi alguseks Eestis on peetud aastat 1997. aastal, mil Eesti sai esimesena Balti riikide seas esialgse kutse ühinemiskõnelusteks Euroopa Liiduga. Sotsiaalsete küsimustega tegeleti Eestis sel ajal aga jätkuvalt ebapiisavalt. Aastatel 2000–2001 oli Eestis elanike toetus valitsusele ja parlamendile langenud kõige madalamale tasemele pärast taasiseseisvumist, sest valdavaks olid kujunenud pettumusmeeleolud.¹⁹⁸

26. märtsil 2003. aastal kirjutati Brüsselis alla seitsme uue NATO (*North Atlantic Treaty Organisation* ehk Põhja-Atlandi Lepingu Organisatsioon) liikmesriigi – Eesti, Sloveenia, Bulgaaria, Leedu, Läti, Rumeenia ja Slovakkia ühinemisprotokollidele. Kõik seitse riiki ratifitseerisid 1949. aasta Washingtoni lepingu (NATO aluslepingu) koos kõigi lisadega. Eesti sai NATO liikmeks 29. märtsil 2004. aastal^{199,200} ja Euroopa Liidu liikmeks 1. mail 2004. aastal.²⁰¹ Euroopa Liidu ja NATO-ga ühinemine on Eesti omariikluse kindlaks tagatiseks. Ühinemisjärgselt on toimunud tihe koostöö on nimetatud ühendustesse kuuluvate riikide kaitse-, politsei- ja piirivalvejõududega.²⁰²

2007. aastaks oli Eesti kõikide niinimetatud postsotsialistlike riikide seas suutnud kõige enam ligi meelitada välismaiseid otseinvesteeringuid. Otsesed välisinvesteeringud moodustasid siis Eesti sisemajanduse kogutoodangust 79%, samas kui näiteks Ungaris oli vastav näitaja 70%,

¹⁹⁵ Vihalemm, P., Lauristin, M., Kalmus, V., Vihalemm, T. Eesti ühiskond kiirenevas ajas: uuringu „Mina. Maailm. Meedia“ 2002-2014 tulemused, 2017

¹⁹⁶ Rämmer, A. Sotsiaalse tunnetuse muutused Eesti siirdeühiskonna kontekstis. *Dissertationes Sociologicae Universitatis Tartuensis* 16. Tartu: Tartu Ülikool kirjastus, lk 28. Arvutivõrgus:

https://dspace.ut.ee/bitstream/handle/10062/58658/rammer_andu.pdf?sequence=1&isAllowed=y (19.01.19)

¹⁹⁷ Veebel, V., Namm, A., Tillmann, T. Testing the Myths of Transition: Was Estonia Following the Shock Therapy Model and Slovenia Following the Gradualist Model in 1991-2000?, lk 9

¹⁹⁸ Lauristin, M. 2011. Inimareng siirdeajal: Balti riikide ees seisvad väljakutsed. Eesti Inimarengu Aruanne 2010/2011. lk 10-11.

¹⁹⁹ Välisministeerium. Eesti ja NATO. Arvutivõrgus: <https://vm.ee/et/eesti-ja-nato> (20.01.19)

²⁰⁰ NATO. Seven new members join NATO. Arvutivõrgus: <https://www.nato.int/docu/update/2004/03-march/e0329a.htm> (04.01.19)

²⁰¹ European Union. Countries. Arvutivõrgus: https://europa.eu/european-union/about-eu/countries_en#tab-0-1 (04.01.19)

²⁰² TEA entsüklopeedia eriväljaanne. EESTI VABARIIK. Maa. Rahvas. Kultuur, lk 87

Tšehhis 60%, Slovakkias 56%. Lätis 39%, Leedus 38% ja Poolas 34%.²⁰³ Välismaiste otseinvesteeringute suur osatähtsus näitas muuhulgas seda, et tänu edukatele majandusreformidele ja liberaalsele kaubanduspoliitikale oli Eesti välisinvestorite jaoks atraktiivne investeerimispaik.²⁰⁴

Peale Nõukogude Liidu lagunemist aitas Lääne-Euroopa riikide poolne institutsiooniline omaksvõtt kaasa Ida-Euroopa riikide (sealhulgas Eesti) võimalusele luua uut tüüpi avatud ühiskond. Sellega seoses on NATO ja Euroopa Liidu liikmelisus olnud katalüsaatoriks nii poliitilise ja majandusreformi edendamisel mitmetes riikides, mis vastasel juhul oleksid langenud ohtliku ebastabiilsuse seisundisse.²⁰⁵ Eesti välispoliitika on selgelt orienteeritud läände, et siduda Eestit võimalikult tihedalt Euroopaga. Olulisel kohal on suhted Põhjamaadega ja teiste Balti riikidega.²⁰⁶

Eesti on taasiseseisvumise järel täitnud eeskujulikult rahvusvahelise keskkonna (Euroopa Liidu, NATO, Rahvusvahelise Valuutafondi jne) seatud reegleid ja saavutanud teiste siirderiikide seas liidripositsiooni liikumisel autoritaarselt plaanimajanduselt demokraatliku turumajandusega riigiks.²⁰⁷ Seda näitab ka Eesti vastuvõtmine 9. detsembril 2010 maailma arenenud ja jõukate riikide ühenduse Majanduskoostöö ja Arengu Organisatsioon (OECD – *Organisation for Economic Co-operation and Development*) liikmeks. Liitumisega seotud läbirääkimised said alguse 16. mail 2007. aastal.^{208;209}

Erinevaid tegureid kokku võttes saab väita, et taasiseseisvumise järgselt toimusid Eesti ühiskonnas väga järsud ja väga kiired muutused. Seejuures hõlmasid muutused paljusid eluvaldkondi ning puudutasid otseselt ka inimeste igapäevaelu.

²⁰³ Norkus, Z. 2011. Võrdlev pilguheit Eesti, Läti ja Leedu postkommunistlikule arengule. Eesti Inimarengu Aruanne 2010/2011. Tallinn: Eesti Koostöö Kogu, lk 26. Arvutivõrgus: https://kogu.ee/public/eia2011/EIA_2011.pdf (30.03.19)

²⁰⁴ Lättemägi, R. 2003. Otseste välisinvesteeringute otsene ja kaudne mõju ekspordile Eestis. Eesti majanduspoliitika teel Euroopa Liitu, XI teadus- ja koolituskonverentsi ettekanded-artiklid (Tartu-Värsk, 26.–28. juuni 2003), Tallinn: Mattimar OÜ 2003, lk 238. Arvutivõrgus: http://www.mattimar.ee/publikatsioonid/majanduspoliitika/2003/2003/3_Majanduskasvupol/23_Lattemagi.pdf

²⁰⁵ Bremmer, I. The J Curve: A New Way to Understand Why Nations Rise and Fall, lk 234

²⁰⁶ TEA entsüklopeedia eriväljaanne. EESTI VABARIIK. Maa. Rahvas. Kultuur, lk 87

²⁰⁷ Lauristin, M. Inimene ja ühiskond. Eesti inimarengu aruanne 2012/2013. Tallinn: Eesti Koostöö Kogu, 2013, lk 55. Arvutivõrgus: https://www.kogu.ee/wp-content/uploads/2014/05/EIA_lowres.pdf (30.01.19)

²⁰⁸ OECD. Estonia's accession to the OECD. Arvutivõrgus: <http://www.oecd.org/estonia/estoniasaccessiontotheoecd.htm> (31.01.19)

²⁰⁹ Lauristin, M. Inimene ja ühiskond. Eesti inimarengu aruanne 2012/2013, lk 55

3.3. Eesti inimarengu indikaatorid

ÜRO Arenguprogrammi (UNDP) inimarengu aruannete (*Human Development Reports*) inimarengu indeksit koostatakse alates 1990. aastast, et rõhutada inimeste ja nende võimekuse tähtsust riigi arengu hindamisel.²¹⁰ Inimarengu indeks (*Human Development Index*, HDI) koosneb kolmest indikaatorist: tervis, mida mõõdab oodatav keskmine eluiga sünnil; haridus, mida mõõdab eeldatav koolisüsteemis viibitud aastate arv kooli astuvate laste seas ja keskmine kooliskäidud aastate arv täiskasvanute seas; elustandard, mida mõõdab sisemajanduse koguprodukt inimese kohta väljendatuna ostujõu pariteedi alusel Ameerika dollarites. Seejärel liidetakse nende kolme indikaatori tulemused koguindeksiks, kasutades geomeetrilist keskmist.²¹¹ Kuigi inimarengu indeksisse tervikuna võib suhtuda skeptiliselt, sest selle komponentide liitmine ei ole sisuliselt hästi põhjendatav, on see siiski osutunud nii riikide võrdleval hindamisel kui ka riikide arengudünaamika jälgimisel kasulikuks.²¹²

Inimarengu indeks lihtsustab ja annab ülevaate ainult osast, mida inimareng hõlmab. See ei kajasta endas näiteks ebavõrdsust, vaesust ega inimeste turvalisust. Samas annab ÜRO inimarengu aruannete büroo inimarengu indeksist eraldi ülevaate ka nimetatud teistest inimarenguga seotud indikaatoritest.²¹³

Ebavõrdsuse all arvestab ÜRO inimeste ebavõrdsuse koefitsienti, tulude ebavõrdsuse Gini koefitsienti, Palma suhtarvu (ebavõrdsust mõõtev suhtarv, mis leitakse riigi 10% kõige jõukamate inimeste kogusissetuleku jagamisel sama riigi 40% kõige vaesemate inimeste kogusissetulekuga²¹⁴), ebavõrdsust hariduses, sissetulekute ebavõrdsust, eeldatavat eluiga, ebavõrdsusega kohendatud hariduse indeksit, ebavõrdsuse järgi korrigeeritud sissetulekute indeksi ja ebavõrdsuse järgi kohandatud eluea indeksit.²¹⁵

²¹⁰ United Nations Development Programme. About Human Development. Arvutivõrgus: <http://hdr.undp.org/en/humandev> (27.01.19)

²¹¹ United Nations Development Programme. Human Development Index (HDI). Arvutivõrgus: <http://hdr.undp.org/en/content/human-development-index-hdi> (27.01.19)

²¹² Tiit, E-M. Globaalne inimarengu indeks. Eesti Inimarengu Aruanne 2008. Tallinn: Eesti Koostöö Kogu 2009, lk 10. Arvutivõrgus: https://kogu.ee/public/EIA08_est.pdf (28.01.19)

²¹³ United Nations Development Programme. Human Development Index (HDI)

²¹⁴ Cobham, A. Palma vs Gini: Measuring post-2015 inequality. Center for Global Development 2013. Arvutivõrgus: <https://www.cgdev.org/blog/palma-vs-gini-measuring-post-2015-inequality> (04.03.19)

²¹⁵ United Nations Development Programme. Estonia. Human Development Indicators. Arvutivõrgus: <http://hdr.undp.org/en/countries/profiles/EST> (28.02.19)

Inimeste turvalisuse indikaatori all vaatab ÜRO tahtlikke tapmisi, vangide arvu ja enesetappude arvu 100 000 inimese kohta ning looduskatastroofi tagajärjel kodutuks jäänute arvu.²¹⁶ Seega on pööratud tahtlikele tapmistele tähelepanu inimeste turvalisuse indikaatori koostamisel, kuid mitte inimarengu indeksi koostamisel.

Eestis on heaolu kasv, mõõdetuna inimarengu indeksiga (HDI-ga), viimase 25 aasta jooksul olnud üks suuremaid Euroopas.²¹⁷ Inimarengu indeksi väärtus on alates 1990. aastast maailmas tervikuna kasvanud 0,598-lt 0,728-le. Eesti on 1991. aastaga võrreldes liikunud üles kuus kohta ja paikneb 2017. aastal indeksi väärtusega 0,871 maailma riikide seas 30. kohal.²¹⁸ Aastatel 1990–2015 kasvas inimarengu indeks Eestis kiiremini kui enamikus teistes Euroopa Liidu riikides (suurem oli muutus vaid Iirimaa ja Horvaatias). Heaolu kasv on olnud märkimisväärne Eesti kollektiivsete valikute ja otsuste tulemusena, alustades 1992. aasta rahareformist ning teistest radikaalsetest reformidest 1990. aastate alguses (kiire erastamine, madalad maksud jne), otsusest ühineda Euroopa Liidu ja NATO-ga, kiirest kaasaminekust digipöördega, Eestit juhtinud valitsuskoalitsioonide tegevusest kuni üksikinimeste ja ettevõtete igapäevaotsusteni.²¹⁹

Gini koefitsient peegeldab ühiskonnas esinevat sissetulekute ebavõrdsust mõõtes tegeliku individuaalse netosissetuleku jaotuse erinevust hüpoteetilisest jaotusest, mille järgi iga inimese osa oleks võrdväärne.²²⁰ See mõõdab mil määral erineb üksikisikute või kodumajapidamiste sissetulekute (mõnel juhul ka tarbimiskulude) jaotus majanduses täiesti võrdsest jaotusest.²²¹ Gini koefitsienti ei tohiks segi ajada tulu või jõukuse täiusliku mõõtmisega, sest kõrge sissetulekuga riigil ja madala sissetulekuga riigil võib olla sama Gini koefitsient, kui sissetulekud jagunevad riikides sarnaselt.²²²

²¹⁶ United Nations Development Programme. Estonia. Human Development Indicators

²¹⁷ Tammaru, T., Kallas, K., Eamets, R. Põhisõnumid: Eesti rändeajastul. Eesti inimarengu aruanne 2016/2017. Tallinn: Eesti Koostöö Kogu 2017, lk 10. Arvutivõrgus: <https://inimareng.ee/pohisonumid-est-ri-2016-2017/> (29.01.19)

²¹⁸ United Nations Development Programme. Table 2. Human Development Index Trends, 1990-2017. Arvutivõrgus: <http://hdr.undp.org/en/composite/trends> (30.01.19)

²¹⁹ Tammaru, T., Kallas, K., Eamets, R. Põhisõnumid: Eesti rändeajastul. Eesti inimarengu aruanne 2016/2017, lk 11

²²⁰ Säästva arengu näitajad. Statistikaamet. Tallinn 2004, lk 18

²²¹ Indexmundi. Estonia – GINI index (World Bank estimate). Arvutivõrgus: <https://www.indexmundi.com/facts/estonia/indicator/SI.POV.GINI> (01.03.19)

²²² Investopedia. Gini index. Arvutivõrgus: <https://www.investopedia.com/terms/g/gini-index.asp> (01.03.19)

Gini koefitsient põhineb statistilisel arvamusel, mida tuntakse erialakirjanduses kui elanikkonna jõukuse vahet. Gini indeksi väärtus jääb nulli (miinimum) ja saja (maksimum) vahele. Mida lähemal see on nullile, seda absoluutselt võrdsem on sissetulekute jaotus riigis ning mida lähemal sajale, seda absoluutselt ebavõrdsem.²²³

1988. aastal, st mõned aastad enne taasiseseisvumist oli, Eesti Gini koefitsient Maailmapanga hinnangul 23,00, mis näitas suhteliselt võrdset sissetulekute jaotust riigis.²²⁴ Võrdluseks 2014. aastal olid Gini koefitsiendi sissetulekute suhtelise võrdse jaotuse esirinnas olevate riikide koefitsiendid 25,50 (Ukraina), 25,60 (Island), 25,70 (Sloveenia). Esimese kümne sissetulekute suhteliselt võrdse jaotuse nimekirjas olid ka Soome ja Norra, mõlemad koefitsiendiga 26,80.²²⁵ Seega võib Eesti 1988. aasta Gini koefitsiendi taset lugeda väga madalaks ehk sissetulekud jaotusid tol ajal Eestis üpris võrdselt.

Peale taasiseseisvumist oli juba 1993. aastaks Eesti Gini koefitsient kiiresti tõusnud 16,50 võrra 39,50 peale²²⁶, mis näitab keskmiselt kõrget tulude ebavõrdset jaotust riigis. Maailmapanga hinnangul oli Eestis tulude jaotuse ebavõrdsus 1993. aastal ligikaudu samal tasemel selliste riikidega nagu Cote d'Ivoire, Ghana, USA ning Trinidad ja Tobago.²²⁷ Euroopa Liitu astumise aastal, st 2004. aastal, oli Eesti Gini koefitsient Euroopa Liidu enamikest liikmesriikidest kõrgem, olles samal tasemel Iirimaa ja Kreekaga.²²⁸

Eestis on ajavahemikus 1993–2015 toimunud tulude jaotuse ebavõrdsuse vähenemine. Gini koefitsient vähenes Eestis 1997. aastast kuni 2002. aastani igal aastal ning jõudis 2002. aastaks tasemele 35,2.²²⁹ Peale 2002. aastat on Eesti Gini indeksis toimunud erisuunalisi arenguid. Kõrgeim tase (see tähendab suurimat ebavõrdsust näitav tase) saavutati sel perioodil 2003. aastal, mil näitaja oli 37,20. Madalaim tase perioodil saavutati aastal 2007. aastal, mil näitaja oli 31,20.²³⁰ 2014. aastal oli Eestis Gini koefitsient 34,60 ja tulude

²²³ Säästva arengu näitajad Statistikaamet, lk 18

²²⁴ Indexmundi. Estonia – GINI index (World Bank estimate)

²²⁵ Indexmundi. GINI index (World Bank estimate) - Country Ranking. Arvutivõrgus: <https://www.indexmundi.com/facts/indicators/SI.POV.GINI/rankings> (01.03.19)

²²⁶ Indexmundi. Estonia – GINI index (World Bank estimate)

²²⁷ Indexmundi. GINI index (World Bank estimate) - Country Ranking

²²⁸ The World Bank. GINI Index (World Bank estimate). Arvutivõrgus: <https://data.worldbank.org/indicator/SI.POV.GINI> (03.02.19)

²²⁹ Säästva arengu näitajad. Statistikaamet, lk 18

²³⁰ Indexmundi. Estonia – GINI index (World Bank estimate)

jaotumise ebavõrdsus ligikaudu samal tasemel selliste riikidega nagu Ühendkuningriik, Kanada, Itaalia, Austraalia, Sierra Leone, Niger, Läti ja Vietnam ehk Eesti kuulus keskmiselt kõrge tulude jaotumise ebavõrdsusega riikide hulka.²³¹ Euroopa riikidest kümnes riigis oli tulude jaotumise ebavõrdsus Maailmapanga hinnangul suurem kui Eestis.²³² 2015. aastal oli Eesti Gini indeks tasemel 32,7²³³. Seega on Eesti Gini indeks olnud ka viimastel aastatel muutlik, kuid siiski koguaeg keskmiselt kõrget tulude jaotumise ebavõrdust näitava tasemel.

ÜRO Arenguprogrammi elustandardi indikaatorit mõõdetakse sisemajanduse koguproduktiga (edaspidi SKP) inimese kohta, mis on väljendatud ostujõu pariteedi alusel Ameerika dollarites.²³⁴ Sisemajanduse koguproduktiga mõõdetakse majandustegevuse tulemusi. SKP võrdub toodetud kaupade ja teenuste väärtuse ning nende tootmiseks kasutatud kaupade ja teenuste väärtuse vahega.²³⁵

Maailmapank ei ole avaldanud Eesti SKP-d ostupariteedi alusel aastate 1991–1994 kohta. Ka Eesti Statistikaamet ei ole nende aastate kohta Eesti SKP näitajat avaldanud. Eesti Panga rahapoliitika ja majandusuuringute osakonna juhataja Martti Randveeri 2016. aastal avaldatud uurimuse kohaselt vähenes Eesti SKP elaniku kohta aastatel 1991–1993 28,8%. 1994. aastal suurenes SKP elaniku kohta Eestis 0,6% ja 1995 aastal 4,2%²³⁶. Eesti SKP elaniku kohta ostupariteedi alusel oli Maailmapanga hinnangul 1995. aastal 6 283 USD. Taoline tase oli väga madal, olles ligikaudu samal tasemel selliste riikidega nagu Alžeeria, Botswana, Costa-Rica, Mauritius, Panama, Lõuna-Aafrika Vabariik, Suriname ja Tai, jäädes mõne protsendi võrra väiksemaks maailma keskmisest. Alates 1995. aastast on Eesti SKP elaniku kohta ostupariteedi alusel igal aastal, välja arvatud 2009. aastal (mil Eestis oli

²³¹ Indexmundi. GINI index (World Bank estimate) - Country Ranking

²³² Indexmundi. GINI index (World Bank estimate) - Country Ranking - Europe. Arvutivõrgus: <https://www.indexmundi.com/facts/indicators/SI.POV.GINI/rankings/europe> (02.03.19)

²³³ The World Bank. GINI Index (World Bank estimate)

²³⁴ United Nations Development Programme. Human Development Index (HDI). Arvutivõrgus: <http://hdr.undp.org/en/content/human-development-index-hdi> (27.01.19)

²³⁵ SKP elaniku kohta ostujõu standardi (PPS) järgi. Statistikaamet. Arvutivõrgus: <https://www.stat.ee/29955> (04.03.19)

²³⁶ Randveer, M. Kui vaesed olime ja kui rikkaks võime saada? Kasutatud andmete põhjalikum selgitus (.xlsx). Arvutivõrgus: <https://www.eestipank.ee/press/artiklid-ja-intervjuud/kui-vaesed-olime-ja-kui-rikkaks-voime-saada> (04.03.19)

majanduskriis) tõusnud. 2017. aastaks oli Eesti SKP elaniku kohta ostupariteedi alusel tõusnud 31 742 USD-ni.²³⁷

Seega on ajavahemikus 1995–2017 SKP elaniku kohta ostupariteedi alusel Eestis tõusnud 5,1 korda. Maailma tasemel kõrgeks SKP tasemeks elaniku kohta ostupariteedi alusel loeti 2017. aastal enam kui 47 tuhande USD suurust näitajat ja keskmisest kõrgema taseme alampiiriks oli 17 784 USD.²³⁸ Seega oli Eesti vastav näitaja 2017. aastal maailma riikide arvestuses keskmisest kõrgem, kuid ei olnud tasemel, mida peeti kõrgeks.

ÜRO Arenguprogrammi hariduse indikaatorit mõõdetakse eeldatavate koolisüsteemis viibitud aastate arvu järgi kooli astuvate laste seas ja keskmise kooliskäidud aastate arvu järgi täiskasvanute seas.²³⁹ Ühiskonna haridustase võib kirjeldada kuritegevuse taseme erisusi erinevates piirkondades, sest see võib mõjutada väärtushinnanguid, vähendades indiviidi moraalset valmisolekut kuritegu sooritada.²⁴⁰

Eestis eeldatav kooliskäidud aastate arv kooli asuvate laste seas oli 1991. aastal 12,9 aastat, mis tähendas, et Eesti oli maailma tasandil 29. kohal. Tase langes aastani 1994 kui eeldatav kooliskäidud aastate arv oli 12,5. Peale 1994. aastat tõusis eeldatavate kooliskäidud aastate arv 2005. aastal 16,1-ni, mille peale jäi see pidama kuni aastani 2008. Kõige kõrgema taseme saavutas eeldatavate kooliskäidud aastate arv aastatel 2011 ja 2012, mil see oli 16,5 aastat. 2017. aastaks oli eeldatavate kooliskäidud aastate arv Eestis 16,1 aastat, mis tähendas, et Eesti oli vastava näitaja alusel maailma riikide seas 32. kohal.²⁴¹

Eesti elanike keskmine kooliskäidud aastate arv täiskasvanute seas oli 1991. aastal 9,5 aastat, mis tähendas, et Eesti oli maailma riikide arvestuses 19. kohal. Alates 1991. aastast on keskmine kooliskäidud aastate arv iga aastaga kasvanud või säilitanud eelnevale aastale sama taseme, välja arvatud 2016. aastal kui see mõnevõrra langes. Näiteks oli keskmine kooliskäidud aastate arv aastatel 2002–2003 11,9 aastat aastatel ning aastatel 2006–2007 12,2

²³⁷ The World Bank. GDP per capita, PPP (current international \$). Arvutivõrgus: <https://data.worldbank.org/indicator/ny.gdp.pcap.pp.cd> (04.03.19)

²³⁸ *Samas*

²³⁹ United Nations Development Programme. Human Development Index (HDI)

²⁴⁰ Justiitsministeerium. Kuritegevust mõjutavad sotsiaal-majanduslikud ja demograafilised tegurid. Tallinn 2005, lk 10

²⁴¹ United Nations Development Programme. Human Development Reports. Expected years of schooling (years). Arvutivõrgus: <http://hdr.undp.org/en/indicators/69706#> (01.03.19)

aastat. 2017. aastal tõusis Eesti keskmine kooliskäidud aastate arv täiskasvanute seas 12,7 aastale, mis tähendas, et Eesti oli vastava näitaja alusel maailma riikide seas 12. kohal.²⁴²

Hariduse indikaatori 1991. aasta andmetel oli Eesti haridusindeks 0,676, millega Eesti oli maailma riikide seas 20. kohal. Hariduse indikaator on Eestis tõusnud igal aastal peale 1993. aasta, mil see mõnevõrra langes. 2017. aasta andmetel oli Eesti haridusindeks tõusnud 0,869- ni, millega Eesti on maailma riikide saes 30. kohal.²⁴³ Seega on Eesti haridusindeks aastatel 1991–2017 tõusnud, kuid Eesti tase maailma teiste riikidega võrreldes on mõnevõrra langenud. Samas Eesti on jäänud ÜRO haridusindeksi pingerea suhtelisse tippu.

3.4. Eesti tahtlike tapmiste taseme ja inimarengu seosed

Eesti läbis 1990ndatel aastatel Ian Bremmeri teoorias välja toodud ohtliku ebastabiilse üleminekuperioodi, et saada suletud, stagneerunud, kuid stabiilsest ühiskonnast avatud stabiilseks ühiskonnaks. Üleminekuprotsessi läbides avanes Eesti riik nii riigisiselt kui ka välismaailmale ja selle käigus leidsid kogu Eesti ühiskonnas aset mitmed muutused, sealhulgas riigi demokratiseerumine, üleminek plaanimajanduselt turumajandusele ning majanduspoliitika raames erastamine ja omandireform.

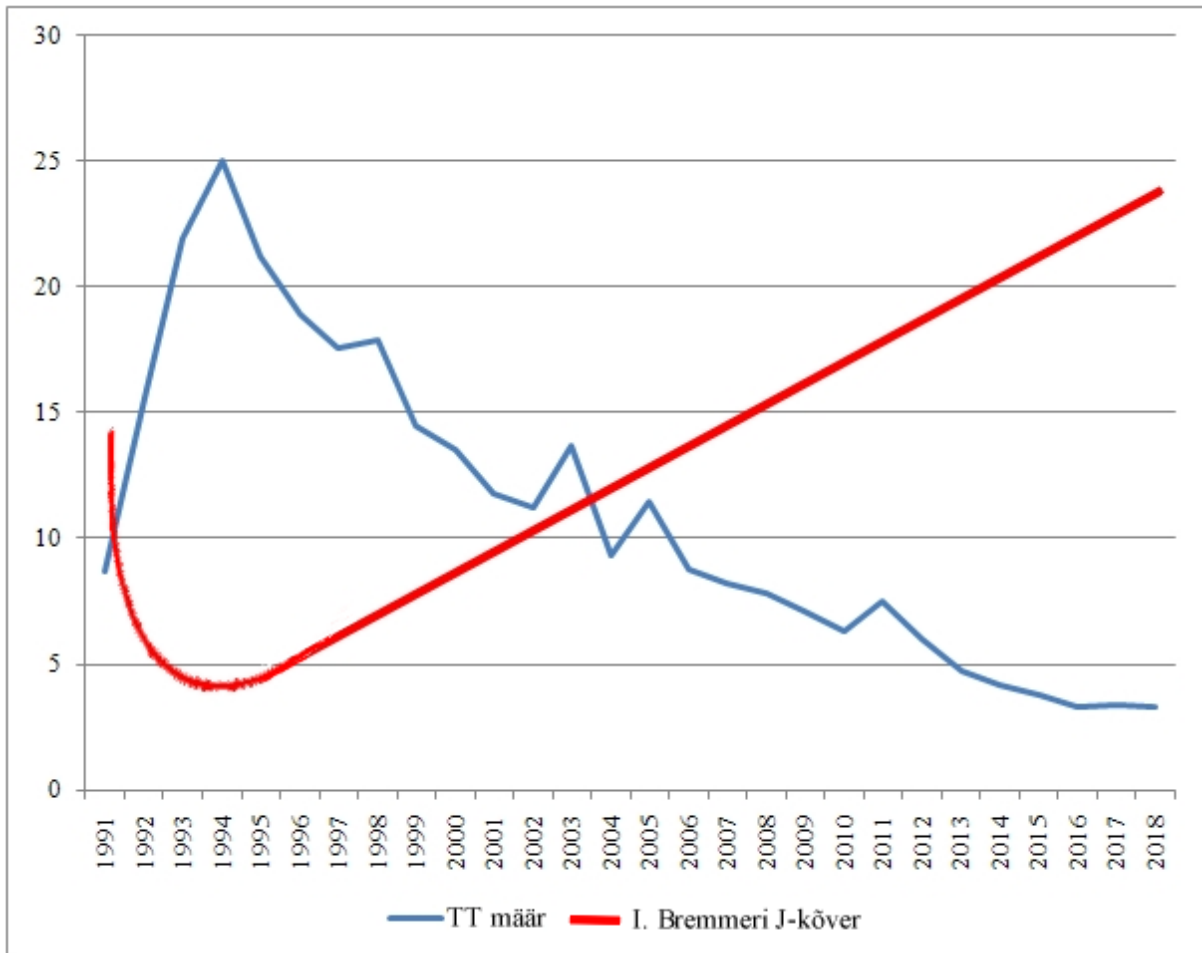
Eestis taasiseseisvumise käigus toimunud kiired sotsiaal-majanduslikud muutused ja üldine heaolu kasv, mõõdetuna inimarengu indeksiga, kinnitavad aset leidnud sotsiaalset desorganisatsiooni ja iseseisvuse algusaastatel kasvanud ebastabiilsust ühiskonnas. Suurenenud kuritegevust, sealhulgas tahtlike tapmiste arvu, võib tõlgendada kui siirdeühiskonnale iseloomuliku sotsiaalse desorganisatsiooni ilmingut.

Eestit peale taasiseseisvumist tabanud sotsiaalne desorganisatsioon tuleb välja ka 1990. aastate esimesel poolel toimunud tahtlike tapmiste, mõrvade ja nende katsete taseme kiires tõusus, mis kulmineerus 1994. aastal. Tahtlike tapmiste statistikat alates 1995. aastast iseloomustav langustrend seostub taasiseseisvumisajal toimunud ühiskonna stabiliseeru-

²⁴² United Nations Development Programme. Human Development Reports. Mean years of schooling (years). Arvutivõrgus: <http://hdr.undp.org/en/indicators/103006#> (01.03.19)

²⁴³ United Nations Development Programme. Human Development Reports. Education Index. Arvutivõrgus: <http://hdr.undp.org/en/indicators/103706#> (01.03.19)

misega. Taasiseseisvumisaastatel tahtlike tapmiste, mõrvade ja katsete statistikas toimunud muutused on kujutletavad läbi J-kõvera joonise, mis on mõneti peegelpildis Ian Bremmeri teooria kohase ühiskonna avanemisprotsessi käigus läbitavale J-kõverale. Eesti tahtlike tapmiste esinemissageduse (see tähendab tahtlike tapmiste hulk 100 000 elaniku kohta) J-kõver koos käesoleva magistritöö autori poolt paigutatud Ian Bremmeri J-kõveraga on kujutatud joonisel 3.3.

Joonis 3.3. Tahtlike tapmiste esinemissagedus 100 000 elaniku kohta Eestis ajavahemikus 1992–2018 ja autori poolt paigutatud Ian Bremmeri J-kõver (tahtlike tapmiste esinemissageduse allikas: käesoleva töö tabel 2.2)

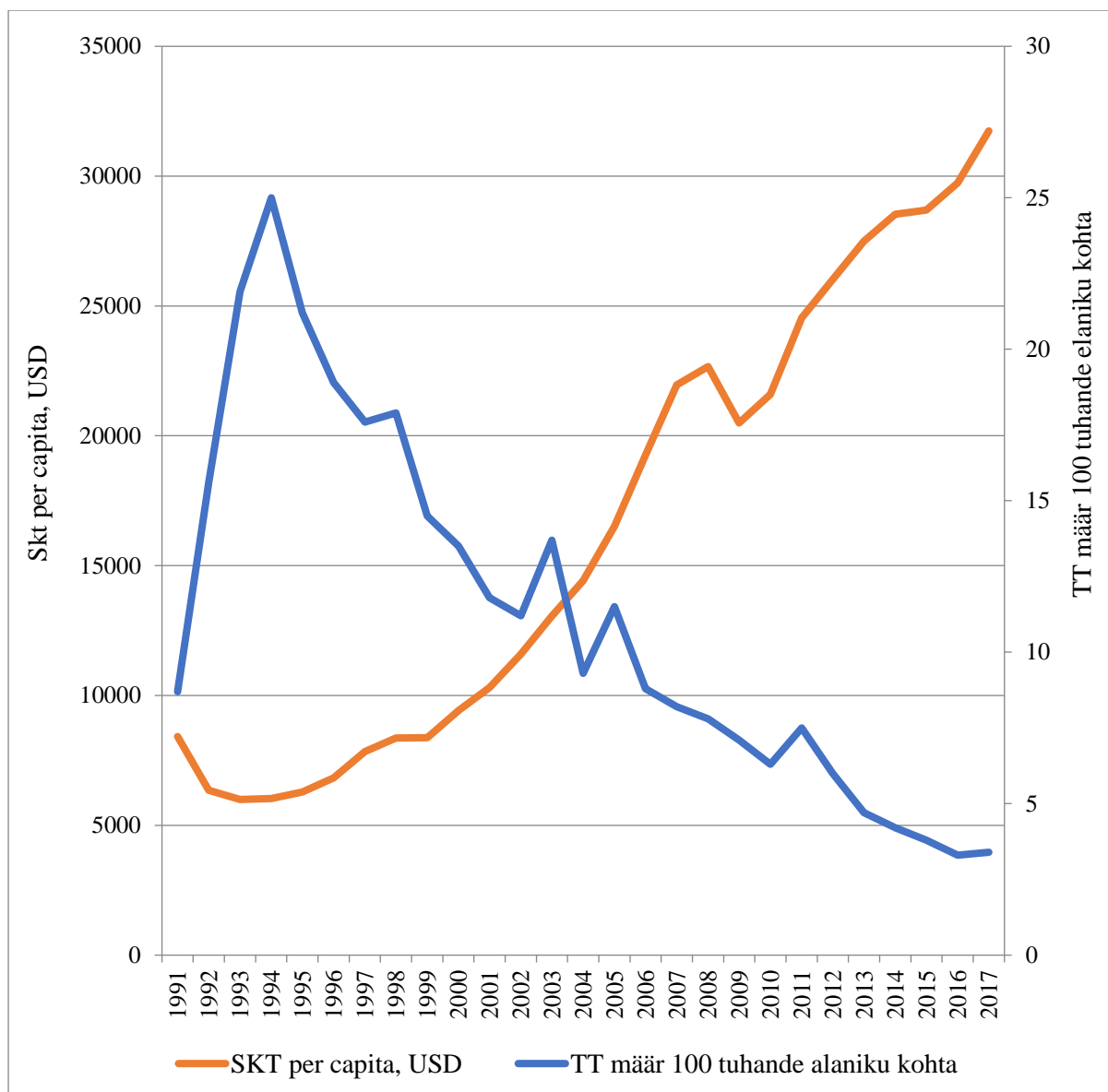
Erinevad inimarengut mõõtvad näitajad, on Eesti taasiseseisvumise järgselt muutunud erineval määral. Sissetulekute ebavõrdsus suurenes Eestis taasiseseisvumise järgselt järsult, nagu suurenes ka tahtlike tapmiste esinemissagedus.²⁴⁴ 1990. aastate keskpaigast on sissetulekute ebavõrdsus Eestis olnud väheneva trendiga. See tähendab, et sissetulekute

²⁴⁴ Käesoleva magistritöö ptk 3.3.

ebavõrdsus Eestis hakkas vähenema ligikaudu samal ajal kui hakkas vähenema tahtlike tapmiste esinemissagedus. Samas on langus tahtlike tapmiste esinemissageduses olnud Eestis suhteliselt järsk, kuid sissetulekute ebavõrdsuse vähenemine suhteliselt aeglane. Seega saab välja tuua, et sissetulekute ebavõrdsuse vähenemine Eestis on läbinud sarnased trendid tahtlike tapmiste statistikale, kuid toimunud muutused on olnud oluliselt erineva kiirusega.

Eesti SKP elaniku kohta ostupariteedi alusel vähenes aastatel 1991–1993 enam kui 28%. Nii 1992 kui ka 1993 aastal toimus Eestis tahtlike tapmiste hulga järsk tõus. 1994. aastal oli Eesti SKP elaniku kohta praktiliselt samal tasemel eelneva aastaga. 1995. aastast alates hakkas Eesti SKP elaniku kohta suurenema. SKP elaniku kohta ei mõõda inimarengut ja elustandardit küll otseselt, kuid on kaudselt inimarengu ja elustandardiga seotud. Eesti SKP elaniku kohta hakkas suurenema samal aastal kui algas tahtlike tapmiste vähenemine Eestis. Tahtlike tapmiste hulga vähenemine ja SKP elaniku kohta kasv on Eestis ajavahemikus 1995–2018 toimunud suhteliselt sarnases tempos. Vaadeldud perioodi jooksul on olnud vaid mõned üksikud aastad, mil tahtlike tapmiste kasv on toimunud SKP kasvu tingimustes või tahtlike tapmiste vähenemine on toimunud SKP vähenemise tingimustes. Nimetatud üksikud aastad ei ole muutnud üldisi suundumusi. Seetõttu võib väita, et SKP suurenemine on läbi teinud väga sarnase, kuid vastassuunalise arengu tahtlike tapmiste esinemissagedusega. Eesti SKP elaniku kohta ostupariteedi alusel muutused ja tahtlike tapmiste esinemissageduse muutused ajavahemikus 1991–2017 on koos graafiliselt esitatud joonisel 3.4. (järgmisel leheküljel)

Eesti haridusolud on kogu taasiseseisvumise järgse perioodi olnud kõrgel tasemel. Samas eeldatav koolis käidavate aastate arv aastatel 1992, 1993 ja 1994 vähenes ning hakkas tõusma aastal 1995. Seega aastatel, mil eeldatav koolis käidavate aastate hulk Eestis vähenes, suurenes tahtlike tapmiste hulk. Ajavahemikus 1995–2018 on enamikel aastatel, mil koolis käidavate aastate hulk on suurenenud, toimunud tahtlike tapmiste hulga vähenemine. Samas on Eesti haridusolud viimase 28 aasta jooksul muutunud siiski suhteliselt vähe (eeldatav koolis käidavate aastate hulk võrreldes aastaga 1991 on muutunud 25% ja koolis käidud aastate keskmine arv on muutunud peaaegu 34%) ehk oluliselt vähem kui tahtlike tapmiste hulk või esinemissagedus 100 000 elaniku kohta.

Joonis 3.4. Eesti SKP elaniku kohta ostupariteedi alusel muutused ja tahtlike tapmiste esinemissageduse muutused ajavahemikus 1991–2017
 (Tahtlike tapmiste esinemissageduse allikas on käesoleva töö tabel 2.2; Eesti SKP elaniku kohta allikateks on: Randveer, M. Kui vaesed olime ja kui rikkaks võime saada? Kasutatud andmete põhjalikum selgitus (.xlsx.) ja The World Bank. GDP per capita, PPP (current international \$))

Ian Bremmeri J-kõvera teooria toetab üldjoontes ühiskonna demokratiseerimise protsessi tugevat mõju tahtlike tapmiste suurenemisele. Ühiskonna demokratiseerimise protsessi tugevat mõju kuritegevuse, sealhulgas tahtlike tapmiste suurenemisele toetab ka demokratiseerimisprotsessis osalenud erinevate riikide kuritegevuse statistika. Näiteks Venemaal suurenes tahtlike tapmiste määr peale NSV Liidu kokkuvarisemist enam kui

kahekordseks^{245,246} ja mõnedel andmetel aastatel 1987–1993 isegi peaaegu neljakordseks²⁴⁷. Rahvusvahelise Tervishoiuorganisatsiooni (WHO – *World Health Organization*) hinnangul oli Poolas tahtlike tapmiste määr 100 000 elaniku kohta 1987. aastal 1,67, kuid 1991. aastal 2,78. WHO andmed Bulgaaria kohta on 2,29 1987. aastal ja 4,74 1993. aastal; Ungari kohta 2,45 1987. aastal ja 4,79 1992. aastal ning Tšehhi kohta 1,05 1987. aastal ja 2,12 1993. aastal.²⁴⁸

Balti riikidest Leedus oli tahtlike tapmiste hulk 100 tuhande elaniku kohta 1987. aastal vähem kui 10, 1990. aastal natuke üle 10, kuid 1994. aastal ligikaudu 14.^{249,250} Lätis kasvas ajavahemikus 1990–1994 tahtlike tapmiste hulk 2,6-kordseks (165-lt 429-ni²⁵¹), kuigi Läti rahvaarv samal ajal hoopis vähenes.²⁵² Märkimisväärne on, et sarnaselt Eestile toimus tahtlike tapmiste koos katsetega arvus tõus 1993–1994. aastateni ning edaspidist arengut iseloomustab langustrend. Läti kõrgeimad tahtlike tapmiste statistikad on aastatest 1992–1994. Tahtlike tapmiste tase kulmineerus Lätis 1993. aastal 429 tahtliku tapmise ja katsega ja hakkas edaspidi langema.²⁵³ Eesti kõrgeimad tahtlike tapmiste ja mõrvade koos katsetega tasemed jäävad sarnasesse ajavahemikku, aastatesse 1993–1994 (327 ja 365 tahtlikku tapmist

²⁴⁵ Pridemore, W.A., Kim, S-W. Socioeconomic Change and Homicide in a Transitional Society. *The Sociological Quarterly*, No 48 (2) 2007, lk 229. Arvutivõrgus: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC2587340/> (11.02.19)

²⁴⁶ Lysova, A., Shchitov, N. What is Russia's real homicide rate? Statistical reconstruction and the decivilizing process. *Theoretical Criminology*, Vol. 19 (2) 2015, lk 262. Arvutivõrgus: https://www.hoplofobia.info/wp-content/uploads/2015/08/Lysova_Shchitov_Russias-homicide_TC_2015.pdf (11.02.19)

²⁴⁷ World Health Organization. Road Traffic Accidents, Suicide (self-inflicted injuries) and Homicide, 1950–2008. Age-standardized death rates per 100 000 standard population. Arvutivõrgus: www.who.int/entity/violence_injury_prevention_surveillance/injury_mortality_trend_tables.xls?ua=1 (22.02.19)

²⁴⁸ *Samas*

²⁴⁹ Värnik, A., Tooding, L-M., Palo, E., Wasserman, D. Durkheim's and Henry & Short's Theories Tested on Data From the Baltic States. *Archives of Suicide Research* 2003, lk 55. Arvutivõrgus: https://www.researchgate.net/publication/247506480_Durkheim's_and_Henry_Short's_Theories_Testing_on_Data_From_the_Baltic_States (13.02.19)

²⁵⁰ Andersen, M.A. Homicide in Lithuania. *Handbook of European Homicide Research: Patterns, Explanations, and Country Studies*. Springer 2012, lk 439. Arvutivõrgus: https://www.hrstud.unizg.hr/download/repository/handbook_of_european_homicide_research.pdf (13.02.19)

²⁵¹ Central Statistical Bureau of Latvia. SKG010. Number of recorded crimes. Arvutivõrgus: http://data.csb.gov.lv/pxweb/en/sociala/sociala_likump/SKG010.px/table/tableViewLayout1/?rxid=1d5b43ba-87ce-4bba-a503-ef83a39b3bfc (23.02.19)

²⁵² Central Statistical Bureau of Latvia. ISG010. Population, population change, and key vital statistics. Arvutivõrgus: http://data.csb.gov.lv/pxweb/en/iedz/iedz_iedzskaits_ikgad/ISG010.px/?rxid=1d5b43ba-87ce-4bba-a503-ef83a39b3bfc (23.02.19)

²⁵³ Central Statistical Bureau of Latvia. SKG010. Number of recorded crimes. Arvutivõrgus: http://data.csb.gov.lv/pxweb/en/sociala/sociala_likump/SKG010.px/table/tableViewLayout1/?rxid=1d5b43ba-87ce-4bba-a503-ef83a39b3bfc (23.02.19)

ja mõrva koos katsetega aastas vastavalt), ning edaspidist statistilist arengut iseloomustab langustrend.

Eelnevast analüüsist ilmnes, et Eesti tahtlike tapmiste tasememuutused on perioodil pärast Eesti iseseisvuse taastamist olnud suhteliselt hästi (väikeste eranditega) kooskõlas nii Ian Bremmeri J-kõvera teooriaga kui ka Eestiga sarnast ulatuslikku ühiskondlikku arengut läbi teinud teiste riikide tahtlike tapmiste statistika muutustega. See tähendab, et käesolevas magistritöös esitatud hüpotees Eestis toime pandud tahtlike tapmiste taseme ja Eesti üldise inimarengu seostest pidas valdavalt paika.

Kokkuvõte

Teise inimese tapmist loetakse üheks kõige raskemaks kuriteoliigiks, sest see on suunatud elu kui ülimald väärtuse ja kõigi teiste õiguste ja vabaduste kasutamise eelduse vastu. Eestis tuleneb inimelu õiguskaitse otseselt Eesti Vabariigi põhiseaduse §-st 16, mis sätestab, et igal inimesel on õigus elule, seda õigust kaitseb seadus ja meelevaldselt ei tohi kellelki elu võtta.

Tahtlike tapmiste kuriteoliigi raskus väljendub ka selles, et kriminoloogias käsitletakse tahtlike tapmisi *mala in se* tüüpi isikuvastaste vägivalgakuritegedena. See tähendab, et võrreldes *mala prohibita* kuritegedega, mis on seadusandja poolt kriminaliseeritud, kuid ei ole amoraalsed, on tahtlike tapmiste puhul tegemist kuritegedega, mis on juba oma olemuselt amoraalsed ja kuritegelikud ning seetõttu kriminaliseeritud.

Tahtlike tapmisi iseloomustava madala latentsuse tõttu on tegemist ühe kriminoloogiliselt huvipakkuvama kuriteoliigiga. Tänu nende suurele avastamismäärale, suhteliselt väikesele sõltuvusele konkreetse seadusandja tahtest ja statistilistest manipulatsioonidest on tahtlike tapmiste statistika erinevate riikide kuritegevuse taseme võrdlemisel heaks aluseks. Tahtlike tapmiste statistika järgi on võimalik hinnata kuritegevuse trende ja turvalisuse taset ning ühiskonna arengut tervikuna. Seejuures tuleb arvestada võimaliku ala- või üleregistreeritusest ning riikidevahelisest klassifitseerimise erinevustest tulenevate erinevustega statistikas.

Peale Eesti taasiseseisvumist 1991. aastal toimus kuritegevuse, sealhulgas tahtlike tapmiste plahvatuslik kasv. Suurenenud kuritegevus kogus nii rahvusvahelist kui ka siseriiklikku huvi ning kuritegevuse kõrget taset peeti Eesti üheks kõige teravamaks probleemiks 1990. aastatel. Toimunud kuritegevuse, sealhulgas tahtlike tapmiste arvu suurenemist on tõlgendatud kui sotsialismijärgse siirdeühiskonna Eestile iseloomuliku sotsiaalse desorganisatsiooni ilmingut, mis on arenguga kaasnev soovimatu kõrvalprodukt.

Käesoleva magistr töö eesmärgiks oli analüüsida Eesti tahtlike tapmiste dünaamikat aastatel 1991-2018 ja tuvastada selle kuriteoliigi arengu seaduspärasused seoses Eestis toimunud inimarenguga. Selleks analüüsiti töö esimeses peatükis Eestis 1991-2002. aastal kehtinud kriminaalkoodeksis ja alates 2002. aastast kehtinud karistusseadustikus esitatud tahtlike tapmiste koosseisse ja nende koosseisude muutumise võimalikku mõju statistikale.

Magistritöö teises peatükis analüüsiti tahtlike tapmiste ja rünnete tulemusel surnute statistikat ning nende statistikate tendentse aastatel 1991-2018. ning kolmandas peatükis esitati ülevaade teoreetilistest lähtekohtadest, mis käsitlesid demokratiseerumisprotsessi mõju tahtlikele tapmistele. Esitatud teoorias tugineti eeskätt Ian Bremmeri J-kõvera teooriale seostades Eesti tahtlike tapmiste arengutendentsid siinse inimarenguga. Neljandas peatükis analüüsiti Eesti tahtlike tapmiste arvukust ja inimarengut arvestades Ian Bremmeri J-kõvera teooria lähtekohti. Magistritöö lähtus hüpoteesist, et tahtlikud tapmised Eestis on seotud Eesti üldise sotsiaal-majandusliku arenguga.

Magistritöö teooria osas käsitletud Ian Bremmeri 2006. aastal avaldatud teoses „The J Curve: A New Way to Understand Why Nations Rise and Fall“ esitatud J-kõvera teooria järgi mõõdab J-kõvera graafiku ordinaattelg ühiskonna stabiilsust ning graafiku abstsissstelg ühiskonna poliitilist ja majanduslikku avatust. Teooria järgi on ühiskonna stabiilsuse ja avatuse vahel vastandlik suhe nii välismaailma kui ka ühiskonnasiseste mõjude suhtes, mis avaldub muuhulgas selles, et ühiskondliku suletuse tõttu stabiilsed olevad riigid peavad ühiskondliku avatuse tõttu stabiilsed olevateks riikideks saamiseks läbima ohtliku ebastabiilsuse üleminekuperioodi. Ebastabiilse üleminekuperioodi tulemusel võivad mõned riigid ka kokku kukkuda.

Ian Bremmeri teooria kohaselt on mõned riigid stabiilsed just seetõttu, et nende ühiskond on suletud ning vähimgi väline mõju nende riikide kodanikele suruks taolised suletud riigid ohtliku ebastabiilsuse poole. Samas on teised riigid stabiilsed tänu globaliseerumisele ja ühiskonna avatusele, seda nii välismaailmale kui ka riigisiselt. Need riigid suudavad hoiduda tekitamast poliitilisi šokke ja vastu pidada poliitilistele konfliktidele, sest nende kodanikud teavad, et kerkivaid poliitilisi ja sotsiaalseid probleeme lahendavad seaduslikult üksteisest sõltumatud riiklikud institutsioonid. Konkreetse riigi liikumist J-kõveral ja J-kõvera enda liikumist üles-alla mõjutavad selle riigi ajalugu, geograafia, kultuur ja muud tegurid. Seejuures vaatamata erinevustele säilitab iga J-kõver sama põhikuju.

Eesti läbis taasiseseisvudes Ian Bremmeri J-kõvera teoorias välja toodud ohtliku ebastabiilsuse üleminekuperioodi, et saada suletud stabiilsest ühiskonnast avatud stabiilseks ühiskonnaks. Üleminekuprotsessi läbides avanes Eesti riik nii riigisiselt kui ka välismaailmale ja selle käigus leidsid aset mitmed muutused kogu Eesti ühiskonnas,

sealhulgas riigi demokratiseerumine ja rahvusriigi taastamine, üleminek plaanimajanduselt turumajandusele ning majanduspoliitika raames erastamine ja omandireform.

Eestis taasiseseisvumise käigus toimunud kiired sotsiaal-majanduslikud muutused ja üldine heaolu kasv, mõõdetuna inimarengu indeksiga, kinnitavad aset leidnud sotsiaalsel desorganisatsiooni ja taasiseseisvuse algusaastatel kasvanud ebastabiilsust ühiskonnas. Seejuures võib 1990. algusaastatel toimunud tahtlike tapmiste hulga plahvatuslikku suurenemist tõlgendada kui siirdeühiskonna Eestile iseloomuliku sotsiaalse desorganisatsiooni ilmingut.

Inimarengut peegeldavate indikaatorite arengu vastavus tahtlike tapmiste hulga arengule Eestis ja teoreetilistele seisukohtadele on olnud erinev. Kõige sarnasemad trendid tahtlike tapmiste statistikaga läbisid SKP suurenemine ja sissetulekute ebavõrdsuse vähenemine. Samas on sissetulekute ebavõrdsuse vähenemise ja tahtlike tapmiste statistikas toimunud muutused olnud oluliselt erineva kiirusega. Haridusolud on mõneti läbinud teoreetilistele seisukohtadele vastava ja tahtlike tapmiste statistikaga kokku mineva arengu, kuid haridusolud on Eestis kogu taasiseseisvumise järgse perioodi olnud kõrgel tasemel ja viimase 28. aasta jooksul muutunud suhteliselt vähe.

Eestis esitatakse tahtlike tapmiste statistikas tapmised ja mõrvad koos kuriteokatsetega, sest tapmiskatse ja lõpule viidud tapmise korral kaasneb kriminaalvastutus sama paragrahvi alusel. Eesti tahtlike tapmiste, mõrvade ja nende katsete toimepanemise statistikas toimus aastatel 1991-2018 järsk tõus kuni 1994. aastani, saavutades määra, mis oli Eesti kõrgeim alates 1940. aastate lõpust. Tahtlike tapmiste statistikat 2018. aastani kirjeldav langustendents sai alguse 1995. aastal. Seejuures aastatel 2003, 2005 ja 2011 toimunud mõnevõrra märgatavam tõus tapmiste ja mõrvade koos katsetega statistikas on jäänud erandlikuks, sest kõigile kolmele aastale järgnes taaskordne langus kuritegude arvus. Taasiseseisvumisaja senini madalaim tahtlike tapmiste, mõrvade ja nende katsete tase saavutati 2018. aastal, kuid alates 2015. aastast on muutus statistikas olnud suhteliselt vähene.

Käesoleva magistritöö kokkuvõtteks saab järeldada, et püstitatud hüpotees pidas valdavalt paika. Eesti ühiskonnas toimunud kiired sotsiaal-majanduslikud muutused, sealhulgas üldine demokratiseerimisprotsess, on tahtlike tapmiste määraga üldiselt positiivses korrelatsioonis. Samuti on Eesti tahtlike tapmiste taseme muutused olnud pärast Eesti iseseisvuse taastamist

valdavalt kooskõlas nii Ian Bremmeri J-kõvera teooriaga kui ka Eestiga sarnast ulatuslikku ühiskondlikku arengut läbi teinud teiste riikide tahtlike tapmiste statistika muutustega. See tähendab, et kiiremad sotsiaalsed muutused ja riigi demokratiseerumine suurendavad ebastabiilsust ja tahtlike tapmiste määra ühiskonnas. Eesti asus tahtlike tapmiste näitaja alusel 1990. aastatel kõrvuti maailma kõige kõrgema vägivaldsuse taseme poolest tuntud riikidega. Võrreldes üheksakümne aastal toime pandud sadade tahtlike tapmiste, mõrvade ja katsetega aastas on Eesti teinud aastatel 1991-2018 läbi suure arengu. Samas tuleb tõdeda, et Eesti tahtlike tapmiste, mõrvade ja nende katsete tase on siiski jätkuvalt suhteliselt kõrge võrreldes Euroopa Liidu teiste liikmesriikidega.

Intentional homicide and human development in Estonia during 1991-2018

Summary

Intentional homicide is defined by the United Nations Office on Drugs and Crime as the unlawful death purposefully inflicted on a person by another person. Intentional homicide constitutes an ancient taboo, which transformed with the development of the state. Today, intentional homicide is one of the most serious crimes against life. The right to life is the most important fundamental right, as it is a prerequisite for the exercise of any other rights and freedoms. The right to life in Estonia comes directly from the article 16 of the Constitution of the Republic of Estonia, which states: „Everyone has the right to life. The right to life is protected by the law. No one may be arbitrarily deprived of his or her life.“

The gravity of intentional homicide also manifests in the fact that in criminology, intentional homicide is perceived as a *mala in se* type of crime. The criminal law of many countries makes a distinction between *mala in se* and *mala prohibita* crimes. Crimes that by their very nature are criminal and therefore criminalized are categorized as *mala in se*. Crimes that are illegal but not inherently immoral are categorized as *mala prohibita*. Such crimes include speeding and disposal of hazardous waste without appropriate authorization.

Intentional homicide is one of the most criminologically interesting types of crime because of its low latency. Latent or hidden crime consists of crimes not known to law enforcement agencies and unregistered crimes. For example, crimes related to drugs, smuggling and prostitution have very high latency compared to intentional homicide. Intentional homicide is also characterised by relatively little dependence on the will of the legislator and national statistical manipulations. For those reasons intentional homicides are often used when comparing crime in different countries and assessing crime trends, human security levels and the development of society. However, differences in statistics from possible under- or over-registration and international differences in classification must be considered even with intentional homicide statistics.

After the Estonian restoration of independence in 1991, there was an explosive growth in crime, including in the number of intentional homicides. Increased crime attracted both

international and domestic interest, and high crime rates were one of the most acute problems in Estonia in the 1990s. The increase in crime was interpreted as an unwanted by-product of development, a manifestation of the social disorganization characteristic of Estonia as a transitional society.

The aim of this master's thesis was to analyse the dynamics of intentional homicide in Estonia in 1991-2018 and to identify the trends of this type of crime. The author set the hypothesis that intentional homicide in Estonia is related to the general human development in Estonia. In order to check the hypothesis, it was necessary to analyse and compare the *corpus delicti* of intentional homicide provided in the 1991-2001 Criminal Code and the Penal Code in force from 2002 as well as give an overview of the democratisation process in Estonia. The author analysed intentional homicide statistics, number of deaths due to assault and the potential impact changes in law had on the statistics of intentional homicide.

In the theory chapter of the thesis, the author gave an overview of the theoretical starting points on the impact of the democratization process on intentional homicide. The proposed theory was based primarily on the J curve theory introduced by Ian Bremmer in his 2006 book *The J Curve: A New Way to Understand Why Nations Rise and Fall*. Bremmer's J curve describes the counterintuitive relationship between a state's openness and stability, both to the influences from within the borders of the state and from the outside world.

According to the J curve theory, the X-axis of the political J curve graph measures the political and economic openness of the state and the Y-axis measures the stability of that same state. The theory suggests that some states are stable because they are closed while others are stable because they are open. For a state to progress from being a stable but closed state to a stable and open state it must go through a transitional period of dangerous instability, which creates the dip in the J curve graph. The movement of a state on the J curve and the movement of the J curve itself are influenced by the state's history, geography, culture and other factors. Despite the difference in the J curve of each state, the J curve always retains the same basic shape.

During the restoration of independence, Estonia underwent a transitional period of dangerous instability like the one outlined in Bremmer's J curve theory. Estonia went from a stable closed society to a stable open society as throughout the transition process Estonia opened

both internally and to the outside world. Several big changes took place throughout the society, including the democratization of the country, transition from planned economy to the market economy and privatization and ownership reform within the framework of new economic policy.

The rapid socio-economic changes and general welfare growth, measured by the human development index, that occurred during the restoration of independence in Estonia confirm the social disorganization and societal instability in the early years of independence. In this context, the explosive increase in the number of intentional homicides during the early years of the restoration of independence may be interpreted as a manifestation of the social disorganization characteristic of Estonia as a transitional society.

The accordance of the growth of human development indicators in Estonia with intentional homicide as well as the theoretical viewpoints was unequal. The growth of gross domestic product and the decline of income inequality went through the most similar trends to intentional homicide statistics. At the same time, the pace of changes in income inequality and intentional homicide statistics was significantly different. Education went through a somewhat similar change to theoretical viewpoints and intentional homicide statistics, but education in Estonia has been at a high level since the restoration of independence and has changed relatively little over the past 28 years.

The intentional homicide statistics in Estonia include attempts, since the homicide attempt and the completed homicide involve criminal liability under the same section of law. The statistics of intentional homicide, murders and homicide/murder attempts in Estonia in 1991-2018 saw a sharp increase from 1991 until 1994. The intentional homicide statistics in Estonia reached its highest level since the late 1940s in 1994 with 365 intentional homicide, murder and homicide/murder attempts.

The downward trend prevalent in intentional homicide statistics until 2018 began in 1995. The somewhat more pronounced increase in homicide took place in 2003, 2005 and 2011 and remained exceptional as all three years were followed by a recurring decline in the number of intentional homicide. The lowest level of intentional homicide, murders and homicide/murder attempts since the restoration of independence until 2018 was achieved in 2018, but since 2015 the change was relatively low.

The author concluded that the hypothesis of the master's thesis was confirmed for the most part. Rapid socio-economic changes in the Estonian society, including the overall democratization process, are generally in positive correlation with the rate of intentional homicide, which is also in accordance with the J curve theory of Ian Bremmer. This means that faster social changes and democratization of the country will increase instability and the rate of intentional homicide in the society. Compared to the early years of the restoration of independence, Estonia made great progress when it comes to intentional homicide in 1991-2018. However, it should be noted that the level of intentional homicide, murders and homicide/murder attempts in Estonia is still relatively high compared to other member states of the European Union.

Laura Liisa Mölder

Lühendite loetelu

HDI – *Human Development Index* ehk inimarengu indeks

KarS – karistusseadustik

Komm vlj – kommenteeritud väljaanne

KrK – kriminaalkodeks

NATO – *North Atlantic Treaty Organisation* ehk Põhja-Atlandi Lepingu Organisatsioon

NSV Liit – Nõukogude Sotsialistlike Vabariikide Liit

OECD – *Organisation for Economic Co-operation and Development* ehk Majanduskoostöö ja Arengu Organisatsioon

PS – põhiseadus

RKKKo - Riigikohtu kriminaalkolleegiumi otsus

SKP – sisemajanduse koguprodukt

Toim. – toimetaja

UNDP – *United Nations Development Programme* ehk Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni Arenguprogramm

UNODC – *United Nations Office of Drugs and Crime* ehk Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni Narkootikumide ja Kuritegevuse Büroo

ÜRO – Ühinenud Rahvaste Organisatsioon

WHO – *World Health Organization* ehk Rahvusvaheline Tervishoiuorganisatsioon

Kasutatud materjalide loetelu

Kasutatud kirjandus

1. Ahven, A. Kriminaalpoliitika uuringud 28. Kuritegevus Eestis 2018: 6. Vägivallakuritegevus. Tallinn: Justiitsministeerium 2018, lk 29. Arvutivõrgus: https://www.kriminaalpoliitika.ee/sites/krimipoliitika/files/elfinder/dokumendid/kuritegevus_eestis_2018_viidetega_lisadele.pdf (02.03.19)
2. Ahven, A., Tabur, L., Aromaa, K. Victims of Crime in Estonia 1993-2000. Tallinn-Helsinki 2001. Arvutivõrgus: <https://www.kriminaalpoliitika.ee/et/victims-crime-estonia-1993-2000> (17.01.19)
3. Andersen, M.A. Homicide in Lithuania. Handbook of European Homicide Research: Patterns, Explanations, and Country Studies. Springer 2012. Arvutivõrgus: https://www.hrstud.unizg.hr/_download/repository/handbook_of_european_homicide_research.pdf (13.02.19)
4. Bergson, H. The Two Sources of Morality and Religion. London: Macmillan & Co 1932
5. Bremmer, Ian. The J Curve: A New Way to Understand Why Nations Rise and Fall. New York: Simon & Schuster 2006
6. Central Statistical Bureau of Latvia. ISG010. Population, population change, and key vital statistics. Arvutivõrgus: http://data.csb.gov.lv/pxweb/en/iedz/iedz_iedzskaits_ikgad/ISG010.px/?rxid=1d5b43ba-87ce-4bba-a503-ef83a39b3bfc (23.02.19)
7. Central Statistical Bureau of Latvia. SKG010. Number of recorded crimes. Arvutivõrgus: http://data.csb.gov.lv/pxweb/en/sociala/sociala_likump/SKG010.px/table/tableViewLayout1/?rxid=1d5b43ba-87ce-4bba-a503-ef83a39b3bfc (23.02.19)
8. Cobham, A. Palma vs Gini: Measuring post-2015 inequality. Center for Global Development 2013. Arvutivõrgus: <https://www.cgdev.org/blog/palma-vs-gini-measuring-post-2015-inequality> (04.03.19)
9. Davies, J. Toward a Theory of Revolution. American Sociological Review, 27(1). Arvutivõrgus: <http://www.jstor.org/stable/2089714> (25.01.19)

10. DeRouen, K. jr, Goldfinch, S. What Makes a State Stable and Peaceful? Good Governance, Legitimacy and Legal-Rationality Matter Even More for Low-Income Countries. *Civil Wars*, 14:4. Arvutivõrgus:
<http://dx.doi.org/10.1080/13698249.2012.740201> (28.01.19)
11. Eesti Koostöö Kogu. Eesti Inimarengu Aruanne 2008. Arvutivõrgus:
<https://www.kogu.ee/tegevus/olemus-ja-roll/eesti-inimarengu-aruanne/eesti-inimarengu-aruanne-2008/> (28.01.19)
12. Eesti Väliskaubandus. 1994. aasta. Eesti Pank. Arvutivõrgus:
www.digar.ee/arhiiv/en/download/266576
13. Estonica. Encyclopedia about Estonia. The road to independence. Arvutivõrgus:
http://www.estonica.org/en/History/1985-1991_Restoration_of_independence/The_road_to_independence/ (03.01.19)
14. European Union. Countries. Arvutivõrgus: https://europa.eu/european-union/about-eu/countries_en#tab-0-1 (04.01.19)
15. Gorton, W. Karl Popper: Political Philosophy. Internet Encyclopedia of Philosophy. Arvutivõrgus: www.iep.utm.edu/popp-pol/#H1 (27.01.19)
16. Indexmundi. Estonia – GINI index (World Bank estimate). Arvutivõrgus:
<https://www.indexmundi.com/facts/estonia/indicator/SI.POV.GINI> (01.03.19)
17. Indexmundi. GINI index (World Bank estimate) - Country Ranking. Arvutivõrgus:
<https://www.indexmundi.com/facts/indicators/SI.POV.GINI/rankings> (01.03.19)
18. Indexmundi. GINI index (World Bank estimate) - Country Ranking - Europe. Arvutivõrgus:
<https://www.indexmundi.com/facts/indicators/SI.POV.GINI/rankings/europe> (02.03.19)
19. Inimareng ja sotsialismijärgne siirdeperiood. Eesti Inimarengu Aruanne 1995. Tallinn: Tallinna Ülikool 1995. Arvutivõrgus:
<http://web.archive.org/web/19980110233026/http://www.ciesin.ee/undp/nhdr/PTK1.html> (30.01.19)
20. Intentional homicide, number and rate per 100,000 population. 2012. UN Data. A World of Information. <http://data.un.org/Data.aspx?d=UNODC&f=tableCode%3A1> (11.09.18)
21. JS001: registreeritud kuriteod astme/liigi järgi. Statistikaamet. Arvutivõrgus:
<http://pub.stat.ee/px-web.2001/Dialog/varval.asp?ma=JS001&ti=REGISTREERITUD+KURITEOD+AST>

ME%2FLIIGI+J%C4RGI&path=../Database/Sotsiaalelu/17Eigus_ ja_turvalisus/02Kuritegevus/&lang=2 (11.11.18)

22. JS022: Registreeritud kuriteod toimepanekupaiga ja kuriteo liigi järgi (1994-2001). Statistikaamet. Arvutivõrgus: <http://andmebaas.stat.ee/Index.aspx?lang=et&DataSetCode=Js022> (10.11.18)
23. JS041: Politseis registreeritud kuriteod liigi järgi (1999-2007). Statistikaamet. Arvutivõrgus: <http://andmebaas.stat.ee/Index.aspx?lang=et&DataSetCode=Js041> (11.11.18)
24. Justiitsministeerium. Kriminaalpoliitika uuringud 8. Kuritegevus Eestis 2007. Tallinn 2008. Arvutivõrgus: <https://www.kriminaalpoliitika.ee/et/kuritegevus-eestis-2007> (25.11.18)
25. Justiitsministeerium. Kriminaalpoliitika uuringud 12. Kuritegevus Eestis 2009. Tallinn 2010. Arvutivõrgus: <https://www.kriminaalpoliitika.ee/et/kuritegevus-eestis-2009> (26.11.18)
26. Justiitsministeerium. Kriminaalpoliitika uuringud 16. Kuritegevus Eestis 2011. Tallinn 2012. Arvutivõrgus: <https://www.kriminaalpoliitika.ee/et/kuritegevus-eestis-2011> (25.11.18)
27. Justiitsministeerium. Kriminaalpoliitika uuringud 17. Kuritegevus Eestis 2012. Tallinn 2013. Arvutivõrgus: <http://www.kriminaalpoliitika.ee/et/kuritegevus-eestis-2012> (25.11.18)
28. Justiitsministeerium. Kriminaalpoliitika uuringud 22. Kuritegevus Eestis 2015. Tallinn 2016. Arvutivõrgus: <http://www.kriminaalpoliitika.ee/et/kuritegevus-eestis-2015> (25.11.18)
29. Justiitsministeerium. Kriminaalpoliitika uuringud 23. Kuritegevus Eestis 2016. Tallinn 2017. Arvutivõrgus: <https://www.kriminaalpoliitika.ee/et/kuritegevus-eestis-2016> (26.11.18)
30. Justiitsministeerium. Kriminaalpoliitika uuringud 26. Kuritegevus Eestis 2017. Tallinn 2017. Arvutivõrgus: <http://www.kriminaalpoliitika.ee/et/kuritegevus-eestis-2016-0> (26.11.18)
31. Justiitsministeerium. Kuritegevus Eestis 2018. Tallinn 2019. Arvutivõrgus: https://www.kriminaalpoliitika.ee/sites/krimipoliitika/files/elfinder/dokumendid/peatu_kk_6.pdf
32. Justiitsministeerium. Kuritegevust mõjutavad sotsiaalmajanduslikud ja demograafilised tegurid. Tallinn 2005

33. Karistusseadustiku eelnõu (119 SE). Arvutivõrgus:
<https://www.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/5c321fb1-dc00-3e2a-ae2f2-a88bef6d0f5c/Karistusseadustik> (14.01.19)
34. Kattel, R., Varblane, U. Eesti ettevõtete tootmis- ja innovatsioonivõrgustikud. Eesti inimarengu aruanne 2016/2017. Tallinn: Eesti Koostöö Kogu 2017. Arvutivõrgus:
https://inimareng.ee/static_assets/pdf/Eesti%20inimarengu%20aruanne%202016-17.pdf (31.01.19)
35. Kraft, V. 2002. Eesti raha ja majandus Euroopa Liiduga ühinemise lävel. Eesti Panga presidendi Vahur Krafti kõne 11. juunil 2002 Tallinnas toimunud Eesti krooni taaskehtestamise 10. aastapäevale pühendatud rahvusvahelisel konverentsil “Alternatiivsed vahetuskursirežiimid globaliseerivas maailmas“. Kroon ja majandus nr 1. Arvutivõrgus:
https://www.eestipank.ee/sites/default/files/publication/et/Arhiiv/kroon_majandus/2002/08-20Vahur_Kraft.pdf
36. Lauristin, M. Inimareng siirdeajal: Balti riikide ees seisvad väljakutsed. Eesti Inimarengu Aruanne 2010/2011. Tallinn: Eesti Koostöö Kogu 2011. Arvutivõrgus:
https://kogu.ee/public/eia2011/EIA_2011.pdf (30.01.19)
37. Lauristin, M. Inimene ja ühiskond. Eesti inimarengu aruanne 2012/2013. Tallinn: Eesti Koostöö Kogu, 2013. Arvutivõrgus: https://www.kogu.ee/wp-content/uploads/2014/05/EIA_lowres.pdf (30.01.19)
38. Lauristin, M, Vihalem, P. 1997. Postkommunistlik siirdeaeg Eestis: tõlgendusvõimalusi! Lk 899–916. Arvutivõrgus:
<https://www.digar.ee/arhiiv/et/download/161675> (30.03.19)
39. Lehti, M. Tahtlikud tapmised Eestis 1990ndatel aastatel. Tallinn: Sisekaitseakadeemia kirjastus 1998
40. Lennart Meri. President.ee. Arvutivõrgus: <https://www.president.ee/et/eesti-vabariik/eesti-riigipead/4127-lennart-meri/layout-headofstate.html> (01.04.19)
41. Lättemägi, R. 2003. Otseste välisinvesteeringute otsene ja kaudne mõju ekspordile Eestis. Eesti majanduspoliitika teel Euroopa Liitu, XI teadus- ja koolituskonverentsi ettekanded-artiklid (Tartu-Värskas, 26.–28. juuni 2003), Tallinn: Mattimar OÜ, 2003. Lk 238–247. Arvutivõrgus:
http://www.mattimar.ee/publikatsioonid/majanduspoliitika/2003/2003/3_Majanduskasvupol/23_Lattemagi.pdf

42. Lysova, A., Shchitov, N. What is Russia's real homicide rate? Statistical reconstruction and the decivilizing process. *Theoretical Criminology*, Vol. 19 (2) 2015. Arvutivõrgus: https://www.hoplofobia.info/wp-content/uploads/2015/08/Lysova_Shchitov_Russias-homicide_TC_2015.pdf (11.02.19)
43. Madise, Ü jt (toim). Eesti Vabariigi põhiseadus: komm vlj. 4. parandatud ja täiendatud vlj. Tallinn: Juura 2017
44. Metoodika. Rahvaarv. Statistikaamet. Arvutivõrgus: http://pub.stat.ee/px-web.2001/Database/Rahvastik/01Rahvastikunaitajad_ja_koosseis/04Rahvaarv_ja_rahvastiku_koosseis/RV_021.htm (21.03.19)
45. NATO. Seven new members join NATO. Arvutivõrgus: <https://www.nato.int/docu/update/2004/03-march/e0329a.htm> (04.01.19)
46. Norkus, Z. 2011. Võrdlev pilguheit Eesti, Läti ja Leedu postkommunistlikule arengule. Eesti Inimarengu Aruanne 2010/2011. Tallinn: Eesti Koostöö Kogu. Arvutivõrgus: https://kogu.ee/public/eia2011/EIA_2011.pdf (30.03.19)
47. OECD. Estonia's accession to the OECD. Arvutivõrgus: <http://www.oecd.org/estonia/estoniasaccessiontotheoecd.htm> (31.01.19)
48. Pikamäe, P. Kavatsetus, otsene ja kaudne tahtlus – kolmeliigiline tahtlus karistusseadustikus. – *Juridica VII/2001*
49. Pikamäe, P. Kuidas omistada surma? Vägivallategudega põhjustatud surma süüksarvamise mõningatest probleemidest. – *Juridica VIII/2013*
50. Popper, K. *The Open Society and its Enemies, Volume 1, 1st edition: The Spell of Plato*. London: George Routledge & Sons, Ltd. 1945
51. Popper, K. *The Open Society and Its Enemies, Volume 2, 1st edition: The High Tide of Prophecy: Hegel, Marx, and the Aftermath*. London: George Routledge & Sons, Ltd. 1968
52. Pridemore, W.A., Kim, S-W. Socioeconomic Change and Homicide in a Transitional Society. *The Sociological Quarterly*, No 48 (2) 2007. Arvutivõrgus: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC2587340/> (11.02.19)
53. Randveer, M. Kui vaesed olime ja kui rikkaks võime saada? Kasutatud andmete põhjalikum selgitus (.xlsx). Arvutivõrgus: <https://www.eestipank.ee/press/artiklid-ja-intervjuud/kui-vaesed-olime-ja-kui-rikkaks-voime-saada> (04.03.19)

54. Terk, E., Reid, A. 2011. Tee riigiettevõtetest innovatsioonipõhilisele eraettevõtlusele. Eesti Inimarengu Aruanne 2010/2011. Tallinn: Eesti Koostöö Kogu, lk 31–39. Arvutivõrgus: https://kogu.ee/public/eia2011/EIA_2011.pdf (30.01.19)
55. Riigikogu. Eesti taasiseseisvumise 25. aastapäev. Arvutivõrgus: <https://m.riigikogu.ee/fookusteemad/taasiseseisvumine/> (10.01.19)
56. Rämmer, A. Sotsiaalse tunnetuse muutused Eesti siirdeühiskonna kontekstis. Dissertationes Sociologicae Universitatis Tartuensis 16. Tartu: Tartu Ülikool kirjastus. Arvutivõrgus: https://dspace.ut.ee/bitstream/handle/10062/58658/rammer_andu.pdf?sequence=1&isAllowed=y (19.01.19)
57. RV021: Rahvastik soo ja vanuserühma järgi, 1. jaanuar. Statistikaamet. Arvutivõrgus: <http://andmebaas.stat.ee/Index.aspx?lang=et&DataSetCode=RV021> (21.03.19)
58. RV0211: Aastakeskmise rahvastik soo ja vanuserühma järgi. Statistikaamet. Arvutivõrgus: <http://andmebaas.stat.ee/Index.aspx?lang=et&DataSetCode=RV0211> (21.03.19)
59. RV56: Surnud surmapõhjuse, soo ja vanuserühma järgi. Statistikaamet. Arvutivõrgus: <http://andmebaas.stat.ee/Index.aspx?lang=et&DataSetCode=RV56> (06.12.18)
60. Saar, J. Intentional Homicides in Estonia: The Short-term and Long-term Trends. – Juridica International: Law Review of University of Tartu, XVII/2010. Arvutivõrgus: http://www.juridicainternational.eu/public/pdf/ji_2010_1_236.pdf (10.11.18)
61. Saar, J. Kriminaalkorras karistatavate ja õiguspäraste surmamiste regulatsioon Eestis võrrelduna Ameerika Ühendriikide ja Saksamaa õigusega. – Juridica I/2000
62. Saar, J. Kuritegevus ja elanikkonna turvatunne. Eesti inimarengu aruanne 2012/2013. Tallinn: Eesti Koostöö Kogu, 2013. Arvutivõrgus: https://www.kogu.ee/wp-content/uploads/2014/05/EIA_lowres.pdf (15.01.19)
63. Saar, J., Markina, A., Ahven, A., Annist, A., Ginter, J. Kuritegevus Eestis 1991-2001. Tallinn: Juura 2002
64. Sarv, E., Varju, P. Ülevaade okupatsioonidest. Valge raamat. Eesti rahva kaotustest okupatsioonide läbi 1940–1991. Eesti Entsüklopeediakirjastus 2005. Arvutivõrgus: <https://www.riigikogu.ee/wpcms/wp-content/uploads/2014/11/Valge-Raamat.pdf> (09.01.19)
65. SKP elaniku koha ostujõu standardi (PPS) järgi. Statistikaamet. Arvutivõrgus: <https://www.stat.ee/29955> (04.03.19)

66. Sootak, J. Isikuvastased kuriteod. Õppevahend õigusteaduskonna üliõpilatele. 2., ümbertöötatud ja täiendatud väljaanne. Tartu: Juura 1998
67. Sootak, J. Isikuvastased süüteod. 5., ümbertöötatud ja täiendatud väljaanne. Tallinn: Juura 2014
68. Sootak, J. Karistusõiguse eriosa terminitest isikuvastaste süütegude näitel (1). Õiguskeel 3/2017
69. Sootak, J. Kuriteod elu ja tervise vastu. Õppevahend õigusteaduskonna üliõpilastele. Tartu Ülikool: 1995
70. Sootak, J., Pikamäe, P. (koost). Karistusseadustik: kommenteeritud väljaanne. 4. täiendatud ja ümbertöötatud väljaanne. Tallinn: Juura 2015
71. Säästva arengu näitajad. Statistikaamet. Tallinn 2004
72. TEA entsüklopeedia eriväljaanne. EESTI VABARIIK. Maa. Rahvas. Kultuur. Tallinn: TEA kirjastus 2013
73. Tammaru, T., Kallas, K., Eamets, R. Põhisõnumid: Eesti rändeajastul. Eesti inimarengu aruanne 2016/2017. Tallinn: Eesti Koostöö Kogu 2017. Arvutivõrgus: <https://inimareng.ee/pohisonumid-eesti-randeaajastul/> (29.01.19)
74. The World Bank. GDP per capita, PPP (current international \$). Arvutivõrgus: <https://data.worldbank.org/indicator/ny.gdp.pcap.pp.cd> (04.03.19)
75. The World Bank. GINI Index (World Bank estimate). Arvutivõrgus: <https://data.worldbank.org/indicator/SI.POV.GINI> (03.02.19)
76. Tiit, E-M. Globaalne inimarengu indeks. Eesti Inimarengu Aruanne 2008. Tallinn: Eesti Koostöö Kogu 2009. Arvutivõrgus: https://kogu.ee/public/EIA08_est.pdf (28.01.19)
77. Traat, U., Markina, A. Üldkriminoloogia II. Tallinn: Sisekaitseakadeemia 2005
78. Travers, M. L. Mistake of Law in Mala Prohibita Crimes. The University of Chicago Law Review: vol. 62: iss. 3, art 10. Arvutivõrgus: <https://chicagounbound.uchicago.edu/cgi/viewcontent.cgi?referer=https://www.google.com/&httpsredir=1&article=4887&context=uclev> (14.01.19)
79. United Nations Development Programme. About Human Development. Arvutivõrgus: <http://hdr.undp.org/en/humandev> (27.01.19)
80. United Nations Development Programme. Human Development Reports. Expected years of schooling (years). Arvutivõrgus: <http://hdr.undp.org/en/indicators/69706#> (01.03.19)

- 81.** United Nations Development Programme. Human Development Reports. Mean years of schooling (years). Arvutivõrgus: <http://hdr.undp.org/en/indicators/103006#> (01.03.19)
- 82.** United Nations Development Programme. Human Development Reports. Education Index. Arvutivõrgus: <http://hdr.undp.org/en/indicators/103706#> (01.03.19)
- 83.** United Nations Development Programme. Human Development Index (HDI). Arvutivõrgus: <http://hdr.undp.org/en/content/human-development-index-hdi> (27.01.19)
- 84.** United Nations Development Programme. Table 2. Human Development Index Trends, 1990-2017 .Arvutivõrgus: <http://hdr.undp.org/en/composite/trends> (30.01.19)
- 85.** UNODC. Global Study on Homicide 2013. Arvutivõrgus: https://www.unodc.org/documents/gsh/pdfs/2014_GLOBAL_HOMICIDE_BOOK_web.pdf (10.12.18)
- 86.** UNODC. Global Study on Homicide: Gender-related killing of women and girls. Arvutivõrgus: <https://www.unodc.org/unodc/en/data-and-analysis/global-study-on-homicide.html> (01.03.19)
- 87.** Urvaste, H. 1994. aastal Eesti Vabariigis toimepandud tapmistest. – Juridica II/1995
- 88.** Veebel, V., Namm, A., Tillmann, T. Testing the Myths of Transition: Was Estonia Following the Shock Therapy Model and Slovenia Following the Gradualist Model in 1991-2000?. Studies of Transition States and Societies Vol 6, Issue 2. Arvutivõrgus: <http://publications.tlu.ee/index.php/stss/article/viewFile/226/169> (20.01.19)
- 89.** VII Riigikogu koosseis. Riigikogu. Arvutivõrgus: <https://www.riigikogu.ee/tutvustus-ja-ajalugu/riigikogu-ajalugu/vii-riigikogu-koosseis/> (01.04.19)
- 90.** Vihalemm, P., Lauristin, M., Kalmus, V., Vihalemm, T. Eesti ühiskond kiirenevas ajas: uuringu „Mina. Maailm. Meedia“ 2002-2014 tulemused. Tartu: Tartu Ülikooli kirjastus, 2017
- 91.** VKP02: Põhieksport ja -import hs kaubagrupi järgi (1995-2003, kuud). Statistikaamet. Arvutivõrgus: <http://andmebaas.stat.ee/Index.aspx?lang=et&DataSetCode=VKP02>
- 92.** VKP195: Põhieksport ja -import partnerriikidega hs kaubagrupi järgi, 1995 (kuud). Statistikaamet. Arvutivõrgus: <http://andmebaas.stat.ee/Index.aspx?lang=et&DataSetCode=VKP195>
- 93.** Välisministeerium. Eesti ja NATO. Arvutivõrgus: <https://vm.ee/et/eesti-ja-nato> (20.01.19)

94. Värnik, A., Tooding, L.-M., Palo, E., Wasserman, D. Durkheim's and Henry & Short's Theories Tested on Data From the Baltic States. Archives of Suicide Research 2003. Arvutivõrgus:
https://www.researchgate.net/publication/247506480_Durkheim's_and_Henry_Short's_Theories_Testing_on_Data_From_the_Baltic_States (13.02.19)
95. World Health Organization. Chapter XX: External causes of morbidity and mortality (V01-Y98) <http://apps.who.int/classifications/apps/icd/icd10online2005/fr-icd.htm?gx85.htm> (16.12.18)
96. World Health Organization. Classifications. Arvutivõrgus:
<https://www.who.int/classifications/icd/en/> (16.12.18)
97. World Health Organization. Road Traffic Accidents, Suicide (self-inflicted injuries) and Homicide, 1950-2008. Age-standardized death rates per 100 000 standard population. Arvutivõrgus:
www.who.int/entity/violence_injury_prevention_surveillance/injury_mortality_trends/tables.xls?ua=1 (22.02.19)

Riigisisesed õigusaktid

98. Eesti riiklikust iseseisvusest – RT 1991, 25, 312
99. Eesti Vabariigi põhiseadus. – RT I, 15.05.2015, 2
100. Inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsiooni lisaprotokoll nr 6 surmanuhtluse kaotamise kohta - RT II 1998, 14, 22
101. Karistusseadustik. – RT I, 29.06.2018, 66
102. Kriminaalkoodeks. – RT 1992, 20, 288
103. Põhiseadusliku Assamblee valimistest – RT 1991, 30, 356

Kohtulahendid

104. RKKKo 3-1-1-1-15
105. RKKKo 3-1-1-28-01
106. RKKKo 3-1-1-3-05
107. RKKKo 3-1-1-30-11
108. RKKKo 3-1-1-44-98
109. RKKKo 3-1-1-76-12

Lisa 1.

Euroopa Liidu tahtlike tapmiste ohvrite arv ja määr 100 000 elaniku kohta aastatel 2013-2015

UNODC andmetel²⁵⁴

Riik	Ohvrite arv 2013. aastal	Määr 2013. aastal	Ohvrite arv 2014. aastal	Määr 2014. aastal	Ohvrite arv 2015. aastal	Määr 2015. aastal
Austria	62	0.72	45	0.52	46	0.53
Belgia	205	1.84	208	1.85	220	1.95
Bulgaaria	109	1.50	116	1.61	129	1.80
Eesti	52	3.93	41	3.11	42	3.19
Hispaania	302	0.65	323	0.69	302	0.65
Horvaatia	46	1.08	36	0.85	37	0.87
Iirimaa	52	1.11	52	1.11	29	0.62
Itaalia	502	0.84	475	0.80	469	0.79
Kreeka	153	1.35	107	0.95	93	0.83
Küpros	12	1.05	11	0.95	15	1.29
Leedu	198	6.61	159	5.37	172	5.87
Luksemburg	1	0.18	4	0.72	-	-
Läti	50	2.45	64	3.17	67	3.36
Madalmaad	125	0.74	123	0.73	104	0.61
Malta	7	1.65	6	1.41	4	0.94
Poola	296	0.77	282	0.74	287	0.75
Portugal	144	1.37	92	0.88	100	0.96
Prantsusmaa	777	1.22	792	1.23	1017	1.58
Rootsi	87	0.90	87	0.90	112	1.15
Rumeenia	336	1.67	298	1.49	291	1.46
Saksamaa	682	0.84	716	0.88	682	0.83
Slovakkia	71	1.31	69	1.27	44	0.81
Sloveenia	12	0.58	17	0.82	20	0.96
Soome	89	1.64	88	1.61	82	1.50
Taani	48	0.85	73	1.29	56	0.98
Tšehhi	90	0.85	81	0.76	88	0.83
Ungari	154	1.56	146	1.49	221	2.26
Ühendkuningriik	603	0.93	590	0.91	649	0.99

²⁵⁴ UNODC. Intentional Homicide Victims. Arvutivõrgus: <https://dataunodc.un.org/crime/intentional-homicide-victims> (15.12.18)

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Laura Liisa Mölder,

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose „Tahtlikud tapmised ja inimareng Eestis 1991-2018“, mille juhendaja on dr. iur. Jüri Saar,

1.1. reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;

1.2. üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.

2. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.

3. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Tallinnas, 30.04.2018